

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950–1960)
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

Ruşen DUMAN

**İzmir
2011**

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950–1960)
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

Ruşen DUMAN

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN**

**İzmir
2011**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Demokrat Parti Döneminde (1950–1960) Sosyal Bilgiler Eğitimi” adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ruşen DUMAN

29/09/2011

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler ğretmenliği Programında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

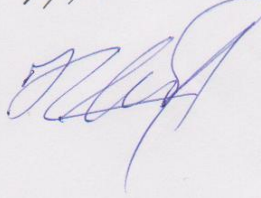
Başkan : Yrd.Doç.Dr.Doğan Duman

¼ye : Yrd.Doç.Dr.Mustafa şahin

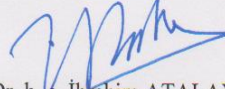

¼ye : Yrd.Doç.Dr.Hasan ukur

Onay
Yukarıda imzaların, adı geçen ğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

29.09.2011

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniversite Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: DUMAN

Adı: Ruşen

Tezin Türkçe Adı: Demokrat Parti Döneminde (1950–1960) Sosyal Bilgiler Eğitimi

Tezin Yabancı Adı: Social Studies Education in Democrat Party Period (1950–1960).

Tezin Yapıldığı

Üniversite: DOKUZ EYLÜL

Enstitü: EĞİTİM BİLİMLERİ

Yılı: 2011

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 99

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Doğan DUMAN

Türkçe Anahtar Kelimeler

1. Demokrat Parti
2. Eğitim
3. Sosyal Bilgiler Eğitimi

İngilizce Anahtar Kelimeler

1. Democratic Party
2. Education
3. Social Sciences Education

TEŞEKKÜRLER

Demokrat Parti Dönemi'nde (1950–1960) Sosyal Bilgiler Eğitimi'ni incelediğim bu araştırma, pek çok değerli kişinin katkısıyla gerçekleştirilmiştir. Hayatımın zorlu dönemlerinden biri olan bu dönemde, birçok sıkıntıyı göğüsleyerek bu çalışmayı başarıyla sonuçlandırmamda yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen herkese çok teşekkür ederim.

İlk olarak her zaman yapıcı yaklaşımlarıyla beni destekleyen ve değerli önerileriyle beni yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmasının her aşamasında yanımda olan ve her zaman desteklerini hissettiğim değerli arkadaşlarım Gökhan Gündener ve Derya Yıldız Gögebakan'a çok teşekkür ederim.

Son olarak, bu günlere gelmemde emekleri asla ödenmeyecek, hayatımın her döneminde olduğu gibi tez döneminde de desteklerini esirgemeyen ve aldığım her kararda tüm varlıklarıyla yanımda olan sevgili annem Emine DUMAN'a, sevgili babam Muharrem DUMAN'a ve aileme çok teşekkür ederim.

Ruşen DUMAN

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜRLER	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
I.1. Problem Durumu.....	1
I.1.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler.....	1
I.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitimi	2
I.1.2.1 Sosyal Bilgiler Eğitimine Yönelik Yaklaşımlar	6
I.1.2.2 Sosyal Bilgiler Eğitiminin Amaçları.....	7
I.1.2.3 Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi.....	12
I.1.2.3.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Eğitimi	12
I.1.2.3.1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	15
I.1.3. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960).....	18
I.1.3.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve Yaşanan Gelişmeler	18
I.1.3.2. Demokrat Parti İktidarı	22
I.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	29
I.3. Problem Cümlesi	29
I.4. Sayıtlar	30
I.5. Sınırlılıklar	30
I.6. Tanımlar	30
I.7. Kısaltmalar.....	31

BÖLÜM II

II.1. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	32
--	----

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	39
III.1. Araştırma Modeli	39
III.2. Evren ve Örneklem	39
III.3. Verileri Toplama Araçları.....	39
III.4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	40

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorum.....	41
IV.1. Araştırmanın Birinci Alt Prolemine İlişkin Bulgular ve Yorum	41
IV.1.1 Demokrat Parti Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış	41
IV.2. Araştırmanın İkinci Alt Prolemine İlişkin Bulgular ve Yorum	46
IV.2.1 Demokrat Parti'nin Eğitime Bakış Açısı	47
IV.2.2 Demokrat Parti Hükümetlerinde Eğitimin Yeri.....	52
IV.2.3.1 Birinci Menderes Hükümeti.....	52
IV.2.3.2 İkinci Menderes Hükümeti	54
IV.2.3.3 Üçüncü Menderes Hükümeti	56
IV.2.3.4 Dördüncü Menderes Hükümeti.....	58
IV.2.3.5 Beşinci Menderes Hükümeti.....	58
IV.2.3.6 Kurulan Hükümetlerde Eğitim Üzerine Genel Değerlendirme	59
IV.2.3 Demokart Partinin Çeşitli Eğitim Kurumlarına Yaklaşımı.....	61
IV.2.3.1 Halk Evlerinin Kapatılması	61
IV.2.3.2. Köy Enstitülerinin Kapatılması	63
IV.2.3.3. İmam-Hatip Okullarının Açılması	66
IV.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Prolemine İlişkin Bulgular ve Yorum	68
IV.3.1 Demokrat Parti Dönemi'nde (1950-1960) Ortaöğretim	68
IV.3.2. Ortaokul Müfredat Programı (1949).....	69
IV.3.3. Demokrat Parti Dönemi'nde Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Eğitimi ..	73
IV.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Prolemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	77
IV.4.1. Ortaokullarda Okutulan Sosyal Bilgiler Dersi Kitapları	77

IV.4.1.1. Tarih Dersi Kitapları	78
IV.4.1.2. Coğrafya Dersi Kitapları	81
IV.4.1.3. Yurttaşlık Bilgisi Dersi Kitapları	83

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA	88
KAYNAKÇA	92

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950-1960) SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

DUMAN, Ruşen

Yüksek Lisans, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

Eylül 2011

Bu araştırmada, Demokrat Parti Dönemi'nde (1950-1960) Sosyal Bilgiler Eğitimi incelenmiştir. Bu araştırmanın amacı, Türk siyasi tarihi içerisinde hem iktidara gelmesi, hem de iktidardan ayrılması açısından bir dönüm noktası olan Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) içerisindeki sosyal, siyasal, ekonomik gelişmeler ışığında eğitim uygulamalarını irdelemek, bu temelde sosyal bilgiler eğitimine ilişkin gelişmeler ve faaliyetleri inceleyerek değerlendirme yapmaktır.

Araştırma geçmişteki bir durumun tespitine yönelik olduğu için ilgili döneme ilişkin tarama modeli kullanılmıştır. Bu amaçla 1950–1960 yılları arasında görev yapan Demokrat Parti hükümetlerinin programları, raporlar, yönetmelikler, döneme ilişkin kitaplar, makaleler ve dergiler incelenmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Araştırma beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde araştırmanın problem durumu, amacı ve önemi; ikinci bölümde ilgili yayın ve araştırmalar; üçüncü bölümde de araştırmada kullanılan yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma konusuna ilişkin bulgu ve yorumlar yer alırken, son bölümde ulaşılan sonuçlar değerlendirilerek ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Eğitim, Sosyal Bilgiler Eğitimi

ABSTRACT

THE EDUCATION OF SOCIAL STUDIES DURING THE PERIOD OF DEMOCRAT PARTY (1950- 1960)

DUMAN, Ruşen

Post Graduate Program of Social Studies Education

Thesis Advisor: Assistant Professor Doğan Duman

September 2011

In this research, the social studies education has been studied in the period of Democratic Party (1950- 1960). The aim of this research is to scrutinize educational applications in view of social, political and economic developments in the course of the Period of Democratic Party, which is a turning point in the Turkish political history in terms of both its coming to and leaving the power, and to make evaluations on this basis by studying the developments and activities as regards social sciences education.

Because this research is into the determination of a situation in the past, the scanning model has been employed related to the concerned period. The programs of Democratic Party governments, which served in 1950-1960, have been examined scanning the books, articles, magazines and newspapers of the time and have been structured in parallel to the aim of the research.

The research is composed of five parts. The problematic state of the research has been explained in the first part; the concerned papers and researches in the second part; the method used in the research in the third part. The data and comments related to the topic of the research are included in the fourth part; the obtained results have been stated and evaluated in the fifth part.

Key Words: Democratic Party, Education, Social Studies Education

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu araştırmada, Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde (1950–1960) sosyal bilgiler eğitimi ele alınmış ve bu dönemde yaşanan siyasi ve sosyal olayların sosyal bilgiler eğitimine yansımaları incelenmiştir.

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, önemi, sayıtlıları, sınırlılıkları, tanım ve kısaltmalarına yer verilmiştir.

I.1 Problem Durumu

Problem durumu başlığı altında sosyal bilimler ve sosyal bilgilerin aralarındaki ilişki ve ayırım ifade edilmiş, ardından sosyal bilgiler eğitiminin içeriği ve amaçları açıklanmıştır. Araştırmanın kapsadığı dönem olarak belirlenen 1950-1960 yıllarında iktidar olan Demokrat Parti'nin, Türk siyasi hayatına geçişi ve yaşanan değişimlerin siyasal ve sosyal hayata yansımaları ele alınmıştır. Yukarıda ifade edilen bilgiler ışığında, araştırmanın problem durumu ortaya konulduktan sonra araştırmadaki alt problemler, sınırlılıklar, sayıtlılar ve kısaltmalar açıklanmıştır.

I.1.1 Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler, çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmasına karşın, birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı kavramlardır. Sosyal bilimler, insanın insanla ve çevresiyle etkileşimini inceleyen disiplinler topluluğunu kapsarken, sosyal bilgiler ise bireyin toplumsallaşmasını ve iyi bir vatandaş olmasını sağlamak için bu disiplinlerden seçilmiş, ilköğretim düzeyinde basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konuları kapsamaktadır (Erden, tarihsiz).

Sosyal bilimler, genel olarak insanların, diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğudur (Can, 1998). Sönmez (1997) ise sosyal bilgileri, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen bilgiler bütünü olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle sosyal bilimler, sosyal bilgileri kapsayan büyük bir çember olarak ifade edilebilir. Sosyal bilgiler toplumsal yaşamı içerisine alan ve toplumsal yaşamı düzenleyen tüm ilke ve genellemeleri ve birden fazla disiplini kapsadığı için “disiplinlerarası” bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Görüldüğü gibi sosyal bilimler, toplumu ilgilendiren bütün disiplinleri içerisine almakta; sosyal bilgiler ise sosyal bilimler kapsamındaki disiplinlerin topluma aktarılması için düzenlenmiş bilgiler bütünüdür. Diğer bir deyişle, sosyal bilimler toplum tarafından oluşturulan toplumsal olgularla, toplumu oluşturan bireylerin iletişim halinde olduğu toplum ve kurumlarla etkileşiminden ortaya çıkan gerçekler olarak ifade edilebilir. Sosyal bilgiler ise, bu gerçeklerin düzenli ve sistemli bir şekilde düzenlendiği bilgiler bütünüdür. Sosyal bilgiler kapsamındaki bilgi ve değerlerin aktarımı ve bu aktarımın bireylerde kazanıma dönüşerek bireylerce uygulanması noktasında, bir öğretim alanı olarak sosyal bilgiler programına ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu noktada, sosyal bilgiler eğitiminin gerekliliği ortaya çıkmış ve bu eğitimin bilgi temelini oluşturan sosyal bilgiler ile sosyal bilgiler eğitimi ortaya çıkmıştır.

I.1.2 Sosyal Bilgiler Eğitimi

Eğitim, bireyin yaşam boyunca içerisinde çevresiyle bulunduğu etkileşim süreçleri ile meydana gelir ve devam eder. Geçmişten bu yana sosyal, ekonomik ve kültürel boyutta önemli bir etken olan eğitimin sayısız tanımı yapılmıştır. Eğitimin çok yönlü olması, içerisinde birbirinden farklı boyutlar barındırması ve dayandırıldığı felsefi görüşlerin farklı olması ona yönelik tanımlamaları da çeşitlendirmiştir. Yapılan tanımlamalar ışığında, Ertürk’ün (1998) “Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” şeklindeki tanımı, genel anlamda kabul gören bir tanım olarak

öne çıkmaktadır. Öte yandan eğitimin sosyal bir olgu olması, yapılan eğitim tanımlamalarının toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre farklılaşmasına neden olmaktadır. Eğitim tanımlarına genel olarak bakıldığında, ortak olan öğelerin “davranış değişikliği ve kültür aktarımı” olduğu görülmektedir.

Eğitim, bireyin yaşamı boyunca tüm süreç ve ortamları içerisine aldığından, sadece eğitim kurumlarında değil, içerisinde yaşadığı aile ve toplumsal çevre ile şekillenen bir süreci kapsamaktadır. Çağdaş anlayışa göre eğitimin genel amacı; bedenen ve ruhen sağlıklı ve topluma etkin şekilde uyabilen insanlar yetiştirmektir. Diğer bir deyişle toplumsal, çevresel koşullara sorgulamadan uymak ve bu koşulları aynen sürdürmek yerine, toplumu ileri götürebilecek, geliştirebilecek ve değişimleri sağlayabilecek bireyler yetiştirmektir. Eğitimin amacı, bireyin topluma edilgen şekilde değil, etkin şekilde uyumunu sağlamaktır (Yeşilyaprak, 2006). Buradan hareketle, örgün eğitim süresi içerisinde birey ile toplum arasındaki ilişkide köprü niteliğindeki sosyal bilgiler dersi amaç ve çabalarının, bireyin toplumsallaşmasında oldukça önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sosyal bilgiler alanı disiplinlerarası bilgiler bütününe kapsamaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi, sosyal bilimlerin bulgularını entegre ederek öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bu bulguları kullanarak öğrencilere sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan yurttaşlık eğitim programı olarak tanımlayabiliriz (Öztürk ve Otluoğlu 2002). Sosyal bilimlerin öğretimi denildiğinde ise, eğitimin, çağdaş uygarlığın zorunlu kıldığı, sosyal olgunluğu ve uyumu sağlayan ve geliştiren bir dalı anlaşılmaktadır. (Can, 1998) Bir öğretim alanı olarak sosyal bilgilerin bireyin toplumsallaşması ve katılımcı vatandaş olarak yetiştirilmesi amacına hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Öztürk (Ed. 2011) ise sosyal bilgileri, sürekli değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp, sosyal alanda karşılaştığı problemleri çözebilen, etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı olarak

tanımlamıştır. Bu tanımla da, sosyal bilgiler eğitimini, kaynağını sosyal bilimler disiplinlerinden alan ve bu disiplinlerden edinilmiş bilgilerin toplumu oluşturan ve geleceğin vatandaşları olacak bireylere aktarımını sağlayarak bireylerin topluma katılım sürecinde birbirlerine ve toplumsal yaşama uyumunu kolaylaştıran bir çalışma alanı olarak ifade etmek mümkündür. Sözer'e göre (1998) sosyal bilgiler dersi, bireyin yaşamı boyunca karşılaşacağı çeşitli problemleri en uygun şekilde çözebilmesi için bireyi hayata hazırlamayı, ona hayatın içinden olaylar aracılığıyla bu olaylardan nasıl ders alması gerektiğini öğretir.

Sosyal bilgiler programına bakıldığında, programın vizyonu şöyle ifade edilmektedir (MEB, 2005):

“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, Sosyal Bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektedir.”

Sosyal bilgiler programının vizyonundan anlaşıldığı gibi, bireyin hayata hazırlanması sürecindeki en önemli araç olan eğitim sistemimizde, sosyal bilgiler dersinin önemi oldukça büyüktür. Bunun yanı sıra günümüz eğitim anlayışı çerçevesinde temel hedef, bireyin sadece bilgiyi edinen konumda değil, aynı zamanda bilgi üreten ve bilgiye ulaşma yollarını araştıran, yaşadığı topluma ve dünyaya karşı duyarlı, çevresinde meydana gelen olay ve durumların farkında olan, ortaya çıkan problemlerin çözümünde yer alan, karşılaştığı durumları eleştirel bakış açısı ile irdeleyen, haklarını bilen ve kullanan, başkalarının haklarına karşı saygılı olan bireyler yetiştirmektir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 18/11/2003 tarih ve 12438 sayılı oluru ile, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında (TTKB) kurulan Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanan İlköğretim Sosyal Bilgiler (6 ve 7. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı'nda bir takım değişiklikler yapılmıştır (MEB Tebliğler Dergisi, 2005). Yapılan bu değişikliklerle beraber yeniden tanımlanan sosyal bilgiler dersi;

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7.Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (2005) şu şekilde ifade edilmektedir:

“Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.”

Yukarıdaki tanımda, sosyal bilgiler dersinin bireyin içerisinde yaşadığı toplumla olan ilişkisini düzenlemedeki ve bireyin kendisini toplum içerisinde önemli bir değer olarak algılamasındaki önemi vurgulanmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler eğitiminin alan kaynağı olan farklı disiplinlerin, sosyal bilgiler dersi kazanımlarına olan katkısına değinilirken; bu disiplinlere ait olan bilgi ve becerilerin sosyal bilgiler dersi çatısı altında basitleştirilerek hedef öğrenci kitlesine göre sunulduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle sosyal bilgiler eğitiminin bir toplumun gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi, toplumun farkındalık düzeyinin artırılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüzde bireylerde kendisine ve çevresine karşı gittikçe azalan farkındalık duygusu, bireylerin topluma katılma sürecini olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, amaçlara uygun bir şekilde programlanmış ve düzenlenmiş bir sosyal bilgiler eğitimi ile çevresinde yaşanan olay ve durumlara karşı duyarlı, toplumu ilgilendiren olaylara katılımcı, topluma katılım sürecinde etken ve toplumsal sorunların çözümünde yer alan bireyler yetiştirmek mümkündür. Ancak bu şekilde yetişen bireylerin kendilerine sağlıklı bir toplum yaşamı inşa etmesi beklenir.

Sosyal bilgiler dersine ilişkin tanım ve ifadelere bakıldığında, bu tanımların genel olarak toplumsallaşma ve nitelikli vatandaş olma noktalarında birleştiği görülmektedir.

Yukarıdaki ifadeler ışığında sosyal bilgiler eğitimi, sosyal bilimler kapsamındaki tüm disiplinlerden dersin amacına uygun bir şekilde seçilmiş

bilgilerin aktarılması ile aktarılan bu bilgi, beceri, tutum ve değerlerin bireyler tarafından toplumsal yaşamla ilişkilendirilmesi, sosyal problemlerin çözümünde kullanılabilmesi, sonucunda da bireylerin nitelikli birer vatandaş olarak yetiştirilmesi amacına hizmet eden bir alan olarak tanımlanabilir.

I.1.2.1 Sosyal Bilgiler Eğitime Yönelik Yaklaşımlar

Sosyal bilgiler dersinin ilköğretimdeki misyonuna bakıldığında bu konuda üç farklı yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilgiler öğretimi, Barr, Barth ve Shermis'in 1977 yılında birlikte yazdıkları *The Nature of The Social Studies* (Sosyal Bilgilerin Doğası) isimli kitapta ortaya koydukları üç yaklaşım yönlendirmiştir. (Wesley,1978; Öztürk, (Ed.) 2011 s:5'deki alıntı). Bu yaklaşımlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Barr vd.1977, 1978; Naylor ve Diem, 1987; Chapin ve Messick, 1999; Öztürk, (Ed.) 2011 s:5'deki alıntı).

Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi:

Sosyal bilgiler öğretimindeki en eski ve yaygın yaklaşım olarak görülen bu yaklaşıma göre temel amaç, toplumun kurum, değer ve inançlarının kuşaktan kuşağa aktarımını ile bu durumun sürekliliğini sağlamaktır.

Burada temel hedef, yeni yetişen kuşakların geçmişi öğrenmesi, ait olduğu kültürle gurur duyması, sorumluluk almaktan çekinmemesi, otoriteye bağlı kimlikler haline gelmesidir. Bu öğretim yaklaşımında öğretmen merkezli bir yöntem kullanılması öngörülür.

Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi:

Bu yaklaşım, etkili vatandaşlık için en iyi temel sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazanımının şart olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bilgi toplama ve yorumlama süreçlerine katılan öğrenciler, sosyal bilimciler tarafından tanımlanan bulgular, bakış açıları aracılığıyla sosyal bilgilere ilişkin edindikleri bilgilerle toplumsal sorunlarla başa çıkabilir duruma gelirler.

Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi:

Öğrencilerin problem çözüme ve karar verme becerilerinin geliştirilmesinin ön planda olduğu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda esas olarak, öğrencinin karşılaştığı bireysel ve kamusal problemler ve durumlar üzerinde düşünmesi, irdelemesi, yorum yapması, konuya yönelik karar alma becerisi kazanması amaçlanır. Bu yaklaşım, bireyde sağlıklı bir şüpheciliğin ve araştırma-inceleme becerisinin gelişimini öngörmektedir.

I.1.2.2 Sosyal Bilgiler Eğitiminin Amaçları

Birçok alanda olduğu gibi, eğitim alanında geliştirilen politikalar da ülkeden ülkeye, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Toplumun sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel değerleri topluma nitelik kazandıran tüm mekanizmaları etkiler. Bu anlamda sosyal bilgiler eğitiminin amaçları, ülkelerin eğitim politikalarına göre değişiklik göstermektedir.

Turan, Sünbül, ve Akdağ'a (Eds.) (2009) göre, ilköğretim okullarının genel olarak amacı, öğrencileri millet olma bilinci içerisinde iyi birer vatandaş olarak yetiştirmek ve öğrencilerin sosyalleşerek çağın gereklerine ayak uydurabilmelerini sağlamaktır. Ülkemizde sosyal bilgiler programı da, öncelikle "iyi vatandaş" yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi, ilköğretimin genel amaçları ile sosyal bilgiler dersinin özel amaçları bu noktada ortak amaca hizmet etmektedir. Sosyal bilgiler öğretimi, ilköğretimin 1, 2 ve 3. sınıflarında Hayat Bilgisi, 4,5,6, ve 7. sınıflarında Sosyal Bilgiler, 8. sınıfta da Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersi adı altında öğrencilere verilmektedir.

Türkiye'de ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları 1973 tarihli *Milli Eğitim Temel Kanunu*'nun ikinci maddesi çerçevesiyle oluşturulmuştur (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Söz konusu kanunun ikinci maddesi ise şöyledir:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.(MEB, TTKB, 2005)

Yukarıdaki madde içeriğinde görüldüğü üzere, eğitim sistemi içerisinde programlanmış bütün ders hedefleri gibi, sosyal bilgiler eğitiminin amaçları da, Türk milli eğitim sisteminin genel amacına uygun olarak tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Sosyal bilgiler dersinin genel amaçlarında da belirtildiği gibi; temelde öğrencilerin devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilerek iyi bir vatandaş olması, onların bir bütün olarak gelişerek ders kazanımlarını edinmesi, bireyin ilgi ve yeteneklerinin farkına vararak onun bu özelliklerini topluma ve devlete faydalı olacak şekilde kullanması ve bireyin içerisinde yaşadığı toplumu daha ileri noktalara taşıması için gerekenleri aktarmak esastır.

Türk milli eğitiminde gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlara bakıldığında, en büyük payın sosyal bilgiler dersine düştüğü açıktır. Eğitimin en büyük amacı bireyi toplumsal yaşama hazırlamak ve bu süreçte bireye bireysel nitelikler kazandırmaktır. Bu noktadan hareketle, sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarıyla, bireyin milli eğitim sistemi dâhilinde kazanması istenen amaçların ortak paydayı paylaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sosyal bilgiler dersi, yetişmekte olan öğrencilerin demokratik değerleri özümseyerek gelecekte bir parçası olacağı topluma uyum sağlamaları ve edindiği bilgi, beceri ve değerleri toplumsal yaşamda kullanabilecekleri donanımları kazandırmayı amaçlamaktadır. Yukarıda belirtilen Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına uygun olarak belirlenen Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın genel amaçları şöyle ifade edilmiştir:

7. sınıf sonunda öğrenci,

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
- Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
- Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
- Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

- Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetir.
- Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
- Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri sunar.
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
- Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (MEB, TTKB, 2005).

Yukarıda ifade edilen sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarını 3 başlık altında gruplamak mümkündür. Bunlar:

- Evrensel boyut
- Milli Boyut
- Bireysel boyut olarak ifade edilebilir (Turan, Sünbül ve Akdağ, (Eds.) 2009).

Amaçlara bakıldığında, bunların genel olarak evrensel, milli ve bireysel nitelikli kazanımların edinimine yardımcı olan amaçlar olması, amaçların bu şekilde gruplandırılmasını destekler niteliktedir. Sosyal bilgiler eğitiminin temel amacı olan etkin ve iyi vatandaş yetiştirme amacını gerçekleştirirken, dersin ulusal ve milli amaçlarının gerçekleşmesi için gerekenlerin yapılması hususunda ders öğretmenlerine de büyük görev düşmektedir. Günümüzde hızla gelişen ve değişen dünyada ulusal kültürün yaşatılması durumu sorun haline gelmektedir. Bu yüzden öğrencilerde evrensel farkındalık kazanımını sağlarken, ulusal ve milli değerlerin kazandırılmasına önem verilmelidir.

Sosyal bilgiler eğitiminin amaçları doğrultusunda planlanan sosyal bilgiler dersi, öğrencinin içinde bulunduğu toplumsal yaşamla oldukça ilişkilidir. Bu ders yoluyla, öğrencilere kültürel miras, anayasa, haklar bildirgesi, politik süreçler ve yetişkin bir insanın bilmesi gereken temel bilgiler verilerek, iyi vatandaş yetiştirmek amaçlanmaktadır. Evrensel bakış açısından sosyal bilgiler eğitimi temelde demokratik değerler aracılığıyla bireyi vatandaşlığa hazırlamaktadır. (Deveci, 2005)

Özçınar ve Aktunç (2008)'un da belirttiği gibi, sosyal bilgiler eğitiminin temel amacı, öğrencileri demokratik ortama hazırlamak ve onları etkin yurttaşlar haline getirerek toplumsal sürece kazandırmaktır.

Genel bir ifade ile sosyal bilgiler eğitiminin amacını, bireylerin sosyal bilgiler dersinin hedefleri doğrultusunda, nitelikli bir şekilde toplumsallaşmasını sağlamak şeklinde ifade edebiliriz.

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi, sosyal bilgiler eğitiminin temeli vatandaşlık eğitimine dayandırılmaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi aracılığıyla verilen evrensel ve toplumsal değerler, bu dersin bilinçli vatandaşlar yetiştirme amacı ile bütünleşerek bireylerin topluma etkin vatandaşlar olarak katılmasına olanak sağlamaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi temelde geleceğin etkin vatandaşları olacak olan ilköğretim öğrencilerinin içerisinde yaşadıkları toplumun, üzerinde yaşadıkları

dünyanın farkına varmaları, tanımaları, sorgulamaları ve bunların yanında temel vatandaşlık becerilerini kazanmasına aracı olması açısından önemli bir yere sahiptir.

I.1.2.3 Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Dünyamız geçmişten bugüne olduğu gibi, bu günden de geleceğe sürekli gelişim ve değişim halindedir. Yaşanan bu değişimlerde en önemli nokta, dünya üzerindeki insanların olumlu ya da olumsuz bu değişikliklere uyum sağlamasıdır. Sosyal bilgiler alanının dünya üzerinde sosyal anlamda meydana gelen tüm değişimleri kapsadığı düşünülürse, sosyal bilgiler eğitimi ile yeni nesillerin meydana gelen bu değişime uyum sağlamaları ve bu değişimi kontrol edebilmeleri amacına hizmet edecek bilgilerin aktarıldığı sonucuna varmak mümkündür. Sosyal bilgiler eğitiminin tarihsel sürecine bakıldığında hem dünyada, hem de Türkiye’de önemli gelişim sürecinden geçtiği görülmektedir.

I.1.2.3.1 Dünyada Sosyal Bilgiler Eğitimi

Sosyal bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak insanoğlu var olduğu andan itibaren hem fiziksel, hem de toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için bir bilgi edinim sürecine girmiştir. İşte bu süreçte yaşadığı doğaya ve içerisinde bulunduğu topluma ait bir takım ilkeleri öğrenmek durumunda kalmıştır. Bu noktadan hareketle sosyal bilgilerin ve sosyal bilgiler eğitiminin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylemek mümkündür (Sönmez, 1997).

Tarihte milli tarih ve yurttaşlık bilgisi derslerinin ilk kez İsrail’de verildiği bilinmektedir. Türk toplumunda ise toplumsal hayatla ilgili kurallar İslamiyet’ten önce gelenek-görenek ve inanç sisteminin içinde verilmiştir. İslamiyet’in kabulünden sonra bireyler İslam dininin esaslarına göre yetiştirilmiş, bunun yanı sıra gelenek ve göreneğin kuralları da kazandırılmaya çalışılmıştır (Erden, 1993).

Tarihsel periyoda bakıldığında, Eski Mısır ve Perslerde, toplumsal yaşamla ilgili bazı bilgi ve becerilerin insanlara kazandırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Daha sonraları Antik Roma'da, bir takım okullarda Aritmetik ve Geometri ile birlikte Tarih, Mitoloji, Coğrafya, Felsefe ve Hukuk gibi derslerin verildiği görülmektedir. Ancak, "Sosyal Bilgiler" adıyla bir dersin ilk ve ortaokullarda okutulmasını ilk kez savunan Fransız düşünürü Condercet (1743-1794) olmuştur (Can, 1998).

Disiplinlerarası bir yurttaşlık eğitim programı olarak sosyal bilgilerin ortaya çıkış süreci, 19. yüzyılın sonlarında ve müteakip dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik alanlardaki önemli değişimlerle ortaya çıkan toplumsal dönüşümlerden kaynaklı toplumsal sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmasına dayanmaktadır. Endüstri devrimi ile ortaya çıkan sanayileşme sonunda meydana gelen kent kültürü içerisinde toplumda sosyal uyumu sağlama amacı, ülkede eğitim reformunu zorunlu kılmıştır. Ancak eğitim programı daha çok, farklı etnik ve dinsel kökenlere mensup olan Amerikan vatandaşlarının bir arada yaşama isteğini karşılama, giderek karmaşıklaşan toplumsal yaşamda ortaya çıkan problemleri birlikte çözme ve ortak karar alma becerilerini kazandırma amacına yönelik tasarlanmıştır. Söz konusu eğitim reformunu genel anlamda yeni bir vatandaşlık programının hazırlanması ile gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan bu programda yaşanan değişimlerin yansması olarak vatandaşlık öğretimine ve demokratik tutum geliştirmeye yönelik hususlara özellikle yer verilmiştir (Barth, 1991; Öztürk,(Ed.) 2011:s.23'teki alıntı). Buradan hareketle sanayileşen toplumda doğan ahlaki ve sosyal değer eksikliğinin yapılan eğitim reformu ile giderilmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür.

ABD'de 1892 yılında toplanan Ulusal Eğitim Konseyi, ulusal toplum anlayışını oluşturmak için sosyal bilgiler dersi üzerinde çalışmış ve tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinden aldığı kaynakla sosyal bilgiler dersi içeriğini yapılandırmıştır (Sönmez, 1997). Bu çalışmalar sonunda, 1916 yılında ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) günümüzdeki amaç ve içeriğine yakın olan bir

öğretim alanı tanımlamak için “sosyal bilgiler” terimini resmen kabul etmiştir (Schug ve Beery, 1987; Öztürk (Ed), 2011:s.24’deki alıntı).

1920-1940 yılları arasında ise sosyal bilgiler eğitimi anlayışında etkili olan görüşlerde önemli değişiklikler meydana gelmiş ve ilerlemeci eğitimciler sosyal bilgiler eğitiminin şekillenmesine önemli katkılar sağlamışlardır (Naylor ve Diem, 1987; Öztürk (Ed) 2011:s.24’deki alıntı). Ancak 1929 yılında ABD’de büyük bir sosyal çöküntüye sebep olan büyük ekonomik kriz, toplumsal, kültürel ve siyasi alanı oluşturan gibi eğitim alanını da etkilemiş ve sosyal bilgiler dersinin içeriğinin değişmesine ve ekonomik konuların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Schug ve Beery, 1987;Öztürk (Ed) 2011:s.24’deki alıntı).

Daha sonraki dönemlerde yaşanan sosyal, siyasi, ekonomik olaylar sosyal bilgiler dersinin içeriğini ve sosyal bilgiler öğretimi alanını etkilemiş ve yeniden düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ardından Sovyetlerin birçok alanda ABD’nin önüne geçmeye başladığı kaygısı, yöneticileri harekete geçirmiş ve ABD’de verilen sosyal bilgiler dersi içeriği vatandaşlıktan tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji ve siyasal bilimlere kaymıştır (Nelson,1987;Öztürk (Ed) 2011:s.25’deki alıntı). Burada görüldüğü gibi, günümüz sosyal bilgiler eğitimi anlayışı temelinin, dünyada yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik olaylar ve problemler sonucunda ortaya çıktığı doğrulanmaktadır. Naylor ve Diem’in de (1987; Öztürk (Ed))2011:s.25’deki alıntı) belirttiği gibi 1940–1950 yılları arasında sosyal bilgiler öğretim programlarında tarih ve coğrafya en ön planda olan disiplinler olmuştur.

1960’ların başında toplumsal yaşamda ve dünyadaki siyasal yaşamla birlikte bilim dünyasındaki gelişmeler sebebi ile mevcut sosyal bilgiler eğitimi bir takım eleştirilere maruz kalmış, bunun sonucunda “*yeni sosyal bilgiler*” adı verilen bir reform hareketi meydana gelmiştir. Yeni sosyal bilgiler anlayışının doğuşunda ve gelişmesinde Bruner’in buluş yolu ile öğrenme kuramının rolü büyüktür. (Naylor ve Diem (1987);Nelson, (1987); Öztürk,2011:s.25’deki alıntı). Bu reform ile öğrenme-öğretme anlayışında yeni yaklaşımlar, hedef davranışlarda ve içerikte yeni

düzenlemeler gerçekleşmiştir. Böylece tanıma-anlatma yaklaşımından kavramsal yaklaşıma ve oradan da karar verme sürecine geçilmiştir (Kaltsounis, 1987; Sönmez, 1997:s.8'deki alıntı). Ancak gerçekleşen reformun sonuçları istenen düzeyde alınamamış ve 1970'li yıllarda “yeni sosyal bilgiler” hareketinin popülaritesi giderek azalmıştır. Bu azalmada geleneksel eğitim anlayışının terk edilememesi ve öğretmenlerin yeni programı tam olarak benimseyememesinin payı oldukça büyüktür. Bu sebeple 1980'li yıllarda sosyal bilgiler öğretiminde yeniden geleneksel yaklaşımlar etkin olmuştur (Naylor ve Diem (1987); Öztürk ve Dilek (2005);Öztürk (Ed) 2011:s.25'deki alıntı).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, NCSS sosyal bilgiler dersinin daha önceki reform amaçlarına yakın olacak şekilde yeniden yapılandırılmasını kararlaştırmıştır. 20. yüzyıl başlarında ise ABD'de sosyal bilgiler programı, sosyal yapılandırmacılık kuramına bağlı bir anlayışla, disiplinlerarası olma özelliği ile problem çözme yöntemi ve işbirlikli öğrenmeyi öngören bir yapıya kavuşturulmuştur (NCSS, (2004);Öztürk (Ed) 2011:26'daki alıntı).

Görülüşü gibi dünyada sosyal bilgiler eğitiminin ayrı bir çalışma alanı olarak başlangıcı ve sosyal bilgiler programına ilişkin öneri, yapılandırma ve yaklaşımlar ABD'de gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ABD'nin sosyal bilgiler öğretiminin beşiği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca görülmektedir ki; sosyal bilgiler alanı ortaya çıkış sürecinden bugünlere gelene kadar dünyada yaşanan tüm gelişmelerden olumlu ya da olumsuz şekilde etkilenmiş ve yaşanan olaylar kimi zaman programın yeniden ele alınmasına neden olmuştur.

I.1.2.3.2 Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi

Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminin gelişimine bakıldığında; sosyal bilgiler programlarının kapsamına giren ders konularının ilk kez Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde ilkokul programlarına girdiği görülmektedir. İlk dönemlerde tarih ve coğrafya ağırlıklı olan ders içeriği, zamanla vatandaşlık bilgisi konuları ile şekillenmiştir (Öztürk, (Ed.) 2011). Üstel’e (2008) göre, bu dönem

içerisinde benimsetilmek istenen değerlerin aktarımı hususunda “toplumun geleceği” olarak görülmeye başlanan çocuca olan ilgi artmış ve çocuk, devletin önemli bir değer olarak gördüğü bir konuma gelmiştir. Çünkü devletin benimsetmek istediği değerler bütünü, ancak verilen eğitim aracıyla çocuklara aktarılabilirdi. Bu aktarım için en uygun ders “Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye” adıyla okutulan yurttaşlık bilgisi dersi olmuştur. Bu ders özellikle, ulusal kimliğe sahip toplum inşası, bireylerde yurtseverlik anlayışı ve devleti için iyi bir vatandaş olma amaçlarına hizmet etmiştir. Burada da görülmektedir ki; söz konusu dönem içerisinde “iyi vatandaş, yurtsever birey” vurgusu ön planda olmuştur.

1892 yılında İstanbul ve kasabalarda bulunan üç yıllık ibtidai mektepleri için hazırlanan programda “Osmanlı Tarihi” ve “Osmanlı Coğrafyası” dersleri bulunmaktaydı. 1913 yılında *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati* (İlköğretim Geçici Kanunu) ile ibtidaiye ve rüşdiyeler birleştirilmiş ve ilköğretimin süresi altı yıla çıkarılmıştır. Bu kanun; tarih, coğrafya, Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye derslerinin okutulmasına yönelik önemli maddelerden oluşmaktaydı (Akyüz,1997). Söz konusu kanunda, “Coğrafya, bilhassa Osmanlı coğrafyası” ve “Tarih, bilhassa Osmanlı tarihi” vurguları ile coğrafya ve tarih dersleri, Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye dersinin yanı sıra, bir Osmanlı vatandaşlığı/vatanseverliği oluşturma amacına yönelik önemli bir misyona sahipti (Üstel, 2008). Balkan Savaşları’nın ardından, vatandaşlık eğitimine ilişkin dersler üzerinde Tanzimat sonrasında şekillendirici rol oynayan Osmanlılık ve -II. Abdülhamid döneminden itibaren etkili olan- İslamcılık ideolojilerinin yerini Türkçülük almıştır (Öztürk, (Ed.) 2011). Bu ideolojiler hem programlarda, hem de okullardaki eğitim-öğretim uygulamalarında biçimlendirici rol oynamıştır.

Cumhuriyet’ten bu yana, Türkiye’de eğitim alanında birçok yenilik ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar 1924, 1926, 1936, 1948, 1968 ve 1985 – 1988 yıllarında yapılan program değişiklikleridir. Bu tarihlerden başka özellikle 1992’de 1998’deki program düzenlemeleri ile 8 yıllık zorunlu eğitim önemli gelişmelerdir (Turan, Sünbül, ve Akdağ, (Eds). (2009).

Cumhuriyet döneminde 1926, 1930, 1936 ve 1948 programlarında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerine yer verilmiştir. Bu programların hemen hepsinde söz konusu derslerin aktarımında oldukça çağdaş bir yaklaşım olan toplu tedris (öğretim) ilkesine uyulması gözetilmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri ilk kez 1962 tarihli İlkokul Program Taslağı'nda disiplinler arası bir yaklaşımla "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir (Sönmez, 1997). 1968 tarihli programda ise dersin adı "sosyal bilgiler" olarak değiştirilmiştir (MEB, 2003). Sosyal bilgiler dersi 1968-1969 eğitim-öğretim yılında tüm ilkokullara, 1970-1971 öğretim yılında da ortaokullara resmen girmiştir (Günden, 1995). Genel olarak bakıldığında, sosyal bilgilerin disiplinlerarası bir program ve bir ders olarak ilk olarak 1960'lı yıllarda benimsendiği görülmektedir. Bu tarihten önce günümüz sosyal bilgiler eğitimi alanına giren disiplinlerin ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verildiği görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2 Nisan 1998 tarihli, 2487 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 62 karar sayısı ile kabul edilen *İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2004-2005* öğretim yılı sonunda uygulamadan kaldırılmıştır. Bunun yerine Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 12.07.2004 tarih ve 118 sayılı kararı ile İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4. ve 5. Sınıf) Öğretim Programı yenilenmiş, daha sonraki dönemde 30.06.2005 tarih ve 188 karar sayısı ile de, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6. ve 7. Sınıflar) Öğretim Programı yenilenerak uygulamaya konulmuştur. Uygulanan program yapılandırmacı ve oluşturmacı bir yaklaşımı esas alarak hazırlanmıştır (Turan, Sünbül, ve Akdağ, (Eds). (2009).

Sosyal bilgiler öğretim programı 6. ve 7. sınıfta haftada üçer ders saati, olmak üzere düzenlenmiştir. İnsan hakları ve vatandaşlık dersi kazanımları ilköğretim 1. sınıftan itibaren ara disiplin olarak diğer derslerin kazanımları ile ilişkilendirilerek verilmiştir (MEB, 2005).

Görüldüğü gibi tarihsel süreçte ülkemizde sosyal bilgiler öğretim programlarını çağdaş eğitim sistemlerine uygun bir şekilde olarak düzenlenme yoluna gidilmiştir. Önceleri geleneksel yaklaşım temelinde sürdürülen eğitim anlayışı, zamanla dünya eğitim sistemlerindeki değişimler göz önünde bulundurularak değişime uğramıştır. Yapılan ön çalışmaların istenen boyutta olumlu cevap vermesi ile geliştirilen çalışmalar tüm yurttaki genel olarak uygulamaya konulmuştur. Değişen programın temelini problem çözme, bilgiyi işleme, öğrenmeyi öğrenme esaslarına dayanmasının sosyal bilgiler dersinin genel anlayışı açısından oldukça önemli bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

I.1.3 Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

Demokrat Parti döneminde sosyal bilgiler eğitiminin durumuna bakmadan önce döneme genel bir bakış açısıyla bakmak, DP iktidarı süresince yaşanan toplumsal, siyasal ve eğitim hayatı incelemek araştırma konusunun daha doğru değerlendirilmesine yardımcı olacaktır.

I.1.3.1 Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Yaşanan Gelişmeler

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş Cumhuriyet'in kurulmasının ardından sürekli arzu edilen bir durum olmuştur. Buna yönelik girişimler Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren başlamış ve 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasına kadar da aralıklarla devam etmiştir. II. Dünya Savaşı izleyen yıllarda hem dış, hem de iç politikada hareketli dönemlerden geçen Türkiye, uluslararası platformda önemli aşamalar kaydederken, aynı zamanda çok partili yaşama geçişin de hazırlığını yapmıştır. Cumhuriyet'ten bu yana varlığını sürdüren ve tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 27 yıl boyunca iktidarda kalmış ve toplum yeni arayışların içerisine girmiştir. Yapılan çalışmaların ardından DP, 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuştur. Kuruluşundan dört yıl sonra 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimden ardından 27 yıllık tek parti dönemini sona erdiren DP, 22 Mayıs 1950'de

TBMM'nin açılması ile kurduğu hükümetle yakın dönem Türk siyasi hayatında önemli bir başlangıca imza atmıştır (Yücel, 2001; Demirer, 1995).

Dünya ülkelerindeki çeşitli değişimlerin farkına varan CHP milletvekillerinden, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün siyasi platformda düşüncelerini yüksek sesle ifade etmiştir. CHP, özellikle "Bütçe Kanunu" ve özellikle "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" görüşmeleri sırasında parti içinde ortaya çıkan farklı düşüncelere alışkın olmadığından Adnan Menderes ve onun gibi düşünen milletvekillerine sert cevaplar vermiştir. Daha sonra CHP milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edilmesinden dört gün önce 7 Haziran 1945'de bir önerge hazırlayarak parti grubuna sunmuştur. Bu önerge tarihe "Dörtlü Takrir" adıyla geçmiş ve DP'nin kurulmasına kadar gidecek süreci başlatmıştır (Yücel, tarihsiz; Yücel, 2001; Eroğul, 1998). Verilen önergenin başlangıç bölümünde (Akandere, tarihsiz);

"Kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin en esaslı ilkesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk milletinin ancak bu prensiplerinin tam olarak uygulanması ile refah ve saadete kavuşacağı kanaatin bağlamış olan vatandaşların bütün memlekette ve özellikle partimizin mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaatlerdir ki, milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri Partimizin meclis grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik." ifadeleri yer almaktaydı.

Daha sonraki yıllarda DP'nin kurulmasının, söz konusu kanunun görüşülmesi sırasında çıkan tartışmalara bağlı olduğu iddia edilmiş ve bazı yazarlar bu kanun tasarısı olmasaydı, DP'nin de olmayacağını ifade etmişlerdir (Yücel, 2001). Ayrıca savaş yıllarında ihmal edilen kırsal kesimde yaşayanlarla, yine savaştan olumsuz etkilenen büyük ve küçük sermaye çevreleri için bir umut ışığı olan DP, aynı zamanda demokrasiye susamış aydınlar için de ideal bir siyasi platform gibi görülmüştür. Ayrıca, 1950 seçimlerinde iktidarı devralmasındaki en önemli etkenlerden biri de, muhalefet olduğu dönemde tek parti yönetiminin olumsuzluklarını iyi değerlendirmesidir (Ekinci, 1997).

Çok partili yaşama geçişle beraber Türk siyasi hayatında meydana gelen bu değişimde, Türkiye’de yıllardan beri süregelen tek parti yönetiminin ve halkın içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasal sıkıntıların payı önemli bir faktör oluşturmuştur. Bu yöndeki düşüncelerin giderek artması, CHP’ye karşı bir muhalefetin doğmasına sebep olmuştur (Eroğul, 1998).

Dörtlü Tahrir CHP grubunda reddedilince Fuad Köprülü ve Adnan Menderes CHP’nin demokratikleşmesi ve liberalleşmesine ilişkin görüşlerini Vatan Gazetesi’nde yayınlamaya başlamışlardır. Ancak bu durum parti içinde muhalefete sıcak bakmayan CHP cephesinde uygun karşılanmamıştır. Bunun ardından, 15 Ağustos 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın oylanması için yapılan görüşmeler sırasında, Adnan Menderes’in savunduğu fikirlere dair yaptığı konuşma, CHP cephesinde yerinde ve zamanında görülmediğinden hoş karşılanmamıştır. Adnan Menderes’in Fuad Köprülü tarafından desteklenmesi sonucunda, Aydın Milletvekili Adnan Menderes ve Kars Milletvekili Fuad Köprülü parti hareket ve faaliyetlerine aykırı davranışları gerekçesiyle CHP’den ihraç edilmişlerdir. Daha sonra Menderes ve Köprülü ile beraber olduklarını ifade eden Celal Bayar milletvekilliğinden istifa edip, Refik Koraltan da partiden ihraç edilince, önege sahiplerinin tümü CHP bünyesinden ayrılmıştır (Yücel, 2001).

Yukarıda belirtildiği gibi 7 Ocak 1946’da kurulan DP’nin, ilk dönemlerde parti tüzüğü açısından CHP’den pek de farklı olmadığı görülmüştür. Her ne kadar teorik düzlemde DP ile CHP’nin daha çok ortak tarafları ve daha az anlaşmazlık konuları olsa da, DP’nin on yıllık iktidarı süresince iki parti arasındaki ilişki, giderek çekişmeli bir hale gelmiştir. Bu durumu, Türk siyasi hayatında o döneme kadar aktif bir muhalefetin olmamasına ve siyasi alanda eleştirinin hoş algılanmamasına bağlamak yanlış olmayacaktır. Yıllardan beri süregelen politik ilişki anlayışını değiştirmenin pek de hızlı olmayacağı aşikârdır (İnan, 2006). Yücel’e (2001) göre yeniden düzenlenen parti programı ile parti her alanda liberalizmi savunmuş ve “liberal-sol” bir çizgiye oturtulmuştur. Buradan partinin temelde liberalizm ve demokrasi kavramları ışığı altında kurulduğunu söylemek mümkündür.

DP, kendisini ifade etmesi anlamında basından önemli destekler bulmuştur. O dönemde yazılan makaleler ve gazete yazıları demokrat partiye olan olumlu yaklaşımlarını sergilemiştir. Bu durum, halkın DP'yi tanınması ve DP'ye dair fikirlerinin somutlaşması hususunda önemli katkıları sağlamıştır. Bu yaklaşımlarla beraber, uzun yıllardan beri süregelen tek parti iktidarının ardından Türk siyasi tarihinde çok partili siyasi yaşama geçişte önemli bir adım olarak yer edinen hareketin temelleri atılmıştır.

DP parti, 7 Ocak 1946'da kuruluşunun hemen ardından hızla çalışmalara başlamış olsa da, 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimi büyük çoğunlukla CHP kazanmıştır. Bu durum ilk çok partili seçimde yer alan DP'nin örgütlenmesini tam olarak gerçekleştirememesi gibi bazı olumsuzlukların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Shaw ve Shaw, 2000). Bu gibi gelişmelerin yanı sıra 1946 seçimleri "usulsüz seçim" olarak Türk siyasi tarihinde yerini almıştır. Seçim yasasına ilişkin istenilen güvencenin sağlanamaması iktidar partisinin hile yaptığı iddialarına sebep olmuştur (Koçak, 1990). Kamuoyundan aldığı desteğe rağmen DP'nin aldığı sonuç, bu gibi iddiaların artmasına olanak tanımıştır.

1946–1950 dönemi içerisinde CHP yönetimine karşı toplumsal muhalefet giderek artmış ve toplum içerisinde yaygınlaşmıştır (Çavdar, 2004). Bunun sonucunda, toplumun iç dinamikleri karşısına çıkan ilk fırsatta 27 yıldır iktidarda olan CHP yerine DP'ye destek sağlayarak, DP'nin hükümet kurmasına imkân vermiş ve bu iktidarın 10 yıl boyunca iktidarda kalmasını sağlamıştır.

1946'da yapılan seçimin ardından DP çalışmalara hız vermiş ve parti içerisindeki örgütlenmeye yoğunlaşmıştır. İlk kongresini 7 Ocak 1947, ikinci kongresini de 20 Haziran 1949'da yapmıştır. Bu gibi çalışmalar ve dört yıl süren muhalefetin ardından 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde DP büyük bir zaferle iktidara gelmiş ve 10 yıl boyunca sürecek olan bir iktidarın başlangıcını gerçekleştirmiştir. Oyların %53'ünü alan DP tek başına iktidar olmuştur. Yeni TBMM 22 Mayıs 1950'de toplanarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanlığı'na Celal Bayar'ı, TBMM Başkanlığı'na da Refik Koraltan'ı

seçmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından Adnan Menderes'in başbakan olmasıyla on yıl sürecek Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Türk halkı ve kamuoyu devletçilik karşısında serbest piyasayı savunan bir siyasal partiyi iktidara getirmiştir. Bunda savaş yıllarında çekilen hem maddi, hem de manevi sıkıntıların payı büyük olmuştur. 27 Mayıs 1960'a kadar sürecek olan bu on yıllık sürede Demokrat Parti ile Menderes isimleri özdeşleşmiştir (Yücel, tarihsiz; Yalçın vd. 2004).

I.1.3.2. Demokrat Parti İktidarı

Çok partili siyasal hayata geçişle beraber 1950'de yapılan genel seçimlerle DP'nin iktidar olması Türk siyasi tarihinde bir ilk olarak önem taşımaktadır. CHP'nin 27 yıl süren iktidarı sonrasında ilk kez CHP'den farklı olan bir parti ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Bu durumun toplumu ve devletin mekanizmalarını büyük ölçüde etkilemiş olması beklenen bir durumdur. DP'nin iktidara gelmesiyle sosyal, siyasal, ekonomik alanda yapılan değişikliklerin yanında eğitim alanında da birçok atılımlar gerçekleşmiştir. Bir önceki hükümetin icraatlarını yıllarca muhalefet olarak izleyen ve takip eden DP, hükümet kurmasının ardından önemli değişikliklere gitmiştir.

CHP iktidarını devralan DP, programında demokratik düzene olan inancını ifade eden açıklamalara yer vermiştir. Programın birinci maddesinde şöyle denmektedir: "Siyasal yaşamımızın birbirine karşılıklı saygı gösteren partiler ile yönetimine inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet amacıyla kurulmuştur." (Talas, 1992)

DP iktidarı süresince izlenen politika CHP'nin temelinde ilerleme niteliği taşımıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi, DP'nin temelde CHP ile hemfikir olduğu birçok nokta bulunmakla beraber, anlaşmazlık yaratan durumlar da bulunmaktaydı. DP döneminde hem iç politikada, hem dış politikada yaşanan gelişmelerin temelleri CHP iktidarı döneminde atılmıştır. DP'nin izlediği siyasetin sonuçları, iktidarı ve sonrasını izleyen dönemde kendisini göstermiştir.

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünyadaki kuvvet dengesi değişmeye başlamıştır. Savaş farklı açılardan kuvvet merkezi olan birçok devleti tasfiye etmiştir. Savaşın sonunda iki büyük kuvvet ayakta kalmıştır. Bunlar; ABD ve Sovyet Rusya'dır. Ancak ABD'nin uyguladığı izolasyon politikası, Rusya'nın sivrilerek kendi komünizm emperyalizmini gerçekleştirmesinin önünü açmıştır. Rusya'nın bu yöndeki politikası Avrupa'da bir tehdit durumu yaratmıştır. Özellikle Türkiye'ye karşı baskıcı tutumu ve Akdeniz'e inme isteği, Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında ABD'ye dayanma ve ondan destek bulma imkânlarını aramasına sebep olmuştur. O dönem iktidarda olan DP, içerisinde bulunulan durumda dolayı dış politikasını bu yönde belirlemiştir. Bu gelişmelerin ardından, Sovyet Rusya'nın yarattığı tehlikenin farkına varan ABD, 1947 yılından itibaren Türkiye'yi ve Yunanistan'ı Sovyetlere karşı destekleme yoluna gitmiştir. Bu durum ABD'nin bir destek olarak Türk dış politikasına girmesinin başlangıcını oluşturmuştur. Bunun ardından Türkiye 1949 yılında kurulan NATO'ya 1952 yılında girerek Sovyet Rusya karşısında güvenliğini korumaya çalışmıştır (Armaoğlu, 2005).

Büyük umutlar ve beklentilerle iktidara gelen DP'nin ilk yıllarında dıştan, özellikle de ABD'den gelen yardımlar sayesinde bir bolluk süreci yaşanmıştır. 1947 yılından beri devlet yöneticilerinin batıya ve özellikle ABD'ye yaklaşma çabaları bu dönemde doruğa ulaşmış ve Türkiye'yi bir nevi uydu durumunda tutan esas yapının temelleri atılmıştır (Eroğul, 1998). Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesiyle de, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yalnızlık tümüyle sona ermiş ve Türkiye, ABD'nin yardımlarını daha yoğun bir biçimde almaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin NATO'ya girişi önemli bir gelişme olsa da; bunda 25 Haziran 1950 başlayan Kore Savaşı'na Türkiye'den Temmuz 1950'de 4500 kişilik tugayın gönderilmesi ve gönderilen askerlerin birçoğunun şehit ya da gazi olmasının önemi göz ardı edilmemelidir. Ayrıca DP'nin Kore Savaşı'na katılma kararı, Türkiye'nin DP ile yeni bir dış politika belirlediğinin bir göstergesi olmuştur (Yücel, tarihsiz).

Dış politikadaki bu gelişmenin doğal olarak iç politikaya da yansıdığı bu dönemde, DP'nin gücü ve toplumdan aldığı destek giderek artmıştır

(www.ait.hacettepe.edu.tr; www.belgeler.com). Buradan hareketle II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de yaşanan gelişmeler Türkiye’nin Batı’ya ve ABD’ye yaklaşması ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerin ülkeye yansması şeklinde cereyan etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden kurulan Dünya düzeninde Türkiye’nin Batı’ya yönelmesi ve Batı bloğunda yer almasında, Amerika’nın bölgesel hedefleri ve Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye yönelik baskıları oldukça etkili olmuştur.

Türkiye’nin NATO’ya girmesinin ardından dış politikada önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde DP’nin dış politikadaki hedefleri, Batı’ya yaklaşma ile gelişen olumlu ilişkiler ve bunun sağlayacağı ekonomik ve siyasal kazanımların değerlendirilmesi, Sovyetler Birliği’nin yayılmasının önüne geçilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye’nin NATO’ya girmesiyle birlikte, dış politikanın yanı sıra iç politikada da önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, DP döneminde CHP ile DP’nin temel eğilimleri pek de farklı olmamıştır. Ancak uzun süredir devam eden tek parti anlayışından ve CHP’nin muhalefete alışma sürecinden dolayı zaman zaman hararetli tartışmalar ve çekişmeler yaşanmıştır. Türkiye’nin İnan (2006) DP ve muhalefet ilişkisinde DP’nin muhalefet tutumlarına ilişkin çeşitli yazarlardan derlediği ifadesinde önemli tespitlerde bulunmuştur. DP dört yıl süren muhalefetten geldiği iktidar konumunda on yıl boyunca kendisini sürekli “milli irade”nin “yegâne” temsilcisi olarak addetmiş ve bu anlayış ile kendisine devlet adına gerekli gördüğü her şeyi yapma gücünü kazandırmıştır. Bu durum daha ileri boyutta devlete ait olan tüm kurumların iktidarın emrinde olduğu sonucuna kadar götürülmüştür. DP’nin iktidarı süresinde sürekli tekrarlanan bu anlayış, 1953 yılında ülkede oldukça geniş bir örgüt yapısına sahip olan CHP’nin mal varlıklarına el konulmasına kadar gitmiştir. Buna ek olarak, CHP ile eklemlenmiş olan Halkevleri’ni de kapatmıştır. DP’nin muhalefet yıllarında kendi içinden ayrılanlar tarafından kurulan ve ülkenin üçüncü siyasi partisi olan Millet Partisi (MP)’nin dördüncü kongresinde yaptığı açıklamaların Atatürk inkılâplarına bir tehdit olarak görülmesi, dini politikaya alet ettiğinin düşünülmesi

partinin 8 Temmuz 1953’de kapatılması kararına sebep olmuştur. Bu durum da DP’nin muhalefet tutumlarının sadece CHP ile sınırlı olmadığını göstermiştir.

DP’nin iktidarda olduğu süreçte yaşananlar gözden geçirildiğinde iç politikada ekonomiye dair değişen bakış açısı ile liberal ekonomi yanlısı bir yol izlendiği, hükümet kararlarında dini anlamda bir takım tavizlerin verildiği, izlenen dış politikanın iç politikaya yansımaları ile devletin kurumsal yapısında ABD etkisinin yaşandığı görülmüştür (Demirer, 1995). Ancak ifade edilen dini tavizler DP’nin İslamcı bir akımın etkisinde olduğu fikrini oluşturmak yerine, muhafazakâr tutumunun ağır bastığını ifade etmektedir. Zira MP’nin kapatılmasına yönelik verilen karar da bunu doğrulamıştır. DP’nin halktan aldığı desteğin en büyük kaynağı onun CHP’ye karşı olan tutumu olmuştur. Eğer kamuoyu üzerinde dine ilişkin yaklaşımlar daha etkili olmuş olsaydı, MP’nin daha önde olması gerekmektedir. Ayrıca hükümet 1951 yılının başlarında, Kırşehir’deki Atatürk büstünün tahrip edilmesi olayı üzerine “inkılap ve Atatürk aleyhine işlenmekte olan suçların artma eğilimi gösterdiği” kanaatine varmış ve “Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun” tasarısını hazırlayarak TBMM’den geçmesini sağlamıştır (Yücel, Tarihsiz).

DP iktidarı döneminde dış politika, daha çok II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş temelinde şekillenmiştir. Türkiye savaş sonrası yeniden kurulan dünya düzeninde var olma ve söz sahibi olma yolunda büyük savaş vermiştir. Dış politikada Sovyet Rusya’nın yayılmacılığının engellenmesi, Batı ve ABD ile ekonomik, siyasal alanda iş birliği yapılması ve Kıbrıs sorunu çözülmesi gereken temel problemler olarak yerini almıştır (Bağcı, 1990). Bunların ışığında DP döneminde en çok ön plana çıkan olaylar; II. Dünya Savaşı sonrasında yalnız kalınmamak adına Batı ve ABD ile yakınlaşma, NATO’ya giriş, Sovyet tehdidine karşı imzalanan Balkan ve Bağdat Paktları, Kıbrıs anlaşmazlığından dolayı Yunanistan’la yaşanan kriz şeklinde sıralanabilir.

Kore Savaşı ile birlikte, uluslar arası piyasalarda hammadde ve tarım ürünleri fiyatları giderek yükselmiş ve DP hükümeti tarım sektöründe üretimi artıracak

önlemleri yürürlüğe koymaya başlamıştır. Bu doğrultuda hükümet üç temel iktisadi hedefini şu şekilde açıklamıştır (Yalçın vd, 2004);

- Tarıma öncelik verilecek,
- Sanayileşme özel kesim öncülüğünde yürütülecek,
- Dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahaleleri asgarî düzeye indirilecek.

On yıllık DP döneminin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alandaki görüntüsü genel hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir. DP, tek parti yönetimi süresince halkta oluşan olumsuz yargıları iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Ekonomide serbest piyasa uygulamasını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Dış politikadaki hareketli gelişmelerle ülkenin çehresi değişmiştir. Ulaşımında kara yollarına önem verilmiş ve bu sayede köy, kasaba, şehir bağlantısı kolaylaşmış, bu durum ekonomiye hareketlilik kazandırmıştır. 1950 yılında 1640 km. olan asfalt yollar, 1969 yılına gelindiğinde 7000 km.'yi geçmiştir. Tarıma destek sağlanmış ve ABD'den sağlanan yardımlarla alınan tarım aletleri üretimin artmasını sağlamıştır. Sanayileşme konusunda DP önceliği özel sektöre vermekle birlikte, devlete ait ekonomik kuruluşları genişletmek ve yeni fabrikalar açmaktan da geri durmamıştır. Bu çerçevede 1950–1960 yılları arasında açılan bazı devlet işletmeleri şunlardır:

- Makine Kimya Endüstri Kurumu (1950)
- Denizcilik Bankası (1951)
- Et ve Balık Kurumu(1952)
- Devlet malzeme Ofisi (1954)
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (1954)
- Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları (1955)
- Ereğli Demir Çelik Fabrikaları (1960)

Ayrıca ülke içinde karayolları yapımının yanı sıra baraj, köprü, elektrik santralleri gibi alt yapı yatırımlarına da önem verilmiştir. Ekili alanlar 14 milyon hektardan 23 milyon hektara, traktör sayısı 2 bin'den 42 bin'e, gübre miktarı 42 bin tondan 107 bin ton'a yükselmiştir. Yine çelik takviyeli yolların uzunluğu 2 bin'den 7 bin kilometreye çıktı, 14 baraj, 15 elektrik santrali ve 20 liman inşa edilmiştir (Mango, 2005).

İktidarlığın ilk yıllarında milli gelirden %15'lik bir artış gerçekleşmiş ve ekonomide ciddi bir hareketlenme ortaya çıkmıştır. Fakat 1954 yılından sonra ekonomide, özellikle de dış ticaretle denge bozulmaya yüz tutmuş ve sonuçta hükümet kaçınılmaz bir biçimde dış borçlanmaya yönelmiştir. 1957 yılından sonra dış kredi alımının zorlaşması ve ekonomide iyice dışa bağımlı hale gelmesi ekonomik durumu olumsuz etkilemiştir. Bu durum yatırımların ciddi bir şekilde azalmasına neden olmuştur. Bu borçlanma siyaseti de 4 Ağustos 1958'de devalüasyon sonucu Türk parasının değerinin düşürülmesine yol açmıştır. (Çavdar, 2004; www.ait.hacettepe.edu.tr).

DP hükümetinin ilk yılları iktidara alışma açısından biraz tedirgin geçmiştir. Ancak sonrasında aldığı kamuoyu desteği ile kendilerini milli iradenin temsilcisi olarak görmüşlerdir. İlk hükümet süresince sosyo-ekonomik standartlar giderek yükselmiştir. Ülkedeki tüm mekanizmalar ekonomik koşullara bağlı olduğu için ekonomide yükselen çığ, ülkedeki ilerlemeyi olumlu yönde sağlamıştır. Ancak ekonomideki bu büyüme sürekli hale getirilememiş ve 1954 sonrasında ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir.

2 Mayıs 1954'de yapılan genel seçimlerle yine iktidarda kalan DP, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ndeki milletvekili sayısını 504'e yükseltmiştir. CHP ise oylarını düşürmekle birlikte, milletvekili sayısını da düşürmüştür. Yapılan bu seçimle birlikte DP, 1950–1954 yılları arasında iktidarı süresince yaptığı icraatların doğruluğuna inanmış, kamuoyundan aldığı desteğe güveni artmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar muhalefet tarafından "kriz" olarak addedilmiş olsa da, DP ekonomik sorunları hükümetin halledebileceği önemsiz konulardan biri olarak görmeyi yeğlemiştir. Oysa bu dönemde dış borçlanma ve bu duruma destek bulma çabaları giderek artmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi, 1955 yılı ile birlikte Türk dış politikasının ana konusunu Kıbrıs Sorunu ve bu konudaki gelişmeler oluşturmuştur. DP Kıbrıs Sorunu ile ilgilenerken kendi eksiklerini kapatmaya çalışmıştır. Türkiye ise Kıbrıs konusunda çok duyarlı davranarak, Adanın Yunanistan'a terk edilmesine seyirci kalmamak için elinden geleni

yapmıştır. Ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşme eğilimine tepki olarak 6–7 Eylül'de İstanbul'da yaşanan olayların beklenmedik seyrinin sıkıyönetim kararı aldırması DP iktidarını zedelemiştir (İnan, 2006).

Demokrat Parti, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanarak, Türkiye'de üst üste 3 seçim kazanan parti olarak önemli bir başarıya da imza atmıştır. (Yücel, tarihsiz) Bütün bunlara rağmen Demokrat Parti, 1957 seçimlerinden oy kaybederek çıkmıştır. Bu sonuçlar başta Adnan Menderes olmak üzere DP'lileri tedirgin etmiştir. Bu durum, DP iktidarının sertleşmesiyle iktidar-muhalefet diyalogunun şiddetinin artmasına ve bir takım antidemokratik uygulamaların yürürlüğe konmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra 1958 yılında komşu ülke Irak'ta ordunun yönetime el koyması, DP hükümetinin de bir askeri darbe ile devrilmesi hususunda kuşkuya kapılmasına yol açmıştır (Akşin, 1998; Birand, 2001). Bununla beraber muhalefetle ordunun iş birliği yaptığı fikrine kapılan iktidar, potansiyel bir tehlike olarak gördüğü CHP ve basın üzerindeki baskılarını giderek artırmıştır. Bununla bağlantılı olarak DP'nin ileri gelenlerince kurulan Vatan Cephesi siyasal kampaşmayı ve gerginliği gittikçe artırmıştır. Bu kuşkunun artması üzerine DP, ABD ile bir ikili anlaşma yapmış ve bu anlaşma uyarınca dolaylı bir saldırı ya da hareket karşısında hükümet çağırıldığı takdirde ABD birliklerinin Türkiye'ye gelebileceği taahhüt edilmiştir (Börtücene 1999; Tunçay,1990).

1960 yılında özel bir kanunla kurulan Meclis Tahkikat (Soruşturma) Komisyonu, DP iktidarının sonunu hazırlayan bir gelişme olmuştur. Tahkikat Komisyonu'na gazete ve dergilerin basımı ve dağıtımının önlenmesi, hatta yayının kapatılması yetkisi verilmiştir. Tahkikat Komisyonu'na yetki veren kanunun TBMM'de kabul edilmesinden bir gün sonra İstanbul'da, iki gün sonra da Ankara'da binlerce öğrencinin katıldığı hükümeti protesto gösterileri yapılmıştır. Gösterilerde çıkan çatışmalar giderek büyümüştür (Yücel, tarihsiz; İnan, 2006). Yaşanan olaylar, öğrenci olaylarının artması ve sıkıyönetim ilanı sonunda 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin yapılması ile sonuçlanmıştır. Bu darbe ile DP iktidarına son verilmiş ve Celal Bayar ile Adnan Menderes görevlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. 22 Mayıs 1950'de başlayan DP iktidarında hem iç, hem de dış

politikada önemli gelişmelere imza atılmış, ancak yaşanan kaosu ardından 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile DP iktidarı son bulmuştur.

I.2 Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çok partili Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Türk siyasi tarihi açısından oldukça önem taşıyan bir değere sahiptir. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından çok partili hayata geçiş sürecinde sergilediği etkin rol ile CHP'nin 27 yıllık iktidarına son veren DP, 10 yıl süren bir iktidarın sahibi olmuştur. Böylece ilk kez devletin temel politikaları konusunda Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren iktidarda olan CHP'den farklı düşünen bir parti iktidar olmuştur.

Araştırmanın konusu olan döneme bakıldığında, söz konusu dönem Türkiye'nin hem iç, hem de dış politikada birçok yenilikleri ve değişimleri yaşadığı bir dönemdir. Yaşanan bunca yenilik ve değişimlerin devletteki tüm mekanizmaları olumlu ya da olumsuz etkilediği aşikârdır.

Bu çalışmada söz konusu dönem içerisinde yaşanan sosyal ve siyasal olaylar ışığında dönemin eğitim anlayışına değinilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı ülkenin temel politikaları açısından önceki iktidardan farklı olan Demokrat Parti iktidarı dönemi (1950–1960) içerisinde eğitim alanında yaşanan gelişmelerin dönemin sosyal bilgiler eğitimine nasıl yansıdığını incelemektir. Döneme ilişkin yazılı kaynaklar aracılığıyla bu amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.

I.3 Problem Cümlesi

Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) içerisinde sosyal bilgiler eğitimi ilgili hangi gelişmeler yaşanmıştır?

➤ **Alt Problemler:**

- Demokrat Parti iktidarı öncesinde eğitim nasıldır?
- Demokrat Parti hükümetlerinde eğitime bakış açısı nasıldır?
- Demokrat Parti döneminde ortaokullarda verilen sosyal bilgiler eğitimi nasıldır?
- Demokrat Parti döneminde ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kitap içerikleri nasıldır?

I.4 Sayıtlar

Bu araştırma, belli bir döneme ait durumu tespit etmek için yazılı belgelere dayanılarak gerçekleştirilmiştir. İncelenen kaynakların ve elde edilen bulguların araştırma konusunu açıklığa kavuşturacağı varsayılmaktadır.

I.5 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şöyle sıralanabilir:

- Demokrat Parti dönemindeki (1950-1960) eğitim ve sosyal bilgiler eğitimi alanındaki gelişmeler ile sınırlıdır.
- Demokrat Parti döneminde (1950-1960) ortaokullardaki sosyal bilgiler müfredatı ve kitapları ile sınırlıdır.

I.6 Tanımlar

Demokrat Parti Dönemi: Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuş, 22 Mayıs 1950'de iktidara gelerek faaliyet göstermiş olan siyasi partidir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile son bulan bu iktidarlık 22 Mayıs 1950 – 27 Mayıs 1960 arasındaki 10 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

Eğitim: Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.

Sosyal Bilgiler Eğitimi: Sosyal bilgiler, temelde vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak amacıyla sosyal ve beşeri bilimleri disiplinlerarası bir yaklaşımla birleştiren bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler; antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji nin yanı sıra matematik ve doğa bilimlerinden edinilen uygun ve ilgili içerikler üzerinde sistematik ve eş güdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin temel amacı; globalleşen dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, genç insanlara bilgiye dayalı, mantıklı karar alabilme yeteneğini geliştirmek için yardımcı olmaktır.

I.7 Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
c.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
NCSS	: ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
MP	: Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Talim Terbiye Kurulu
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
vd.	: Ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

BÖLÜM II.

Bu bölümde, araştırma konusuyla ilgili kitap, makale, tezler incelenmiş ve bu alanda yapılan çalışmalar özet halinde verilmiştir.

II. 1 İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Literatür tarandığında gerek demokrat parti, gerekse demokrat parti dönemi eğitimi üzerine birçok kitap, makale yazıldığı ve araştırma yapıldığı görülmüştür. Konu eğitim tarihi konusu içerisinde de yer aldığından, çeşitli Türk eğitim tarihi araştırmalarında ilgili konuya ilişkin veriler elde edilebilmektedir.

Cumhuriyet döneminde ilköğretimin tarihi gelişimini ele alan Cicioğlu (1985), eserinde Cumhuriyet dönemi içerisinde gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin üzerinde durarak, birçok önemli atılımın bu dönem içerisinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile ulusal birliğe yer vermeyen ve ümmetçiliği geliştirmek ilkesine dayalı bir eğitim sistemine son verilerek, eğitim sisteminde bir devrim niteliğindeki ulusal ve laik eğitim anlayışına geçilmesine yer vermiştir. Cumhuriyet hükümetlerinin ilköğretim sorununu bir köy eğitimi sorunu olarak görmesi sebebiyle bu dönemdeki gelişmeleri köy okulları açısından inceleyerek, köylüye yapılan yatırımın ilköğretimi kurtaracak önemli bir atılım olduğu vurgusunu yapmıştır. O dönem içerisinde konuyla ilgili olarak hazırlanan raporlara da atıf yaparak, köy okullarının ilköğretime olan katkısının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi ilkokul programlarında yer alan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 1948 İlkokul Programı ile “sosyal bilgiler” adı altında birleşmesinin önemli bir gelişme olduğunu ifade etmiştir. Cicioğlu (1985), eserinde detaylarını açıkladığı Dördüncü Milli Eğitim Şûrası’nda (22-31 Ağustos 1949) ele alınan konular arasında “yeni ortaokul projesi”nin olduğu ve bunun eğitim-öğretim anlayışı ve uygulanışı bakımından ilkokul programına paralel ve ahenk sağlayıcı olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu gelişme ile ortaokulların cazip hale geldiğini ve öğrencilerin eğitim hayatına devamını olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir.

Öztürk (1997) “Türkiye’de Milli Eğitimdeki Gelişmeler” başlıklı çalışmasında Türkiye’de çok partili yaşama geçilmesiyle beraber örgün eğitim kurumlarında yaşanan değişimleri ele almıştır. Çalışmasını 1950-1960 yılları arasındaki gelişmelerle sınırlandıran Öztürk, dönem içerisindeki milli eğitim politikalarına değinmiş ve bu politikaların Türk eğitim sistemine yansımalarını ortaya koymuştur. 1950 – 1960 yıllarında kurduğu beş hükümetle iktidar olan DP’nin iktidarı süresince eğitim konusunda gerçekleştirdiği icraatlar üzerinde durmuştur. DP döneminde görev yapan milli eğitim bakanlarının sık sık değişmesine vurgu yapmış ve özellikle milli eğitim bakanlarından Tefik İleri’nin DP’nin eğitim politikasını yönlendirmede önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca DP ve CHP’nin uyguladığı eğitim politikalarını karşılaştırmış ve DP eğitim politikalarında daha çok manevi değerlere önem verildiği tespitinde bulunmuştur. DP döneminde ABD yönlü politik yaklaşımların ABD’den uzmanların ülkemize gelmesiyle sonuçlanmasına ve bu uzmanların hazırladığı raporların Türk eğitim sistemine olan yansımalarına değinmiştir.

Akbaba (1998) Demokrat Parti ve 27 Mayıs döneminde Türk eğitimi üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, 1950 öncesinde Türk eğitiminin temel noktalarına değinerek 1950 yılı sonrasında başlayıp 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar olan süreçte yaşanan gelişmeler üzerinde durmuştur. Çok partili hayata geçişle beraber toplum içerisinde yaşanan siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerin üzerinde durarak, bunların toplum içerisinde meydana getirdiği etkileri ele almıştır. Meydana gelen değişimlerin toplumun her mekanizmasını etkilediği gibi, eğitim alanında da önemli etkileri olduğunu vurgulayarak, eğitim kurumlarını dönem özellikleri çerçevesinde değerlendirmiştir. DP’nin yaşadığı süreçleri kuruluş, gelişme, duraklama ve çöküş aşamaları ile ifade etmiş ve bu dönem içerisinde okul öncesi, ilköğretim, lise ve yükseköğretimde gelinen noktaları vurgulamıştır.

Demokrat Parti dönemi liselerde tarih eğitimi üzerine bir çalışma gerçekleştiren Köremez (2005), çalışmasını DP öncesi dönemde tarih eğitimi, DP dönemi eğitim politikaları ve DP döneminde tarih eğitimi başlıkları altında çerçevlendirmiştir. Köremez, DP'nin iktidara gelmesiyle ülkede yaşanan yenilik ve değişimin eğitim program ve politikalarına da yansıtıldığı tespitinde bulunmuştur. DP'nin tarih eğitimi meselesinde milli bir yaklaşıma sahip olması ve bu yönde girişimde bulunmasına rağmen, istenilen amaca ulaşamadığını ifade etmiştir. Daha önceki dönemlerde yazılmış olan tarih kitaplarının bu dönem içerisinde de kullanılmasının, tarih anlayışının pek değişmediği konusunda önemli bir bulgu olduğu tespitinde bulunmuştur.

Yılmaz (2006) gerçekleştirdiği çalışmada, Demokrat Parti döneminin Türkiye'nin toplumsal yapısında önemli değişimlere yol açarak bu değişimlerin eğitim başta olmak üzere birçok kurumu etkilediğini ifade etmiştir. Araştırmasında 1938 ve 1960 yılları arasında tarih eğitimini incelemiş ve değerlendirmiştir. Tarih eğitimi kapsamında tarih öğretim programları ve ders kitaplarını ele almıştır. Bu dönemlerde özellikle demokrasiye göre milliyetçiliğe daha fazla yer ve önem verilmesi, toprak esasına dayanan milliyetçilik ile etnik milliyetçilik anlayışlarının birleşiminin yapılmaya çalışılması, milliyetçiliğin etnik ve genetik öğelerinin (kan, ırk, soy) daha çok ön plana çıkarılması, yoğun bir düşman ya da ötekiler söylemine yer verilmesi, milli dayanışmanın aşırı derecede vurgulanması gibi durumların süreklilik gösterdiğini ifade etmiştir. Araştırmanın için belirlenen tarih aralığındaki ortaokul ders programı ve ders kitapları arasındaki ilişkiler üzerinde durmuş ve siyaset ile eğitim arasındaki etkileşim açıklanmaya çalışılmıştır. Siyasette var olan egemen ideolojinin, eğitime yön verdiği vurgusunu yapan Yılmaz, İnönü ve DP dönemi eğitim politikalarında ve uygulamalarında demokratik ve geleneksel değerlere ilişkin yapılan düzenlemelerde bazı farklılıklar bulunduğu; buna karşın resmi ideolojinin esas noktalarının değişmediği tespitinde bulunmuştur. Her iki dönemde de okutulan tarih ders kitaplarında, egemen/resmi ideolojinin kendine göre yorumlanarak özellikle geleneksel değerlerle yeniden inşa edildiğini belirtmiştir.

Demokrat parti dönemi milli eğitim politikalarını laiklik açısından inceleyen Eren (2007), çalışmasında DP'nin tüzük ve programında yer alan maddeleri ve DP'nin eğitim uygulamalarını laiklik kavramı çerçevesinde değerlendirmeye çalışmıştır. Laiklik ilkesinin Atatürk döneminde anayasaya kurucu ilke olarak girmesine rağmen, 1950-1960 yılları arasındaki dönemde en önemli tartışmaların din-laiklik-siyaset üçgeninde yaşandığını ifade etmiştir. Bu dönem içerisinde devlet yönetiminde söz sahibi olan bazı kişilerin devlet rejimine karşı olumsuz tutum sergilediği ve Atatürk'ün idealini kurduğu sistemin laik yapısında kırılmalar yaşandığı tespitinde bulunmuştur.

Akça (2007) gerçekleştirdiği çalışmasında, DP İktidarından 1980 ihtilâline eğitim politikaları ve bu politikaların tarih ders kitaplarına yansımalarını ele almıştır. Geçmişten günümüze iktidarların eğitim politikalarını uygulamakta kurum olarak okul, ders olarak ise tarih dersleri ve tarih ders kitaplarını bir araç olarak kullandığını belirten Akça, bu politikaların 1950-1980 yılları arasında tarih ders kitaplarına nasıl ve ne şekilde yansımış olduğunu açıklamaya çalışmıştır. DP döneminde sık sık değişen milli eğitim bakanlarının alınan kararlarda ve bunları uygulamada bazı sorunların yaşanmasına yol açtığını ifade etmiştir. Akça, dönem içerisindeki ekonomik rahatlamının eğitimde olumlu etkiler yarattığını ve bu dönemde tarih ders kitaplarında yer alan Türk-İslam Sentezi'nin öğrencilere benimsetilmeye çalışıldığına vurgu yapmıştır. İzleyen dönemlerde yaşanan askeri darbelerin tüm toplum mekanizmalarında olduğu gibi eğitimde de olumsuz etki yarattığını belirtmiştir.

DP'nin eğitim politikası ve CHP'nin muhalefeti konusu üzerine bir çalışma gerçekleştiren Yüce (2008), öncelikle DP iktidarından önceki dönemde eğitimi ana hatları ile ele almış ve sonrasında DP'nin kurmak istediği sistemi tarihsel süreç içinde ortaya koymaya çalışmıştır. DP'nin 10 yıllık iktidarı süresince eğitim alanında önemli gelişmelere imza attığını ifade ederek, eğitim sistemini daha ileri noktaya taşımak için ABD'den gelen yabancı uzmanların fikirlerine başvurduğunu belirtmiştir. Araştırmasında DP'nin özellikle CHP döneminde oluşturulan kurumsal yapı ve sistemleri yok etmeye yönelik gerçekleştirdiği çalışmalara yer veren Yüce,

DP'nin bu amaçla halkevleri ve köy enstitülerini kapatmasından detaylıca bahsetmiştir. Ancak bu noktada CHP'nin gereken muhalefeti sergilemeyip, kendi dönem icraatlarını korumamasını ve kendi kurduğu sisteme sahip çıkmamasını eleştirmiştir. Ayrıca bu dönem içerisinde DP'nin okul öncesi eğitim konusuna yeterince eğilmemiş olmasını da, eğitim alanında önemli bir eksiklik olarak ifade etmiştir.

Çalışmasında çok partili dönemden günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarının gelişimini inceleyen Yıldız (2008), araştırma konusunu kapsayan dönem içerisinde yayınlanmış olan ilköğretim ve ilköğretim sosyal bilgiler programlarını amaç, içerik, eğitim durumu ve sınav durumları açısından ele almış ve söz konusu dönemlerde kullanılan ders kitaplarını incelemiştir. 1948, 1962, 1968 ilköğretim 1998 ve 2005 ilköğretim 4. ve 5. sınıflar sosyal bilgiler öğretim programlarında, hedef ve hedef davranışlar, içerik, eğitim durumu ve sınav durumları ile 1948, 1968, 1998 ve 2005 4. ve 5. sınıflar sosyal bilgiler öğretim programlarına uygun hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarında yaşanan gelişimleri ve değişimlerini ele almıştır. Yıldız çalışması sonunda, 2005 Sosyal Bilgiler Programı dışında değişen sosyal bilgiler programlarında; programın öğelerini oluşturan amaçlar, içerik, eğitim durumlarıyla ilgili değişikliklerin yaşandığı ancak sınav durumlarıyla ilgili öğenin ihmal edildiği, 2005 Sosyal Bilgiler Programı'nın çağdaş program geliştirme ilkelerine ve tekniklerine uygun düzenlendiği fakat okulların fiziksel alt yapılarının, mevcutlarının, yeni programa uygun hale getirilmesi gerektiği; öğretmenlerin, yeni programa uyumlarıyla ilgili hizmet içi eğitimden geçirilme süresi ve sıklığı artırılarak, programa karşı olumlu tutum geliştirmesinin sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Demokrat Parti dönemi milli eğitim politikası üzerine bir çalışma gerçekleştiren Kılıç (2008), çalışmasında Cumhuriyet'in kuruluşundan DP iktidarına kadar geçen sürede, milli eğitim politikasının tüm etkilerden uzak olduğunu belirterek DP iktidarı süresince yürütülen eğitim politikalarında Amerikan etkisine girildiğini ifade etmiştir. Bunun temelini devletin aldığı yardım ve desteklere dayandığını vurgulayan Kılıç, bu gibi gelişmelerin ardından Amerikalı uzmanların

ülkemize gelerek eğitim sistemi ile yaptıkları incelemeler dışında, bakanlıkta görevlendirilerek Türk eğitiminde söz sahibi oldukları tespitinde bulunmuştur. Amerikan etkisinin özellikle lise ve yükseköğretimde görüldüğünü ifade ederek, DP döneminde ihtiyaç duyulan nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak için, mesleki ve teknik öğretime büyük önem verildiğini vurgulamıştır.

Turan (2009), gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında 1950 ile 1960 yılları arası ortaokul tarih dersi kitaplarında yer alan milli kimlik kavramının içerik analizini yapmıştır. Bu dönem içerisinde devletin yaratmaya çalıştığı milli kimliği ve bu kimliğin tarih kitapları aracılığıyla nasıl kazandırılmaya çalışıldığını araştırmıştır. Turan, öncelikle tarih eğitimini dönemler içerisinde incelemiş ve sonrasında da 1950-1960 yılları arasında ortaokulların 1-2-3 (İlköğretim 6-7-8) sınıflarında okutulan tarih ders kitaplarını incelemiştir. İncelenen kitapların temelde yeni bir millet kimlik inşası ile yeni bir yurttaşın yaratılmasında önemli bir araç olduğunu ifade etmiş ve kitapların bu iki hedef doğrultusunda kurgulandığı tespitinde bulunmuştur.

Demokrat Parti döneminde (1950-1960) yayımlanmış kadın dergilerinde kadın imajını inceleyen Koçer (2009), çalışmasında 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin demokrasiye geçiş anlamında Türkiye açısından bir dönüm noktası olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte kadınların ekonomik, siyasal ve sosyal değişimlerden etkilendiğini belirtmiştir. Değişen bu toplum yapısının kadınların yaşam biçimlerini, aile yapısını, kadın erkek ilişkilerini, moral değerlerini etkileyerek değiştirdiğini vurgulamıştır. Bu süreç içinde, kadın dergilerine önemli görevler düşmesi gerekliliğini vurgulayarak, bu dönemde yayınlanan tüm kadın dergilerinin bu değişime ilgisiz ve tepkisiz kaldığı tespitinde bulunmuştur.

Dinç (tarihsiz), yaptığı çalışmasında 1946 yılı III. Milli Eğitim Şurası görüşme ve kararlarını ele almış ve çok partili hayata geçiş sürecinde gerçekleşen bu şuranın eğitim tarihi açısından önemine değinmiştir. Çok partili hayata geçiş dönemi içerisinde DP'nin önemine ve eğitim-öğretim anlayışına yenilikler getirdiği vurgusunu yapan Dinç, DP'nin özellikle dini eğitimin etkinlik kazanmasında etkili

bir parti programı ortaya koyduğunu belirtmiştir. Çalışmasında ele aldığı III. Milli Eğitim Şurası'nda teknik ve mesleki eğitim, okul-aile işbirliği, ilköğretimin 8 yıla çıkarılması, öğretmenlerin araç, gereç ve kitap eksikliği konularının tartışıldığı tespitini dile getirmiş ve en önemli önerilerinden biri olan sekiz yıllık ilköğretim planının ise uygulanamadığını ifade etmiştir. Bu konunun siyasi partiler arasında önemli tartışma konusu olduğunu ve ciddi bir muhalefetle karşılaştığını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi yapılan çalışmalarla DP döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmalarda söz konusu dönem özelliklerinin eğitim politikalarına yansımaları araştırılmış ve bu politikaların ne şekilde uygulamaya geçirildiği ifade edilmiştir.

BÖLÜM III

Bu bölümde araştırmanın yöntemine ilişkin bilgilere yer verilmiş ve yöntem başlığı altında araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve veri çözümleme teknikleri açıklanmıştır.

YÖNTEM

III.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma geçmişteki bir durumun tespitine yönelik olduğundan, araştırmada literatür tarama modeli kullanılmıştır. Karasar'ın (2006) da ifade ettiği gibi, tarama modelinde, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimleme durumu söz konusudur. Bu araştırmada da geçmişteki bir durum tarihsel anlamda var olduğu şekliyle ele alınarak betimlenmiştir.

Bu amaçla, Demokrat Parti'nin iktidarını sürdürdüğü 1950-1960 yılları arasında görev yapan hükümetlerin programları, yönetmelikler, raporlar, döneme ait kitap ve dergiler taranarak incelenmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

III.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1950 - 1960 yılları arasında iktidarda olan Demokrat Parti'dir. Örneklem ise Demokrat Parti'nin iktidarı süresince eğitim alanındaki faaliyetlerinde ele alınan sosyal bilgiler eğitimidir.

III.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada tarama modeli temelinde tarihsel yöntem kullanıldığından öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili olarak kullanılan veri kaynakları döneme ilişkin yazılı materyallerdir. Bu amaçla 1950-

1960 tarihleri arasındaki parti ve hükümet programları, Türk eğitim tarihi üzerine yapılmış araştırmaların konu ile ilgili bölümleri, 1950-1960 yıllarına ilişkin yayınlanan demokrat parti, eğitim ve sosyal bilgiler eğitimi alanı ile ilgili kitap, dergi, makale ve süreli yayınlar incelenmiştir. Ayrıca araştırma konusu ile ilgili kurumların resmi internet sitelerinden de yararlanılmıştır.

III.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Elde edilen veriler incelerak araştırmanın amacına uygun olup olmamasına göre değerlendirilmiştir. İncelenen ve değerlendirilerek araştırmaya dâhil edilen veriler, araştırmanın amacına hizmet ederek araştırmanın alt problemlerini açıklayabilir özelliktedir.

BÖLÜM IV

Bu bölümde araştırmanın bulgularına ve elde edilen bulguların açıklamalarına yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

IV.1. Araştırmanın “Demokrat Parti iktidarı öncesinde eğitim nasıldır?”

Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu problem başlığı altında DP iktidarı dönemi öncesinde Türkiye’de eğitim uygulamalarının nasıl olduğu açıklanmıştır.

IV.1.1 Demokrat Parti Dönemi Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış

Milli mücadele dönemi sonrasında Cumhuriyet’in ilanı ile kurulan yeni devletin siyasi temellerinin oluşturulmasında ve temel ilkelerinin belirlenmesinde rol oynanan en önemli isim kuşkusuz Mustafa Kemal Atatürk’tür. Atatürk, gerçekleştirdiği devrimlerle sadece devletin kurulma esaslarını ve temel niteliklerini belirlememiş; aynı zamanda devleti ve milleti birlik ve beraberlik içerisinde tutacak olan değerlere büyük önem vermiştir. Özellikle eğitime verdiği önem doğrultusunda gerçekleştirdiği devrimlerle ülkenin gelecekte sergileyeceği ilerlemenin temelleri atılmıştır. Onun eğitimle ilgili ifadeleri, dönemin eğitim anlayışını etkilemiş ve eğitim sisteminin yapılandırılmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle vurgu yapılan “millilik” esaslı eğitim çalışmalarında önemli bir unsur olmuştur.

Atatürk’ün ölümünden sonra 11 Kasım 1938’de toplanan TBMM, İsmet İnönü’yü oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçmiştir. Daha sonra 26 Kasım 1938 günü toplanan CHP Olağanüstü Genel Kurultayı, Atatürk’e “Ebedi Şef” İsmet İnönü’ye ise “Milli Şef” unvanını vermiştir (Kaya, 2001). Milli Şef unvanını alan İnönü otoriter varlığını tek parti, tek millet, tek şef anlayışına uygun olarak sürdürmüştür. Türkiye II. Dünya Savaşı’na sürüklenme sürecindeyken, izlediği politikayla ülkeyi savaşın etkilerinden korumaya çalışmıştır.

İnönü döneminde Atatürk döneminde atılan temeller üzerinde yükselmiş ve eğitim politikası bu yönde şekillenmiştir. İnönü döneminde eğitimin en önemli amacı, başta temel eğitim olmak üzere eğitimi tüm yurt çapında yaygınlaştırmaktır. Bunun için izlenmesi gereken politikanın temel ilkeleri hümanizm, laiklik ve millilik şeklinde belirtilmiştir. (Yiğit, 1992). İsmet İnönü, eğitimde bu ilkelere olan vurgusunu ilk kez 5 Mayıs 1925 tarihinde gerçekleşen Muallimler Birliği'nde dile getirmiştir. İfadelerinde Mustafa Kemal'in ortaya koyduğu eğitsel temaların üzerine eğitimde milliyetçi bir sisteme yönelimi ekleyerek ifade etmiştir. İfadeleri şu şekildedir (Kaplan,1999:s.143-144) :

“Milli terbiye istiyoruz; bu ne demektir? Bunun zıddıyla daha iyi anlarız. Milli terbiyenin zıddı nedir derlerse söyleyebiliriz, bu belki dini terbiye yahut beynelmilel terbiyedir. Sizin vereceğiniz terbiye dini değil milli, beynelmilel değil millidir. Dini terbiyenin milli terbiyeye tearuz teşkil etmediği (karşıt oluşturmadiğı) zaman her iki terbiyenin milli terbiyenin kendi yollarında en temiz bir tecelli göstereceğini ispat edecektir. Beynelmilel terbiyeye gelince, esas itibariyle dini terbiye dahi bir nevi beynelmilel terbiye demektir. Bizim terbiyemiz kendimizin olacak ve kendimiz için olacaktır. Milli terbiyede iki kısım düşünebiliriz; milli terbiyenin siyasi ve vatani itibariyle, Bütün bu topraklara Türk mahiyetini veren bir Türk var fakat bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını göstermiyor. Eğer bu nesil şuurla ilmin ve hayatın rehberliğiyle ciddi olarak, bütün ömrünü vakfederek çalışırsa, siyasi Türk milleti harsî (kültürel), fikri ve içtimai (toplumsal) tam ve kamil bir Türk milleti olabilir. Bu yekpare millet içinde yabancı harslar (kültürler) hep erimelidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden başka camialara bağlı görenlere açıkça teklif ediyoruz, Türk milletiyle beraber olsunlar. Fakat halita (alaşım) halinde değil, konfedere olmuş medeniyetler halinde değil, bir tek medeniyet halinde. Bu vatan işte tek olan bu milletin ve bu milliyetindir. Bunu yalnız söz olsun diye söylemiyoruz, süs olsun diye bu fikirde değiliz, bu siyaset vatanın bütün hayatıdır. Yaşayacaksa yekpare bir millet kütlesi olarak yaşayacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi.”

İnönü döneminde eğitim ve kültürel alanda son derece hareketli bir süreç yaşanmıştır. İnönü, ekonomik hedeflerin yanı sıra, eğitim ve kültür hedeflerine dair fikirlerini daha ön planda tutmuştur. Eğitim ve kültür alanına olan yaklaşımını şu şekilde maddelemek mümkündür (Yiğit, 1992):

- Ülkenin kalkınması öncelik verilmesi gereken konular arasındadır.
- Kalkınmak için Batılılaşmak kaçınılmazdır.

- Batılılaşabilmek için Batı'nın kültür kaynaklarına inmek gerekir. Bu noktadan hareketle kalkınmada ekonomik değil, eğitsel ve kültürel faaliyetlere önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

İnönü döneminde ilköğretim ve ortaöğretim alanında yaşanan gelişmelere baktığımızda her iki kademe için hazırlanan eğitim programları dikkat çekmektedir. 1948 yılında hazırlanan yeni ilkokul programında ilköğretimin genel amaçları değişen koşullara göre belirlenerek, öğrencilere kendi hayatlarında gerekli olabilecek tecrübeleri yaşamalarına fırsat verecek ortam hazırlamak olarak düzenlenmiştir. Ortaöğretime bakıldığında ise, bu kurumların daha çok milli kültür ve hümanizmi tanıtmaya ve bu düşünceleri yaygınlaştırma aracı olduğunu söylemek mümkündür. 1949 yılında hazırlanan ortaokul programı ile ortaöğretim amaçlarının gerçekleştirilmesi için gereken çalışmaların yapılması ve gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür (Akbaba, 1998).

İnönü döneminin eğitim alanında ses getiren en önemli girişimi kuşkusuz "Köy Enstitüleri"nin açılmasıdır. İnönü ülkedeki demografik yoğunluğunun genel olarak köylerde olması sebebiyle eğitim politikasını köy merkezli ele almış ve ülke eğitimine köy eğitimi şeklinde yaklaşmıştır. Nüfusun $\frac{3}{4}$ 'ünün oluşturan köy toplumu üzerinde yoğunlaşarak 1937 yılında çıkarılan "Köy Öğretmenleri Kanunu" ile, ortaya çıkan ilköğretim sorununa ve ilköğretime öğretmen yetiştirme problemine büyük ölçüde çözüm getirilmiştir. Bu şekilde ilköğretimin yaygınlaştırılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir.

1940 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İ. Hakkı Tonguç'un çabaları ile açılan Köy Enstitüleri hem köy toplumunu aydınlatmada hem de öğretmen yetiştirmede özgün bir model olarak Türk eğitim tarihinde yerini almıştır. (Yiğit, 1992; Eurybase – Türkiye, 2006). Aslında 1940 yılında henüz Köy Enstitüleri Kanunu çıkmadan bunların temelini teşkil eden Köy Öğretmen Okulları, İzmir (1937), Eskişehir, (1937), Edirne (1938), Kastamonu (1939)'da açılmış ve faaliyete başlamıştır (Kaya, 2001).

Köy Enstitüleri temelde ülkenin kalkınması için gereken eğitimcileri yetiştirmek ve bu misyonunu gerçekleştirirken devlet bütçesinden asgari düzeyde yararlanması amacı ile açılmış kurumlardı. Bu doğrultuda açılan Köy Enstitülerinin Yönetmeliğinde şu esaslar yer almaktaydı (Kaplan, 1999:s.181):

- Öğrenciler cumhuriyetçi ve milli duyguları tam olarak yetiştireceklerdir.
- Köy öğretmenleri, milli ülkü ve maksatları köyde gerçekleştirmeye yardım edeceklerdir.
- Köy öğretmenleri, muhtelif meslek ve zümrelerden teşekkül etmiş olan Türk milletini bir bütün sayacak, onun kalkınmasında ve ilerlemesinde kültür adamı sıfatıyla çalışacaklardır.

Köy Enstitülerinde görev alacak öğretmen ve usta öğreticilerin durumu ise hiyerarşik olarak şu şekilde belirlenmiştir (Kaya; 2001);

1. Yüksek okul, fakülte mezunları
2. Gazi Eğitim Enstitüsü mezunları
3. Öğretmen Okulları mezunları
4. Ticaret Liseleri ve Orta Ziraat Okulları mezunları
5. Erkek Sanat Okulları ve Kız Sanat Enstitüsü mezunları
6. Köy Enstitüleri mezunları
7. İnşaat Usta Okulları mezunları
8. Her türlü teknik ve meslek okulları mezunları.

Köy Enstitülerinin ilk yıllarını kapsayan 1940–1943 tarihleri arasında belli bir öğretim programı bulunmamaktaydı. Ezbere ve teorilere dayanarak program hazırlanmasından ziyade, geçici bir süre için öğretmen okulları ve ortaokulların müfredatı uygulanmaya çalışıldı. Köy Enstitülerinin kuruluş yıllarında aşağıdaki hususlara göre eğitim ve öğretim yapması istenmişti (Yiğit, 1992):

- Bisiklet, motosiklet, otomobil ve su sporları gibi araçları kullanabilme.
- Yüzme, ata binme, tırmanma, yürüyüş, kürek çekme vs. de beceri kazanma.
- Enstitü arazisini ağaçlandırma, çiçeklendirme, yol yapma, su kanalı açma, bataklık kurutma, sulama, bitki yetiştirme, bayındırlık işleri vs. gibi.
- Hayvan ve bitki bakımı.

- Mandolin, el ve ağız armonisi, flüt vs. gibi müzik aletlerini çalabilme.
- Yöreden başlayarak milli oyunları öğrenme.
- Kantin ve kooperatif tesis etme.
- Yakın çevrenin incelenmesi.
- Radyo ve gramofondan müzik dinleme alışkanlığı kazanma.
- Gazete, radyo ve dergilerden aktüaliteyi takip etme.
- Köy hayatı ile ilgili eserlerden başlayarak kitaplık kurma.
- Bölgeden başlayarak tarihi etnolojik, jeolojik ve zirai değeri olan eşya ile yurt müzesi kurma. İnşaat, atölye ve fotoğrafçılık derslerinin bulunulan şartlar içinde basit eşyalarla yürütülmesini sağlama.
- Halkla ilişkilerin nasıl kurulacağını öğrenme.
- Tutumlu, sağlıklı ve temiz olma, düşkünlere yardım etme alışkanlığı kazanma.
- Anayasa'nın ikinci maddesinde yazılı olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık ilkelerini Türk milletinin yükselmesinin ana ilkeleri bilme ve engel tanımadan uygulayabilme.

Görüldüğü gibi Köy Enstitüleri'nin amaç, ilke ve yapısı açısından eğitimimize katkısı oldukça büyüktür. En önemli özelliği ise, iyi bir eğitim için sürekli dile getirilen ancak bir türlü uygulamaya geçirilemeyen yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesinin uygulanma fırsatı bulunmasıdır. O güne kadar uygulanan geleneksel eğitimin etkisi ile öğrenme ortamına giremeyen birçok yöntem ve ilke doğal ortamda uygulamaya konulmuştur.

İnönü dönemi eğitimin geldiği noktadaki gelişmeler açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. İsmet İnönü'nün iktidardan ayrıldığı yıl 1950 itibariyle Türkiye'nin eğitim ile ilgili ulaştığı rakamlar 17.428 ilkokul, 34.922 ilkokul öğretmeni, 406 ortaokul, 4363 ortaokul öğretmeni, 88 lise 2954 lise öğretmeni şeklindedir. Okullaşma oranında % 55 bir artış yaşanırken, ülke nüfusundaki okuryazar oranı % 33,6'ya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde devlet bütçesinden milli eğitime yıllık olarak ortalama olarak 64.415.413 TL ayrılmıştır. Bunların yanında 1950 yılına gelindiğinde Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ile İstanbul

Teknik Üniversitesi'nde toplam 1361 öğretim elemanı olmakla beraber, öğrenci sayısı 20.469'a ulaşmıştır (Kalaycı, 2004; www.ait.hacettepe.edu.tr).

İnönü dönemindeki kırsal kesimle ilgili çabalar sadece Köy Enstitüleri ile sınırlı kalmamıştır. Atatürk döneminde de gündeme gelen toprak ve tarım reformu çalışmalarına yeniden hız verilmiştir. Ancak geniş emlak sahiplerinin yoğun tepkisi ve konuyla ilgili tamamlanmamış alt yapı eksiklikleri nedeniyle topraksız köylü bırakmama çabaları, bu dönemde de başarıya ulaşamamıştır. Bunların yanı sıra; İnönü döneminin eğitim ve kültür alanındaki diğer gelişmelerini, klasik müzik eğitimine önem verilmesi, tiyatronun yurt çapında yaygınlaştırılması, yeni kitaplık ve kütüphanelerin açılması, doğu ve batı klasiklerinin Türkçeye kazandırılması şeklinde sıralamak mümkündür (www.ait.hacettepe.edu.tr).

Yaklaşık 12 yıllık bir süreci kapsayan İnönü dönemi, özellikle II. Dünya Savaşı tehlikesi ile karşı karşıya kalınması ile izlenen önemli bir dış siyasete sahne olmuştur. Bu sınavdan başarıyla çıkan ülkede, savaş sonrası etkilerden toparlanmaya çalışılarak eğitim, kültür, sosyal, siyasi alanlarda önemli hamlelerde bulunulmuştur. Bu gelişmeleri izleyen süreçteki en önemli olay, siyasi anlamda çok partili yaşama geçiş süreci ve bu alanda yaşanan gelişmelerdir. 1945 yılı sonrasında meydana gelen gelişmelerle demokratik anlamda önemli adımlar atılmış ve 1946'da kurulan DP'nin 1950 yılında iktidar olması ile, her alanda olduğu gibi eğitim-öğretim alanında da önemli girişimleri olmuştur.

IV.2 Araştırmanın “Demokrat Parti hükümetlerinin eğitime bakış açısı nasıldır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu problem başlığı altında DP'nin eğitime bakış açısı ile DP iktidarı süresini kapsayan on yıllık süre içerisinde kurulan hükümetlerde eğitime olan yaklaşımın ve kurulan hükümetlerde yapılan eğitim uygulamalarının nasıl olduğu açıklanmıştır.

IV.2.1 Demokrat Parti'nin Eğitime Bakış Açısı

Çok partili hayata geçildikten sonra kurulan partiler arasında etkin olan ve kurulmasının ardından hızlı bir başarı grafiği yakalayan DP'nin hükümetleri süreci, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli karar ve gelişmelerin gerçekleştiği yıllar olarak tarihteki yerini almıştır. DP iktidarıyla birlikte Türkiye her alanda önemli değişim sürecine girmiş ve bu değişim milli eğitim politikasına da yansımıştır. DP'nin hükümet programına bakıldığında eğitimle ilgili şu ifadeler göze çarpmaktadır:

“Maarif işlerimize gelince,

Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlâkı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda mânevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabîdir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insanî kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yasamanın teminatı sayılamaz...”
(www.tbmm.gov.tr)

Görüldüğü gibi, eğitime ilişkin yapılacak olan düzenlemeler ve izlenecek olan eğitim politikası belirlenirken rahatsızlık veren komünizm tehlikesine karşı sürekli milli ve manevi değerlere vurgu yapılmıştır.

Kılıç (2008) çeşitli yazarlardan derlediği üzere; özellikle DP'nin uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürütmüş olan ve dönemin milli eğitim politikasını yönlendiren Tevfik İleri, bakan olduğu dönemde komünizmle yoğun bir mücadeleye girildiğini belirtmiştir. İleri'nin göreve gelmesinin hemen ardından 15 Ağustos 1950 tarihinde gazetelere verdiği beyanatta başta köy enstitüleri olmak üzere maarifi komünistlerden temizleyeceğini ifade etmiştir. Bakanlıkta yapılan çalışmalar sonucunda komünizmle ilişkili oldukları gerekçesiyle 45–50 kadar öğretmen görevden alınmıştır. Buna ek olarak Rus yazarların eserlerine bile okulların kütüphanelerinde izin verilmemiştir. Bu tavır sonraki hükümet dönemlerinde de sürdürülmüştür.

DP döneminde Milli Eğitim Politikasının dikkat çekici özelliklerinden biri, Amerika ile gelişen ilişkilerin DP'nin bu yöndeki politikasını ciddi ölçüde

etkilemesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında artan Sovyet tehdidinin Türkiye'yi Amerika'ya yakınlaştırmaya başlaması, Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla doruğa ulaşmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği sonrasında hemen her alanda artan Amerikan etkisi milli eğitim politikasında da yoğun olarak hissedilmiştir. DP iktidarı döneminde ülke adeta Amerikalı eğitim uzmanlarının akınına uğramıştır. Hemen her alanda çalışan ve raporlar hazırlayan bu uzmanların, Türk eğitim sisteminin Amerikan modeline göre geliştirilmesinde büyük etkileri olmuştur (Kılıç, 2008).

Demokrat Parti, parti tüzüğüne bakıldığında özellikle üçüncü maddesinde temelde Türk kültürünün esas alındığı görülmektedir. Söz konusu maddede, partiye, milli mücadeleye aykırı hareketlerde bulunmamış, Türk milletinin istikbalini parçalamaya yönelik ideolojilere saptanmamış, Türk kültürünü ve parti prensiplerini kabul etmiş, kanunen siyasi derneklere girme hakkını kullanabilecek yaşta olan her Türk girebilir denmiştir (İcra, 1992). Demokrat Parti'nin 1946 yılında yayınlanan parti programında eğitim ve kültür konularında şu temel ilkelere yer verilmiştir (DP Tüzüğü, 1946):

- **Öğretim Birliği**

Partinin 1946'da yayınlanan parti programında eğitim ve kültür konularına ilişkin bir takım ilkelere yer verilmiştir. Öncelikle eğitim ve öğretimde millilik ve birlik prensibi esas alınmıştır. Bu da, Atatürkçü eğitimin ilkesi olarak kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun benimsendiğini göstermiştir.

“Madde 33. Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız.”

- **Eğitim Planlaması**

DP, eğitim ve öğretim toplumunun değişen şartlarına uygun olarak yeniden planlanması gerektiğini kabul etmiştir. Programında eğitimin maddi manevi öğeleri ile bütün olarak ele alınmasına yer verilmiştir;

“Madde 34. Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır.”

Eğitim-öğretim planlamasında yönlendirmeyi yapan, izlenecek politikaları belirleyen ve bu konuda en üst yetkilerle donatılan devlet görevlisi Milli Eğitim Bakanıdır. Milli Eğitim Bakanlığı; 1923'ten 27 Aralık 1935 tarihine kadar "Maarif Vekaleti", 28 Aralık 1935'ten 21 Eylül 1941 tarihine kadar "Kültür Bakanlığı", 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946 tarihine kadar "Maarif Vekilliği", 10 Ekim 1946 dan sonra "Milli Eğitim Bakanlığı", 1950 den sonra "Maarif Vekaleti", 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra "Milli Eğitim Bakanlığı" adıyla çalışmalarını sürdürmüştür (Eurybase – Türkiye, 2006).

Demokrat Parti 10 yıllık iktidarı süresince yedi ayrı Milli Eğitim Bakanı on kez görev almıştır. Görev alan bakanlar ve görev tarihleri şöyledir (Akbaba, 1998);

- Avni Başman (22 Mayıs 1950 – 2 Ağustos 1950)
- Nuri Özsan –vekaleten- (2 Ağustos 1950 – 11 Ağustos 1950)
- Tevfik İleri (11 Ağustos 1950 – 8 Nisan 1953)
- Prof. Dr. Rıfki Salim Burçak (8 Nisan 1953 – 17 Mayıs 1954)
- Celal Yardımcı (17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955)
- Prof. Dr. Ahmet Özel (9 Aralık 1955 – 12 Nisan 1957)
- Tevfik İleri –ikinci kez- (12 Nisan 1957 – 25 Kasım 1957)
- Celal Yardımcı –ikinci kez- (25 Kasım 1957 – 22 Mayıs 1959)
- Tevfik İleri –üçüncü kez- (23 Mayıs 1959 – 9 Aralık 1959)
- Atıf Benderlioğlu (9 Aralık 1959 – 27 Mayıs 1960)

Görev alan milli eğitim bakanlarının eğitim görüşlerine bakıldığında göze çarpan noktaları şu şekilde ifade etmek mümkündür;

- DP dönemi milli eğitim bakanlarının eğitim görüşleri Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın parti programının ve Adnan Menderes'in eğitim görüş ve hedefleri ile paraleldir.

- Bakanların eğitime etkileri görev sürelerinin uzunluğu şahsi yetenek ve ilgileri ile doğrudan ilişkilidir.
- Bakanların eğitim görüşlerinin genel nitelikleri; milliyetçilik, maneviyatçılık, demokratlık, bilimsellik, faydacılık, laiklik, ilerlemecilik olarak belirlenebilir.
- Bakanların görevleri süresince en çok üzerinde durdukları eğitim sorunları ise öğretmen yetiştirme, ilköğretim, yüksek öğretim, mesleki teknik eğitim, din eğitimi ve halk eğitimi olarak ifade edilebilir (Akbaba, 1998).

- **Mesleki ve Orta Öğretim**

DP, ülkedeki ekonomik kalkınmayı sağlamak için gereken iş gücünün yetiştirilmesi konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu amaçla mesleki ve teknik öğretime gereken önem verilmiş ve sağlanan ekonomik kaynaklarla orta öğretimin hem program, hem de araç ve gereç bakımından eksikliklerinin tamamlanması gerektiğini belirtmiştir.

“Madde 36-Orta tahsil kurullarını, gerek program ve talimatname, gerekse laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yüksek öğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi lazımdır.”

“Madde 37- Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurumlarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife alması bakımından yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.”

- **Öğretmen Yetiştirme**

DP, öğretmen yetiştirmedeki farklı uygulamalara karşı çıkmış ve öğretmenlerin tek elden ve aynı anlayışla yetiştirilmesi gerektiğini de parti programına almış ve çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür.

“Madde 35- İlköğretim maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruhla ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz.”

- **Yüksek Öğretim**

Üniversitelerin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmeleri yanında özerk olması gerektiği de parti programında yerini almıştır.

“Madde 38- Yüksek öğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniiz. Bütün yüksek öğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve Garp'taki benzerleri seviyesine erişmelerini istiyoruz. Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar.”

- **Fırsat Eşitliği**

Ülkenin bölgeleri arasında fırsat eşitliğinin sağlanması ve doğu bölgesinin sosyo-kültürel kalkınmasına destek olmak amacıyla parti programında Doğu Anadolu'da bir üniversite kurulması gereği öngörülmüştür. Bu şekilde eğitim aracılığı ile ülkenin her köşesine devletin niteliklerinin anlatılabilmesi ve ülkede birliğin sağlanması hedeflenmiştir.

“Madde 41 – Doğu bölgesinde her derece ve şubede okullara ve nihayet Fakülte ve Enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.”

- **Laiklik ve Din Eğitimi**

DP, okullarda din eğitimi verilmesini gerekli görmüştür. Parti programında DP'nin laiklik ve din eğitimi ile ilgili düşünceleri aşağıda verildiği şekilde yer almıştır.

“Madde 14- Partimiz, laikliği devletin siyasetle, dinin hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar ve laikliğin din aleyhtarlığı şeklinde yanlış tefsirini reddeder. Din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır.”

Şahin'e göre (1998); DP hükümet programlarında tespit edilen ortak ilkeleri şu şekildedir;

- Milliyetçilik
- Maneviyatçılık

- Bilimsellik
- Demokratlık
- Laiklik
- İlerlemecilik
- Halk eğitimi
- Fırsat eşitliği.

IV.2.2 Demokrat Parti Hükümetlerinde Eğitimin Yeri

II. Dünya savaşı sonrasında Türkiye’de eğitim Demokratik bir devrimle başlayan ve askeri bir darbe ile kapanan, 1950–1960 yılları arasında iktidarda kalan Demokrat Parti, iktidarda kaldığı bu süre zarfında toplam beş hükümet kurmuştur. Bu hükümetlerin tümünde, Adnan Menderes başbakanlık yapmıştır. Uzun bir süre devamlılık sağlayarak iktidarda olması sebebiyle, hükümet programlarında önemli değişiklikler görülmemiştir.

IV.2.2.1 Birinci Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951)

DP döneminin başlangıcı olarak kurulan ilk hükümet 22 Mayıs 1950 ile 9 Mart 1951 süresince faaliyet göstermiştir. Bu hükümetin Başbakanı Adnan Menderes olup, Milli Eğitim Bakanı olarak ise Avni Başman, Nuri Özsan ve Tevfik İleri görev yapmıştır. Söz konusu hükümet programında eğitime dair yaklaşım şu şekilde ifade edilmiştir (MEB,1993):

“Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda mânevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabîdir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi de insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekete ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakârlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük

milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz.”

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi eğitim ve öğretim planı hedefleri milli, ananevi ve manevi değerler üzerine oturtulmuştur. Hükümetin parti programına esas kalınarak eğitimin milli anlayış içerisinde ele alacağı vurgulanmıştır. Daha önceki hükümetlerin eğitim programlarını eleştirerek, sürekli değişikliğin eğitime zarar verdiğini ve plansız eğitimle verimsizlik sonucunun alındığı ifade edilmiştir. Düzenlenen yeni programla ülkenin tümünü kapsayan planlı ve fırsat eşitliğinin sağlanacağı bir eğitim düzeninden bahsetmiştir. Programda üzerinde durulan en önemli hususlar, gençliğin akademik bilgi dışında hayata dair kazanımlar sağlaması ve milli, manevi, ananevi ve insani değerlerle donatılması şeklinde belirtilmiştir. Bu amaçları uygulaması adına göreve getirilen milli eğitim bakanları, belirtilen bu hususlar çerçevesinde bir politika belirlemiş ve icraatlarını bu doğrultuda gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Milli eğitim bakanlarından Avni Başman ve Nuri Özsan'ın görev süreleri kısa olduğundan, bu dönemde daha etkin olan Tevfik İleri bu dönemin yanı sıra, sonraki dönemleri etkileyecek icraatlarda bulunmuştur. İleri, Adnan Menderes'in ilk kabinesinde Ulaştırma Bakanı olarak görev almıştır. 02.08.1950 tarihinde Avni Başman'ın istifasıyla boşalan Milli Eğitim Bakanlığı görevine ise, 11.08.1950 tarihinde asaleten atanan İleri, 06.04.1953 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür (Okudan, 2006).

DP muhalefette iken CHP'nin ilköğretimle ilgili uygulamalarına karşı çıkmış ve özellikle kırsal bölgelerdeki vatandaşlara kendi okullarını devlet zoruyla yaptırılmasını şiddetle eleştirmiştir. (Başar, 2004). Okudan'ın (2006) çeşitli yazarlardan derlediği ifadede görüldüğü gibi; İleri, ilköğretime ilişkin icraatlarında öncelikle köylünün üzerindeki önemli sorumluluk ve yük ile yapılan kalitesiz yapılar üzerinde durmuştur. DP, iktidara geldiği takdirde bu konuda düzenlemeye ilişkin hükümlerin değişeceğini belirtmiştir. 1950 yılında iktidara gelen DP, bu sözünü

yaklaşık bir yıl sonra 11.08.1951 tarih ve 5828 sayılı Kanunla, 5210 sayılı Kanunun 1'inci maddesini değiştirerek köy okulu binaları ve öğretmen evlerinin özel idare bütçesi ve genel bütçeden ayrılacak ödeneklerle yaptırılmasını karara bağlayarak, köylünün okul yapma yükümlüğünü ortadan kaldırmıştır.

IV.2.2.2 İkinci Menderes Hükümeti

(9 Mart 1951 – 17 Mayıs 1954)

DP döneminin ikinci hükümeti 9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954 süresince faaliyet göstermiştir. Bu hükümetin Başbakanı Adnan Menderes olup, Milli Eğitim Bakanı olarak ise Tevfik İleri ve onun istifası üzerine göreve gelen Prof. Rıfki Salim Burçak görev yapmıştır. Söz konusu hükümet programında eğitime dair yaklaşım şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 1993):

“Memlekette, ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumi maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derece ve istikametteki maarif müesseselerin ahenkli bir şekilde gelişmeleri sağlanmış olacaktır.

Teknik öğretim okullarında ziraat ve yok kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.

Köy okulları inşaatında Doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.

Doğuda bir üniversitenin temeli atılacaktır. Umumi terbiyemizde milli ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz.

Gençliğini milli karakterine ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz.

Gençliğimizin “Vatan” ideali etrafında toplanmasını hareket olarak alıyoruz. İlkokul öğretmenlerinin gerekli hususiyetleri göz önünde bulundurulmak şartıyla, aynı menşeeden gelmelerine ve umumiyetle öğretmenlerimizin çok iyi vasıfta yetişmelerine ehemmiyet vereceğiz.

Tahsil ve terbiyede ilmi usullere sıkı sıkıya bağlı kalacağız.”

Bir önceki programla, bu program arasında önemli farklar görülmemektedir. Bu programda da eğitim-öğretim birliği esas alınmış ve milli, manevi ve ananevi değerler yinelenmiştir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı ve halk üzerindeki eğitim yükünün kaldırılacağı üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra gençliğin en önemli idealinin “vatan” olması vurgusu yapılarak vatan anlayışının üzerinde durulmuştur. Eğitimde pedagojik esaslara önem verileceği vurgulanmıştır. Belirlenen eğitim politikası ile eğitimin uygulayıcıları olan öğretmenlere gereken önemin verileceği, bunun tek kaynaktan yapılacağı ve bunun devam ettirileceği vurgusu yapılmıştır. Teknik insan gücünün geliştirileceği ve bu konuda halk eğitiminin tatbik edileceği ifade edilmiştir. Doğuda yeni bir üniversitenin kurulacağı müjdesi verilmiştir. Eğitim ve öğretimde ilmi çerçeve içinde kalınacağına söz verilmiştir.

Yeni kabinede eski görevini koruyan Tefik İleri'nin milli eğitim bakanlığı ile ikinci menderes hükümeti dönemi DP'nin eğitim ve kültür politikalarının temellerinin atıldığı, binalarının inşa edildiği bir dönem olmuştur. Parti ve hükümet programlarının büyük ölçüde hayata geçirildiği görülmektedir.

Bu dönemde daha önce söz verildiği gibi köylüden, köy okullarının yapımında çalışma mükellefiyeti kaldırılmıştır. Okullara din dersleri konulmuş ve İmam-Hatip okulları açılmıştır (Şahin, 1998). Bunun yanı sıra eğitimde rehberlik çalışmaları yapıla çalışmalarla yerleştirilmeye çalışılmıştır. Liseler dört yıla çıkarılmıştır. Eğitimde nicel anlamda artış yerine, nitel anlamda yükselme çabalarına girişilmiştir. Bu dönemin kuşkusuz en önemli gelişmesi Köy Enstitüleri'nin kapatılarak tek elden öğretmen yetiştirilmeye başlanmasıdır. Öğretmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilebilmesi doğrultusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Eski yükümlülükleri ortadan kaldırılmış, kalitelerinin artırılmasına uğraşılmıştır. Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu yeniden açılmıştır. Parti ve program olarak karşı oldukları halkevleri kapatılmıştır. Özel eğitime el atılmış, onlara yeni imkânlar sağlanması yönünde mevzuat çalışmaları yapılmış, uygulamalara geçilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü içinde "Özel Eğitim Bölümü" kurulmuştur (Şahin, 1998).

Diğer taraftan Türkiye’de gerçek anlamda program geliştirme çalışmaları, 1950 yılından sonra Tevfik İleri’nin bakanlık yaptığı dönemde başlamıştır. Bu dönemde ilköğretim programları üzerinde yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan taslak program, 1953–1954 öğretim yılında Bolu ve İstanbul’daki deneme okullarında uygulanmış ve bu çalışmalar, ülkemizdeki program geliştirme çalışmalarının öncüsü olmuştur (Varış,1996).

Bu dönemdeki önemli adımlardan bir diğeri de, Türk eğitim sisteminin çağdaş bir seviyeye ulaşması için, örnek alınan yabancı ülkelerin eğitim sistemi modellerine göre yapılandırılması girişimidir. Bu anlamda her eğitim-öğretim kademesi için ABD’den getirilen uzmanlar bir takım raporlar hazırlamıştır. Türk eğitim anlayışı da bu raporlar ışığında şekillenmiştir (Akbaba, 1996). Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin istifasından sonra bu dönemde göreve gelen Prof. Rıfki Salim Burçak, İleri'nin başlatmış olduğu çalışmaları aynı çizgide devam ettirmiştir. Ayrıca Doğu Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına hız verilmiştir (Köremez, 2005). II. Menderes hükümeti eğitim alanında bu çalışmaları sağlamış ve çeşitli açılardan önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu hükümet dönemi 1954'te yapılan genel seçimler nedeniyle sona ermiştir.

IV.2.2.3 Üçüncü Menderes Hükümeti (17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955)

DP döneminin üçüncü hükümeti 17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu hükümetin başbakanı yine Adnan Menderes olup, Milli Eğitim Bakanı olarak ise Celal Yardımcı görev yapmıştır. Söz konusu hükümet programında eğitime dair yaklaşım şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 1993)

“Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevi değerlerle teçhizinde bulan iktidarımızın maarif sahasına hayatı bir ehemmiyet affetmesi elbette ki tabii idi.

1950 yılında iktidara geldiğimiz zaman ilk iş olarak iktisadi kaynaklarımızı ve mali imkânlarımızı takviye edecek işlere girişmiş olmamıza

rağmen maarif hizmetlerine 1950'nin 197 milyon lirasına mukabil 1954 yılında 313 milyon lira tahsis etmiş bulunuyoruz.

İktisadi tedbirlerimizin müspet neticeleri ve mali takatimizde husule gelen inkişaf üzerine önümüzdeki devrede, bütün idari hizmet şubelerinde olduğu gibi, maarif sahasında da, iktidarımızdan evvelki devirlerde mukayese edilemeyecek derecede hummalı hareketlere girişmenin zamanı artık gelmiş bulunmaktadır. Gelecek yıllarda, bu sahada çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz.”

DP'nin üçüncü hükümetin programı 24.05.1954 tarihinde Başbakan Adnan Menderes tarafından okunmuştur. Başbakan konuşmasına "Huzurunuzda yeni bir programla gelmiş değiliz." diyerek başlamıştır (Öztürk, 1991). Böylece daha önceki programda yer alan aynı noktalar üzerinde durulduğu ifade edilmiştir. Bu programda önceki dönemde eğitim-öğretim alanındaki gelişmeler ve kaydedilen gelişmelere yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

Programdaki eğitim yaklaşımlarına bakıldığında, yeni dönemde büyük bir azimle çalışarak hedeflerine ulaşmaya çalışacakları ifade edilmiştir. Bu genel olarak genel politikayı özetleyen bir ifadedir. Çünkü bu dönemde Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı rehberliğinde önceki hükümet programları doğrultusunda bir politika izlenmiştir. Programda önceki dönemlerdeki uygulamaların değerlendirileceği, tamamlanamamış projeleri devam ettirmek için yoğun bir çalışma programından bahsedilmiştir. Ayrıca bu dönemde eğitime ayrılan bütçenin arttığı ifade edilmiştir. Bu durum, okul sayılarının artacağına işaret olarak ifade edilebilir.

İmam-Hatip Okullarının lise kısımlarının da, bu dönemde açılması DP'nin İslam kültürüne verdiği önemi göstermiştir. Türk eğitim sistemi için örnek alınan Amerikan kültürünün ve ABD eğitim sisteminin bir etkisi olarak İngilizce eğitim veren kolejler açılmıştır (Akbaba, 1996). Bunu, bu dönem içerisinde eğitim üzerine araştırma yapmak üzere 413 bakanlık personelinin ABD'ye gönderilip ülkeye dönüşlerinde gerçekleştirdikleri icraatlar arasında göstermek mümkündür. (Gedikoğlu, 1978) Ayrıca bu dönemde Doğu Üniversitesi'nin kuruluş çalışmaları devam ederken, ODTÜ ve Ege Üniversitesi'nin hazırlık çalışmaları başlamıştır.

III. Menderes hükümeti eğitim alanında bu aşamaları kaydederken, Menderes ilerleyen zamanlarda DP grubundaki reform isteklerinden kaynaklanan huzursuzluk nedeniyle istifa etmiştir.

IV.2.2.4 Dördüncü Menderes Hükümeti (9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957)

Dördüncü Menderes Hükümeti 9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu hükümetin başbakanı Adnan Menderes olup, Milli Eğitim Bakanı olarak Prof. Ahmet Özel görev yapmıştır. Ancak daha sonra bu görevi ikinci kez Tevfik İleri sürdürmüştür. Menderes tarafından TBMM’de okunan söz konusu hükümet programında eğitim ve kültür alanına ilişkin ifadeler pek yer verilmemiştir. Bundan önceki üç programda olduğu gibi hükümetin kaynağı, parti programındaki prensiplerden ileri geldiği vurgusu yapılmıştır. Daha önceki programlarda olduğu gibi, bu hükümet programında da hükümetlerin devamı ile birbirini tamamlayan ve yarım kalan icraatların devamının sağlanacağı vurgusu yapılmıştır (Öztürk, 1991).

“...1950 senesinden beri tasviplerinize mazhar olan hükümet programları ile bu yeni program arasındaki başlıca fark, zamanın icabı olan bir takım zaruretleri ve bugün ulaştığımız merhalede yeniden yeniye tebarüz eden bazı ihtiyaçları, sürat ve muvaffakiyetle karşılamak için, tatbik çabasında alacağımız bir takım yeni tedbirleri ihtiva etmesindedir.” (Şahin, 1998).

Yukarıdaki ifadeyle, tespit edilen yeni ihtiyaç ve gereksinimleri giderecek tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır. Bu hükümet de 1957’de yapılan genel seçimler nedeniyle sona ermiştir.

IV.2.2.5 Beşinci Menderes Hükümeti (25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960)

DP döneminin beşinci ve son hükümeti 25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu hükümetin başbakanı yine Adnan Menderes olup, Milli Eğitim Bakanı olarak ise üçüncü hükümette olduğu gibi Celal Yardımcı

görev yapmıştır. 23 Mayıs 1959 - 9 Aralık 1959 arasında vekâleten bu görevi devralan Tevrik İleri'nin ardından, Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürütmek üzere bakanlığa 9 Aralık 1959'da Atıf Benderlioğlu getirilmiştir. Söz konusu hükümet programında eğitime dair yaklaşım şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 1993; Akbaba, 1998):

“Mekteplerden sağlık müesseselerine, toprak tevziinden tapulamaya, emniyet ve asayiş teşkilatından mahkemelere kadar bilcümle amme hizmetlerinin aziz milletimizin ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere, mali ve maddi her türlü imkânlardan faydalanılarak geliştirilmesine çalışılmıştır.”

Görüldüğü gibi bu hükümet programında eğitime dair ifadelerde, mevcut şartlar dâhilinde vatan ve millete en faydalı şekilde hizmet etme ve toplum ihtiyaçlarına cevap verebilme amacına vurgu yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, daha önceki görevinde olduğu gibi programda belirtilen ilkeleri gerçekleştirmek amacına hizmet eden uygulamaları gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bu dönemde en önemli gelişmelerden biri, Doğu Üniversitesi diğer adıyla Atatürk Üniversitesi'nin 1958 yılında eğitime açılmasıdır (Ceylan, 2008). Böylece önceki dönemlerde bu konuda verilen sözler zaman içerisinde sonuca ulaşmıştır. Bu dönemin sonuna doğru bakan olarak göreve getirilen Atıf Benderlioğlu ile de önceden başlamış olan icraatların sonuçlandırılması için gereken çalışmalar yapılmıştır (Şahin, 1998).

IV.2.2.6 Kurulan Hükümetlerde Eğitim Üzerine Genel Değerlendirme

Bu dönemde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da ABD etkisi kendisini göstermiştir. Eğitim sisteminde ABD'nin örnek alınması, bu amaçla yurtdışına gönderilen uzmanlar ve Türk eğitim sistemini inceleyip yönlendirmek için ABD'den getirilen uzmanlar bu etkinin gerçekleşmesine sebep olmuşlardır. Bu uzmanlar her kademe ile ilgili araştırma yaparak birçok rapor hazırlamış ve bu raporlar eğitimimizi yönlendirmede rehber olarak görülmüştür. Hazırlanan raporlarda öğretmen, müdür ve müdür yardımcılarının yetiştirilmesine önem verilmesi, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin özenli olması, öğretim programları, teftiş, öğretmen terfi problemlerinin çözülmesi gibi konular yer alan önemli başlıklardan

bazılarıdır. Ayrıca yabancı uzmanlar ülkemizde İngilizce eğitim veren kolejlerin açılması konusunda da etkili olmuştur.

DP döneminde izlenen milli eğitim politikası, çeşitli açılardan plansız olup, istikrarlı bir süreklilik gösterememiştir. 10 yıl süren DP iktidarında milli eğitim bakanının on kez değiştirilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Çünkü bu durumun belirlenen eğitim programının uygulama bölümünde problem yaratacağı aşikârdır. Eğitim politikasını yönlendiren bir bakanın yerine, bir başkasının gelmesi ile herhangi bir konudaki fikir ayrılığı yaşanması, önceden uygulamaya konulmuş olan kararın uygulamasının tamamlanması konusunda sıkıntı yaratabilir. Bu durum, verim düşüklüğüne ve uygulamalardan sonuç alınamamasına neden olmuş olabilir.

Bu dönem içerisinde dikkati çeken bir diğer husus hükümetin bakanlığa ayırdığı bütçenin her hükümet döneminde artmasıdır. Bu sayede okul sayısı artmış ve eğitim alanında gerekli icraatların gerçekleşmesi kolaylaşmıştır.

DP'nin milli eğitim alanındaki uygulamalarda en çok dikkat çeken mücadelesi komünizmle olmuştur. Komünizmle olan mücadele DP'nin eğitim programına kadar yansımıştır. Komünizm tehdidine karşı programlarda sürekli milli, manevi ve ananevi değerlere özellikle vurgu yapılmıştır. Bu yoldaki mücadeleye hizmet için eğitim bakanlığı içerisinde çeşitli uygulamalar da gerçekleştirilmiştir.

Faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere, DP döneminde uzun süre eğitim bakanlığı görevini yürüten Tevfik İleri, özellikle ilköğretime dair önemli atılımlarda bulunmuş, yaşanan eğitim sorunlarına esaslı bir şekilde yaklaşmıştır. İleri'nin bakanlık dönemlerinde iktidar olma yolunda verilen sözler bir bir gerçekleştirilirken, eğitimde hem nicelik hem de nitelik anlamında pozitif gelişmeler yaşanmıştır.

DP dönemindeki eğitim uygulamalarında genel olarak, bütün hükümet programları ve parti programlarından esas alınan ilkeler doğrultusunda ilerlemeye çalışılmıştır. Programlardaki esaslar dönemin bütün milli eğitim bakanlarınca temel ilke olarak kabul edilmiştir. Programlarda eğitim-kültür konusunda çok detaylı bir

açıklama bulunmamakla beraber, eğitim-kültürle ilgili olarak ilk hükümette ortaya atılan düşünce ve değerlerin sürdürülmesi esasına dayalı bir anlayış hâkimdir. Yapılan seçimlerde DP iktidarının devamlılığının sağlanması eğitim-öğretim faaliyetlerinin birbirini tamamlamasına imkân vermiştir. Birbirini devamı niteliğindeki eğitim programlarında sürekli bir önceki dönemin değerlendirilmesi yapılarak yeni dönemde hedeflerin sürdürülmesi hususu tekrarlanmıştır. Bunların yanı sıra programlarda sürekli milli, manevi ve ananevi değerler temelinde ortak bilinç oluşturma, laiklik, ilerlemecilik, halk eğitimi, eğitimde fırsat eşitliği, bilimsellik ilkeleri üzerinde durulmuştur.

IV.2.3 Demokrat Parti'nin Çeşitli Eğitim Kurumlarına Yaklaşımı

DP döneminde yapılan icraatların yanı sıra önceki dönemden miras alınan bazı kurum ve kuruluşların kapatılması söz konusu olmuştur. Bunlar; Köy Enstitüleri ve Halkevleridir. Kapatılan kurumların yanı sıra Cumhuriyet'in kuruluşu döneminde kapatılıp DP döneminde yeniden açılması söz konusu olan bir kurum vardır ki, bu kurum İmam Hatip Okulları'dır. Aşağıda bu kurumların açılıp kapanmasına kadar olan süreçlere kısaca değinilmiştir.

IV.2.3.1 Halk Evlerinin Kapatılması

Cumhuriyetin kurulmasının ardından ortaya çıkan sorunlardan biri Cumhuriyetin esaslarını ve devrimleri halka anlatmak ve onların bu devrimleri benimsemesini ve sonraki kuşaklara aktarmalarını sağlamak olmuştur. Ancak halkın büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmemesi bu konuda atılacak adımların önünde büyük bir engel olarak görülmüştür. Kaya'nın (1984) belirttiği gibi, o yıllarda yaklaşık 13 milyon olan ülke nüfusunun sadece %10'luk kısmı okuma-yazma biliyordu. Bu sebeple Cumhuriyet devrimlerini halka anlatıp, benimsetmek ve onları korumak için halkın eğitilmesi konusunda örgün eğitim kurumlarının yanında başka kurumların da etkin olması gerektiği düşünülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu görevi üstlenerek önemli siyasi ve kültürel hizmetlerde bulunmuş ve artık tarihi

görevlerini tamamlamış olan Türk Ocakları 1931 yılında kaldırılarak, 19 Şubat 1932 tarihinde aynı misyona sahip olan halk evleri kurulmuştur (Akyüz, 2008)

Halk Evleri'nin temel amacı Türk milletini ortak amaçlar, düşünceler ve duygular çevresinde birleştirmek, ulusal değerleri işlemek, devrimleri yaymak ve ulusal birliği güçlendirmek olmuştur (Gedikoğlu, 1978). Büyük çoğunluğunda öğretmenlerin görev aldığı halk evlerinde yer alan çalışma şubeleri şunlardı (Akyüz, 2008):

- Dil, edebiyat, tarih
- Güzel Sanatlar
- Temsil
- Spor
- İctimaî yardım
- Halk dersane ve kursları
- Kütüphane ve yayın
- Köycülük
- Müze ve sergi.

Halk evleri yukarıda verilen alanlarda önemli etkinlikler gösterdiği gibi, Cumhuriyet ilkelerinin benimsenmesinde önemli bir yere sahiptir. Halkçılık ilkesinin uygulanma imkânı bulduğu halk evlerinde toplumdaki her meslekten, her sınıftan insanın halk evlerinde ortak bir ülkü etrafında toplanarak örgütlenmesi sağlanmıştır.

1932 yılında 24 tane olan halk evlerin sayısı, 1938 yılında 209'a ulaşmakla beraber 100.000'den fazla üyeye sahipti. Sayıları giderek artan halk evleri Cumhuriyet rejimi, ilkeleri ve Atatürk devrimlerinin yayılmasına hizmet etmenin yanında, CHP'nin görüşlerini de yaymayı amaç edinmişlerdir (Akyüz, 2008). Çok partili hayata geçilmesinin ardından bu durum muhalefet partileri rahatsız etmiştir. Onlar halkevlerini kültür evinden çok CHP'nin alt yapısına hazırlık kuruluşu olarak değerlendirmişlerdir (Şahin, 1998).

1950 yılında DP'nin muhalefetten iktidara olan geçişi ile birlikte halk evlerine yönelik beslenen bu fikirler uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. Halkevlerinin devlete olan maddi yüküne de değinerek, halkevlerini yakından izleme yoluna gitmiştir. Yolsuzlukla suçlanan halk evlerine yönelik bir takım hukuki işlemler uygulanmıştır. Sonunda, DP'nin eğitim-kültür politikalarında kullanamadığı, icraatlarına muhalefet edildiği ve 1950 yılında sayıları 478'i bulan Halkevleri; 1951 yılında 5830 sayılı kanunla, bütün mal varlıkları hazineye intikal ettirilerek kapatılmıştır. Kapatılmasının ardından halkevlerine ait kitaplar, sahne, müzik ve spor malzemeleri Milli Eğitim Bakanlığı'na, diğer eşya ve müzeli eserler Milli Emlak Müdürlüğü'ne, demirbaş eşyalar devlet dairelerine verilmiştir. Gayrimenkullerin bir kısmı satılmış bir kısmı kiraya verilmiş, bir bölümü de devlet dairesi olarak kullanılmıştır (Çeçen, 1990).

IV.2.3.2 Köy Enstitülerinin Kapatılması

Bu dönemde üzerinde önemle durulması gereken en önemli kurumlardan biri 17.04.1940 tarihli ve 3803 sayılı kanunla kurulan Köy Enstitüleri'dir (MEB, 1973). Köy enstitüleri temelde Cumhuriyet döneminin eğitimle ilgili esas amaçlarını gerçekleştirmek gayesiyle nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylülerin eğitimini sağlamak için kurulmuştur. Cumhuriyet'i kuran kadro, büyük çoğunluğu köylü olan ve aynı oranda okuma yazma bilmeyen toplumu kısa yoldan okuryazar yapmak yollarını aramıştır. Bu anlamda proje aynı zamanda ülkemizin çağdaşlaşma ve modernleşme projesi niteliğini taşımaktadır. Ancak bu kurumlar hem kurulması, hem de kapatılması sürecinde yaşananlar sebebiyle sürekli tartışılan kurumlar olmuştur.

Dönem içerisinde hazırlanan raporlarla birlikte görülmüştür ki; köylünün eğitimi ehemmiyet arz eden bir durumdur. Köy ve şehir okullarını farklılığı göz önünde tutularak köye gönderilecek öğretmenin köy yapısına ve koşullarına ters düşmeyecek şekilde yetişmiş olması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle köye ve köylüye yönelik bir öğretmen yetiştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu şekilde "eğitmen"

olarak görev yapanların, köyde eğitim öğretimden yapmaktan başka, tarım işlerinde de köylüye örnek olacağı düşünülmüştür (Cicioğlu, 1985)

Köy enstitülerinin kurulmalarında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un oldukça emeği geçmiştir. Kırsal çevrelerde kurulan bu okulların sayıları 1940 yılından 1948 yılına kadar 21'e ulaşmış ve giderek artış göstermiştir (Akyüz, 2008).

Köy enstitüleri köyü canlandırarak, köylünün kalkınması ve daha üretken hale gelmesinin yanında eğitimle beraber Cumhuriyet devrimlerinin ulaşabilmesi amacıyla hizmet eden kurumlar olarak oldukça önem arz etmiştir. Köy enstitüleri ile köye ve köylüye ulaşmak kolaylaşmıştır Köye sağlık, teknik ve modern ziraat girmiş oldu. (Eren, 2007).

Enstitülerle ilgili olarak 19 Haziran 1942 tarih ve 4274 sayılı "Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu" yayınlanmıştır. Kanun ile köydeki her yurttaş (18-50 yaş arası) köy ve bölge okullarının kurulmasına, su getirilmesine, onarımların zamanında yapılmasına, yılda en az 20 gün çalışarak katılmaları şeklinde bir düzenleme yapılmıştır (Köremez, 2005).

Ancak ilerleyen dönemlerde köy enstitülerinde bir takım sıkıntılar yaşanmış ve köylüye yüklenen yükümlülükler vatandaşın tepkisini toplamıştır. CHP'nin bu yöndeki icraatlarını muhalefet döneminde kullanan DP, hükümet kurduğu takdirde öğretmen yetiştirmenin tek kaynaktan olması gerektiğine vurgu yaparak köylüyü bu sıkıntıdan kurtaracağına ve dair söylemlerde bulunmuştur.

Köy enstitüleri sık sık eleştirilere maruz kalmış ve zaman zaman bir takım değişiklik ve düzenlemelere maruz kalmıştır. Çok partili yaşamla beraber 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle köy enstitülerine yönelik eleştiriler giderek artmaya başlamıştır. DP ileri gelenleri ilköğretime öğretmen yetiştirme uygulamalarının yanlış olduğu fikrini savunmuşlardır.

DP'nin iktidara gelmesinin ardından enstitülere yönelik düzenlemeler farklılaşmıştır. DP köy enstitülerine yönelik bir takım eleştiriler sunmuş ve bunlar doğrultusunda değişiklikler yapmayı öngörüştür. Bu eleştiriler şu şekildedir (Gedikoğlu, 1971);

- Köy okulları yapılarının köylü tarafından yapılması
- Köy enstitülerine yalnız köylü çocuklarının alınması
- Köy öğretmeninin işlikte çalışması
- Köy öğretmenine geçim toprağı verilmesi
- Öğretmen adaylarına gereken teorik bilgilerin yeteri kadar verilmeyip öğrencilerin tarlada, işlikte, enstitülerin ve köylerin yapım işlerinde birer işçi gibi çalıştırılmaları
- Kız ve erkek öğrencilerin karma bir şekilde çalışmaları.

DP'nin iktidara gelmesiyle yapılan düzeltmelerden biri enstitülerdeki karma eğitime yöneliktir. Enstitülerde karma eğitime son verilmesine yönelik alınan kararla kız öğrenciler Beşikdüzü ve Kızılçullu Enstitülerine toplanmıştır (Akbaba, 1998)

1951–1952 yılında da Köy Enstitüleri'ne alınan öğrenci sayısı azaltılmıştır. 1951 yılında Talim ve Terbiye kurulunun aldığı kararla, Köy Enstitüleri'nde haftada bir saat din dersi okutulmak üzere tarım dersleri ve uygulamaları saatlerinden birer saat indirilmesi kararlaştırılmıştır (Eren, 2997). Diğer yandan 1953 yılında toplanan Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda tek kaynaktan öğretmen yetiştirebilmek için “Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları”nın birleştirilmesi ve Köy Enstitüleri'nin süreleri 6 yıla çıkarılması kararı alınmıştır (Akbaba,1998).

Sonrasında 27.01.1954 tarihinde kabul edilen ve 4.02.1954 tarih ve 6234 sayılı “Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun” ile ilköğretime öğretmen yetiştirme artık tek kaynaktan yapılmaya başlanmış ve köy enstitüleri ilk öğretmen okulları haline getirilmiştir. Bu okullar üzerinde yerli ve yabancı uzmanlarca yaklaşık iki yıl boyunca süren önemli çalışmalar yapılmıştır. Enstitü mezunlarının mecburi hizmetleri kaldırılmış, maaşa bağlanmışlar ve kendilerine yedek subaylık hakkı tanınmıştır. “Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen

Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun”un amacı şu şekilde ifade edilmiştir (Şahin, 1998).

“İlkokullara öğretmen yetiştirmek maksadını taşıyan ve ilköğretmen okullarından ayrı olarak ve farklı bir görüş ve anlayışla kurulup teşkilatlandırılan köy enstitüleri münhasıran köy ilkokullarına öğretmen ve ayrıca köyün muhtaç bulunduğu çeşitli sanat erbabını yetiştirmeyi istihdaf etmiş ise de müstahsil ve sanatkar öğretmen yetiştirmek fikri tahakkuk ettirilememiş olmakla beraber diğer taraftan öğretmenlik sahasında aynı çatı altında çalıştıkları halde köy ve şehir öğretmeni şeklinde bir ayrılığa da yol açmış olduğu cihetle hukuk, vazife ve mesai rejimleri bakımından bu ayrılığı bertaraf etmek ve ilkokul öğretmenleri arasında menşe ve hak birliği sağlamak maksadıyla hazırlanmıştır...”

Yukarıda belirtilen bir amaç ifadesi ile sonlanan köy enstitüleri uygulaması, daha sonraki dönemlerde önemli tartışmaların konusunu oluşturmuş, ancak yeniden uygulanma imkânı bulamamıştır.

IV.2.3.3 İmam-Hatip Okullarının Açılması

İmam Hatip Okulları 1930’ların başında kapatılmış, din dersleri okul programlarından kaldırılmış ve DP iktidarı döneminde yeniden uygulamaya konulmuştur.

Çok partili döneme geçildikten sonra dini eğitimin serbest hale getirilmesi yeniden gündeme gelmiş özellikle DP, programında yer alan laiklikle ilgili maddede, dini eğitimin serbest bırakılmasını, dini adamları yetiştirmek için imam-hatip okullarının ve ilahiyat fakültesinin açılmasını açıkça istemiştir. DP’nin dini eğitimi açıkça savunması ve halkın bu konuda desteğini alması, CHP’yi de etkilemiş ve CHP, halkın tekrar desteğini sağlamak ve oy kaybını önlemek amacıyla dini eğitimin tekrar serbest olması yönünde adımlar atmak zorunda kalmıştır (Kılıç, 2008).

Dinçer’in (1977) belirttiği gibi; memlekette; din adamlarının giderek azalması, onları yetiştirecek müesseselerin bulunmaması, Diyanet İşleri Teşkilatı’nın eli kolu bağlı olması, memleketin manevi hayatında gerekli fonksiyonunu icra edememesi, Medeni Kanununun 226. maddesiyle ailenin çocuklarına dini eğitim verebilmelerine müsaade edildiği halde evinde çocuklarına

dini eğitim veren ailelerin bu hareketleri laikliğe aykırı görüldüğü için evlerinin basılması ve bu sebeple yetişen neslin dini eğitim görememelerinin toplumda büyük huzursuzluklara sebebiyet vermesi çalışmaların bu alana yönlendirilmesine sebep olmuştur.

Toplumda oluşan bu huzursuzluğu muhalefet yıllarında değerlendiren DP'nin, İmam Hatip Okulları amacına yönelik öncelikle 1948 yılında mevcut din adamlarına yeteri kadar bilgi vermeleri amacıyla MEB'e bağlı kurslar açılması kararına etkisi oldukça büyük olmuştur. Ancak DP, iktidara gelmesinin ardından, açılan kursların yetersizliği sebebiyle İmam Hatip Okullarını 30.10.1951 tarih ve 601. sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu Kararı ile yeniden açmış ve Özel Okullar Müdürlüğü'ne bağlamıştır. İlk defa 17.10.1951 tarihinde Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş olmak üzere 7 ilde birer İmam Hatip Okulu açılmıştır. Bu okullar ilkokula dayalı birinci evresi dört, birinci evreye dayalı ikinci evresi üç yıl olmak üzere ve meslek kültürü yanında, aynı seviyedeki okullar denk genel kültür veren orta dereceli eğitim ve öğretim kurumları olara kurulmuştur (MEB, 1973; Dinçer, 1977).

1951–1952 öğretim yılı 7 tane olarak açılan İmam-Hatip Okullarının sayısı Menderes Hükümetlerinin son yılında, yani 1959-1960 öğretim yılında 19'a, öğrenci sayısı da 876'dan 2922'ye yükselmiştir (Şahin, 1998).

Bu uygulama ile iktidarda kaldığı dönemde seçildiği kesime verdiği sözleri uygulayarak karşılık vermek durumunda olan DP, dinî ideolojiyi ön plana çıkarmıştır. DP, laikliği din aleyhtarlığı temelinde değil; din ve vicdan özgürlüğü temelinde ele aldıklarını ifade etmeye çalışsa da; yapılan uygulamalar laiklik ilkesinin zedelenmesine neden olmuştur.

IV.3 Araştırmanın “Demokrat Parti döneminde ortaokullarda verilen sosyal bilgiler eğitimi nasıldır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu problem başlığı altında DP döneminde ortaöğretim, ortaokullar ve ortaokul dersleri arasında sosyal bilgiler dersi durumunun nasıl olduğu açıklanmıştır.

IV.3.1 DP Döneminde (1950–1960) Ortaöğretim

Milli Eğitim Bakanlığı örgütlenmesinde yer alan ortaöğretim kurumları 789 sayılı ve 22.03.1926 tarihli teşkilat kanunu orta öğretim kurumlarını şu şekilde düzenlemiştir (MEB,1973);

- 1) Birinci Devre Orta Öğretim Kurumları
 - Ortaokullar
 - Meslek ve Teknik Ortaokullar
- 2) İkinci Devre Orta Öğretim Kurumları Liseler
 - Öğretmen Okulları
 - İmam Hatip Okulları
 - Erkek ve Kız Sanat Enstitüleri
 - Meslek Okulları
 - Konservatuarlar

1928’de yapılan Harf İnkılâbı etkilerini göstermeye başlamış ve 1935 – 1936 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokul sayısı büyük bir hızla artmaya başlamıştır. Bu artış şehirlerden kasabalara, kasabalardan köylere kadar yayılmıştır. 1936’dan 1973’e kadar 37 yıl içerisinde, yılda yaklaşık olarak 48 ortaokul açılması ile 1973 yılında ortaokul sayısı 1909’a yükselmiştir. DP iktidarı, ilköğretime verdiği önemi orta öğretime yönelik de sürdürmüştür. DP hem muhalefet hem de iktidar olduğu dönemlerde, orta öğretim kurumlarının bireyin topluma kazandırılması noktasındaki ehemmiyetinin farkında olmuş ve orta öğretim programları ile ilgilenerak onları geliştirme amaçlı çalışmalara yönelmiştir.

1948 tarihli İlkokul Programı’nın öngördüğü ilkeler, 1949 tarihli ortaokul müfredatına da aynen aktarılmış ve ilkokuldakine benzer bir şekilde ortaokulun

eğitim ve ğretim ilkeleri kabul edilmiştir (Kaplan, 1999). DP dönemi 1950 yılında başladığından ortaokullara yönelik ilk olarak 1949 Ortaokul Programı kullanılmış sonrasında bu program üzerinde çeşitli değişikliklere gidilmiştir.

IV.3.2 Ortaokul Müfredat Programı (1949)

Cumhuriyet Döneminde 1949'dan başlayarak ortaokul programlarında yer alan “*Eğitim ve ğretim İlkeleri*” şu başlıklardan oluşmaktadır (MEB, 1973);

- Ortaokul milli bir eğitim kurumudur.
- Okul gerçek bir topluluktur.
- Okul öğrenciye geniş lde etkinlik, iş ve yaratım imkanları sağlayan canlı bir vre olmalıdır.
- Okulda pratik bilgilere ve becerilere önem verilmelidir.
- Okulun bütün çalışmalarında tutum, milli kaynakları koruma ve ulusal ekonomiyi kavrayış ve duygusu önemli bir yer tutmalıdır.
- Okul ğrencilere yöntemli ve verimli çalışma yollarını öğretecek, onları eleştirici düşünmeye sevk edecek, gündelik hayatlarında davranışlarını düşünerek ve usa vurarak düzenlemeyi onlarda bir alışkanlık haline getirecektir.
- Okul ile aile arasında sıkı bir iş birliği sağlanmalıdır.
- Okul ğrencilere fikirlerini ve duygularını türlü yollarda anlatma imkanlarını vermelidir.
- Öğrencileri bir konuya, bir çalışmaya karşı ilgilendirmek için onların ilgilerinden yararlanılmalıdır.
- Ahlak eğitiminde başarı sağlamak için öğrencilere soyut ahlak kurallarını belletmekten çok onların yaşayışlarının ahlaklı olmasını sağlamaya çalışmalıdır.
- Okul, öğrencilerde güzel şeylere karşı sevgi ve bağlılık uyandırmalı, onlara kendi yaşlarına göre bir şeyde ve her yerde güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlık ve gücünü kazandırmalıdır.
- Okul öğrenciye boş zamanlarını iyi bir şekilde kullanma alışkanlığı kazandırmalıdır.

- Okul, hayata sıkı sıkıya bağlanmalıdır.
- Öğrenim konuları, dağınık dallar ve parça parça bilgiler halinde değil, birbirleriyle sıkı ilgisi ve hayatla yakın ilişkileri bulunan bilimler halinde işlenmelidir.
- Okul her öğrenciyi kendi yetenekleri sınırı içinde en yüksek başarıya götürecek kılavuzluğu yapmalıdır.

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi öğrencilerde akademik başarının yanında öğrencilerin ortaokul süresince edinecekleri sosyal kazanımlarının ve ahlak gelişiminin sağlıklı ve olumlu yönde gelişmesi beklenmektedir. Okul ile hayatı iç içe gören müfredat eğitimde bu anlayışı destekleyecek uygulamalar üzerinde durmuştur.

TABLO: I

Ortaokul Programlarında Okul Zamanının Derslere Göre Yüzdelik Dağılımı

Yıllar	1924	1930	1931	1938	1949	1970
Dersler						
Türkçe	19.0	19.8	17.6	18.4	14.6	14.6
Sosyal Bilgiler	14.3	15.6	14.7	18.4	14.6	14.6
Matematik	15.5	13.5	12.7	14.9	13.5	13.5
Fen Bilgisi	17.8	17.7	15.7	18.4	16.7	16.7
Yabancı Dil	17.8	15.6	14.7	13.8	9.4	9.4
Beden Eğitimi	2.4	7.3	8.8	8.0	3.1	3.1
Resim – Müzik	7.1	8.3	8.8	6.9	6.2	6.2
İş Bilgisi					12.5	12.5
Serbest Çalışmalar	3.6	2.1	6.9		9.4	9.4

(Kaynak: www.dergiler.ankara.edu.tr)

Tablo I’de görüldüğü gibi 1924’den 1970’e kadar, ortaokul programlarında derslere ayrılan zaman değişiklik göstermiştir. Toplam 46 yıl içerisinde uygulamaya konulan ortaokul programlarında sosyal bilgiler dersine ayrılan zamanın en yüksek olduğu dönem 1938 Ortaokul Programı olarak görülmektedir. Aynı zamanda en çok zaman ayrılan derslerin başında gelmektedir.

1938 programında sosyal bilgiler dersine ayrılan zamanın yüksek olmasını, yeni devletin kurulmasının ardından öğrencilere devletin temel niteliklerini aktarmak ve bu ilkeler doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek amacıyla ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü bu amaçlara hizmet edecek olan en önemli dersler olan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler dersi içerisinde yer almaktadır. Bu program aynı zamanda resim ve müzik derslerine ayrılan zamanın azalması, iş bilgisi ve serbest çalışmalara hiç zaman ayrılmaması açısından kişisel farklara ve öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine en az önem veren program olarak dikkati çekmektedir. DP döneminde daha çok uygulamada olan 1949 ortaokul programında sosyal bilgiler dersine ayrılan zaman düşüş göstermiştir. Ancak 1949 yılı sonrasında sosyal bilgiler dersine ayrılan zamanın uzun bir süre aynı kaldığı görülmektedir.

Demokrat Parti iktidarı döneminde ortaokul müfredat programında bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik DP döneminde açılması düşünülen ve TTK'nın 22.10.1953 tarih ve 260 sayılı kararı ile "Muhtelif Gayeli Ortaokullar" açılmasıyla meydana gelmiştir. Bu okullar ortaokul ile orta sanat okulunun birleşmesinden meydana gelmiş olan yeni okullardır. 1949 ve 1953 programlarının tarih müfredatına bakıldığında, hümanist tarih eğitimi anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Ortaokul programındaki konular, lise konularının temelini oluşturmaktadır. 1949 programında yer alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi konuları 1953 programında kaldırılmıştır. Coğrafya ve yurttaşlık Bilgisi dersi müfredatlarında ise herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Sosyal bilgiler dersine ayrılan zamanda herhangi bir değişiklik olmamasıyla beraber, bu okulların genel niteliği sebebiyle resim, müzik, serbest çalışmalar ve meslek uygulamalarına ayrılan ders sürelerinde artış yaşanmıştır. (Tebliğler Dergisi, 1953, Akbaba,1998, Köremez, 2005). Ayrıca ilkokuldan sonra öğrenim yapma imkânı bulamamış olanlar için 20.05.1959 tarih ve 135 no'lu TTK kararı ile 1959 – 1960 yılından itibaren Akşam Ortaokulları açılmaya başlanmıştır (Akbaba, 1998). Bu da halk eğitimi için yapılan önemli bir girişim olarak yapılan uygulamalar arasında yerini almıştır.

II. Dünya Savaşının ardından artan nüfus ve özellikle demokrasi kavramlarının gelişmesine bağlı olarak program geliştirme çalışmaları başlamıştır. 1955 yılında İstanbul Atatürk Kız Lisesinde yapılan program geliştirme çalışmaları uygulamaya konulmuş ve aynı yıl içerisinde Ankara Bahçelievler Lisesinde de deneme faaliyetleri başlamıştır (Akbaba, 1998 s:59'daki alıntı). Ayrıca bu dönemde ortaöğretimde 1956 yılından itibaren din derslerinin seçmeli olarak programlara girmesi önemli bir gelişmedir (Akyüz, 2008).

DP döneminde ortaöğretim kurumlarında okul ve öğrenci sayılarındaki artış göze çarpmaktadır. Aşağıdaki tablolarda DP iktidarı döneminde ortaokul ve liselerde okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında yaşanmış gelişmeler görülebilir.

TABLO: II
DP Dönemi Ortaöğretim Kurumlarında Görülen Gelişmeler

Yıllar	Okul Sayısı							
	Ortaokullar				Liseler			
	Resmi	Kolej	Muhtelif	Özel	Resmi	Kolej	Akşam L.	Özel L.
1950-51	364	---	---	42	60	---	---	28
1955-56	520	5	2	46	90	---	---	33
1959-60	611	6	---	68	129	6	4	45

Kaynak: DİE (1967)

TABLO: III
DP Dönemi Ortaokullarda Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Görülen Gelişmeler

Yıllar	Öğrenci ve Öğretmen Sayısı								
	Öğrenci Sayıları						Öğretmen Sayısı		
	Resmi		Kolej	Muhtelif		Özel			
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1950-51	46.573	15.274	---	---	---	3.689	2.651	2.437	2.091
1955-56	90.848	30.851	333	647	125	5.748	4.665	3.647	2.738
1959-60	181.035	56.916	1.050	---	---	8.780	7.185	7.267	3.710

Kaynak: DİE (1967)

Tablo II ve Tablo III’de görüldüğü gibi DP iktidarı süresince ortaokullarda hem kurum olarak hem de öğrenci sayıları olarak giderek artan bir grafik ortaya çıkmıştır. Bunun DP döneminde ekonomik rahatlık ile sağlanan okullar ve okullara sunulan imkânlarla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenci sayısının giderek artış göstermesi, halkın okuma yazma bilen kesiminin arttığının da bir göstergesidir.

IV.3.3 Demokrat Parti Dönemi’nde Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Eğitimi

Günümüz sosyal bilgiler dersi oluşturan dersler olan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinin birleşerek “sosyal bilgiler” adını alması 1968 yılına rastladığından, DP dönemi içerisinde sosyal bilgiler dersi kazanımları tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersi içersinden verilmeye çalışılmıştır.

Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye’de disiplinlerarası ve bütünleşmiş bir sosyal bilgiler ve vatandaşlık eğitime yönelik ilk çalışmalar ABD’de “yeni sosyal bilgiler” hareketinin ortaya çıktığı 1960’lı yıllarda başlamıştır. Bu anlamda tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri 1962’de yayımlanan İlkokul Program Taslağı’nda “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. O tarihten itibaren Türkiye’de ilkokulların/ilköğretim okullarının 4-5. sınıflarda sosyal bilgiler anlayışı egemen olmuştur. Son otuz beş yılda bazı uzun kesintiler hariç ortaokullarda ve/veya ilköğretim okullarının 6-8 sınıflarında da sosyal bilgiler derslerine yer verilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesini izleyen yıllarda başlayan tek disiplinli “milli tarih” ve “milli coğrafya” dersleri, 1998 yılında terk edilmiş; bunların yerini ilköğretim okullarının 4-7. sınıflarını kapsayacak sosyal bilgiler dersi almıştır (Öztürk (ed) 2011). Sosyal bilgiler dersi 1968-1969 eğitim-öğretim yılında tüm ilkokullara, 1970-1971 öğretim yılında da ortaokullara resmen girmiştir (Günden, 1995)

1952 Öğretmen Okulları Programı’na, daha önce ayrı ayrı ders olarak okutulan tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisinin yerine sosyal bilgiler dersi konulduğu görülmüştür. 1953 yılında toplanan, Beşinci Milli Eğitim Şûrası’nda sosyal bilgiler dersinin ilköğretim ve orta öğretim programlarında okutulması kararlaştırılmış

olmasına karşın, ancak 1962 yılında, sınırlı biçimde uygulamaya konulmuş bulunan İlkokul Program Taslağı'na bu dersin "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adıyla girdiği bilinmektedir. Daha sonra, 1968 tarihli yeni İlkokul Programı'nda, aynı ders, "Sosyal Bilgiler" adıyla benimsenmiş; dördüncü ve beşinci sınıflarda haftada beşer saat olarak okutulmuştur. (Can, 1998).

Sosyal bilgiler dersinin okullarımızda pek eski olmayan bir ders olduğu bilinmektedir. 1968-1969 öğretim yılında bütün ilkokullara, 1970-1971 öğretim yılında da ortaokullara resmen girmiş olsa da ilk zamanlarda dersin niteliğinin tam olarak kavranmadığı durumlar olmuş ve değişik anlayışlar oluşmuştur (Dönmez, tarihsiz). Ancak genel olarak bakıldığında, sosyal bilgilerin disiplinlerarası bir program ve bir ders olarak ilk olarak 1960'lı yıllarda benimsendiği görülmektedir. Bu tarihten önce günümüz sosyal bilgiler eğitimi alanına giren disiplinlerin ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verildiği görülmektedir.

Ortaokullara yönelik en önemli çalışmalar Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda yapılmıştır. 22-31 Ağustos 1949 yılında gerçekleşen şûra, DP öncesi döneme rastlamaktadır, ancak; DP iktidarı süresince ortaokullara yönelik uygulamalar bu şûrada alınan kararlar ışığında gerçekleşmiştir.

Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda kurulan yeni ortaokul programının incelenmesi ile ilgili komisyon, taslak halindeki ortaokul programını incelemiş ve eğitim ve öğretim anlayışı bakımından ilkokul programına paralel ve uyum sağlayıcı olarak görmüş ve ortaokulların istenen düzeye çıkarılması için gereken çalışmaları gerçekleştirmiştir. Şûra genel kurulunca, tarih ve tabiat bilgisi müfredat programlarının yeniden gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 1973). Bu durum, ortaokullarda verilen tarih dersi müfredatına özen gösterildiğini düşündürse de; daha önceki durumla kıyaslandığında sosyal bilgiler dersine verilen önemin azaldığı görülmektedir. Bu durum 1949 programıyla da kendisini göstermiştir. Aynı düşünce 1950'den sonra yapılan lise programlarında da hâkimdir. Daha önceki programlarda sosyal bilgilere büyük önem veren ve deneme mahiyetinde birkaç okulda klasik kol teşekkül ettiren bakanlık, bu defa bu alana ayrılan zamanı asgariye indirmiş bulunmaktadır (Doğan, tarihsiz).

DP döneminde sosyal bilgiler dersine yönelik gelişmeleri daha iyi anlamak için derse ayrılan günlük ve haftalık ders saatleri ve gelişme indekslerine bakmak faydalı olacaktır. Tablo IV ve Tablo V’de verilen değerleri görmek mümkündür.

TABLO: IV
1949-1970 Ortaokul Programı

Dersler	SINIFLAR			
	I	II	III	Toplam
Türkçe	6	4	4	14
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	1	5
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	3
Matematik	5	4	4	13
Fizik	-	3	3	6
Kimya	-	-	2	2
Tabiat Bilgisi	3	3	2	8
Yabancı Dil	3	3	3	9
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	3	3	3	9
İş Bilgisi	4	4	4	12
TOPLAM	32	32	32	96

Kaynak: Cicioğlu, (1985 s:184’deki alıntı.)

Programda görüldüğü üzere tarih dersine tüm sınıflarda haftada 2’şer saat ayrılmıştır. Coğrafya dersine bakıldığında 1. ve 2. sınıflarda haftada 2’şer saat ayrılırken 3. sınıfta 1 saat ayrılmıştır. Yurttaşlık bilgisi de tüm sınıflarda haftada birer saat olarak belirlenmiştir.

Ders içeriklerine bakıldığında belirlenen ders saatlerinin müfredat için uygun olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal bilgiler olarak bakıldığında, haftada ortalama beş saat sosyal bilgiler dersine ayrılmaktadır. Bu durum özellikle günümüz

ile kıyaslandığında oldukça iyi bir ders saatidir. Ancak burada unutulmamalıdır ki, günümüz müfredatında o dönemde okutulan konular kadar detaylı bir konu anlatımı bulunmamaktadır. O dönemin şartları içerisinde okutulan konular aracılığı ile verilmesi istenen kazanımlar için belirlenen ders saati süresinin yeterli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler dersi içerisinde haftada üç saat olarak verilmektedir.

TABLO: V
Ortaokul ve Çeşitli Liselerde
Sosyal Bilgiler Derslerine Ayrılan Zaman ve Gelişme Endeksi

Ortaokul+		1924	1930	1934	1940	1948	1952	1960	1973
Lise Edebiyat Kolu	Yüzde İndeks	13.2	14.0	14.5	16.1	14.4	12.1	14.1	15.6
		85	90	93	103	92	78	90	100
Ortaokul + Lise Fen Kolu	Yüzde İndeks	12.3	13.2	14.0	16.1	14.2	11.2	13.0	13.0
		102	102	103	142	109	86	100	100
İlköğretmen Okulu	Yüzde İndeks	11.4		12.0	15.3	15.3	11.4	11.4	10.8
		106	106	111	142	142	106	106	100

(Kaynak:MEB,1973)

Sosyal bilgiler derslerine ayrılan zaman ve gelişme endeksi tablosunda ise derse ayrılan zaman, yüzdelik dilimle ifade edilmiştir. Görülmektedir ki, kimi yıllarda ayrılan ders saati süresi artış ve azalış göstermiştir. Araştırma dönemi içerisindeki yıllara bakıldığında 1948 yılından 1952 yılına geçişte ayrılan ders saatinde bir azalma yaşanmış ama 1960 yılında yeniden artış göstermiştir. İzleyen dönemde de artış sürmüştür. Sosyal bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı zamandan itibaren ders saati ve ayrılan zaman dilimi olarak giderek artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

DP döneminde okutulan ders kitaplarına bakıldığında, birçok iktidarın yaptığı gibi kitaplarda kendi iktidarını öven bir takım ifadelerle yer verildiği görülmüştür. Bu durum tarih boyunca iktidarların tarih eğitimiyle olan ilişkilerinin temel sebeplerinden birini de gözler önüne sermektedir. 1960 askeri darbesi

sonrasında DP iktidarı zamanında yazılmış tarih ders kitapları varlığını devam ettirmiş, ancak Demokrat Parti iktidarını öven ifadelerin üstü bantlanmış ve bu kitaplar bu şekilde bir süre kullanılmıştır (Köremez, 2005). Bu durumun sosyal bilgiler eğitiminin sosyal, siyasal ve kültürel ideoloji aktarımı için uygun konu ve içeriğe sahip olmasından ileri geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu noktadan hareketle, dönem içerisinde sosyal bilgiler ders kazanımlarının sağlandığı “tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi” dersi kitaplarının incelenmesi, DP döneminde sosyal bilgiler eğitimi nasıl yapıldığı konusunda aydınlatıcı olacaktır.

IV.4 Araştırmanın “Demokrat Parti döneminde ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kitap içerikleri nasıldır?” problem cümlesine ilişkin bulgular

Bu problem başlığı altında DP döneminde ortaokullarda okutulan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersi kitapları incelenmiş ve bu kitap içeriklerinin nasıl olduğu açıklanmıştır.

IV.4.1 Ortaokullarda Okutulan Sosyal Bilgiler Dersi Kitapları

DP dönemi ders kitaplarına bakıldığında, bu konuda milli eğitim bakanlığının özel bir çalışma yürüttüğü görülmüştür. Her eğitim – öğretim yılı için basılacak olan ders kitaplarının nitelikleri TTK tarafından düzenlenen şartnameler ile belirtilmiştir.

Araştırma konusu 1950-1960 yıllarını kapsadığından dönem içerisinde okutulan sosyal bilgiler dersleri olan tarih, coğrafya ve yurttaşlık dersi kitapları ele alınmıştır. Dönem içerisinde çeşitli yazarlar tarafından hazırlanmış tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi kitapları okutulduğu görülmüştür. Söz konusu kitaplar sınıf düzeylerine göre ayrılarak incelenmiştir.

IV.4.1.1 Tarih Dersi Kitapları

Ortaokullarda haftada ikişer saat olarak düzenlenen tarih dersinde, okutulan ders kitapları her sınıf için ayrı olarak hazırlanmıştır. Aşağıda 1950-1960 yılları arasında hazırlanmış olan ortaokul tarih ders kitapları içeriklerine yer verilmiştir.

Ortaokul I Tarih Dersi Kitapları:

Ortaokul I tarih dersi için incelenen 1950, 1955 ve 1960 tarihli ders kitapları aradan geçen süre zarfına rağmen içerik bakımından değişiklik göstermemiştir. Kitaplara bakıldığında, ders konularının yedi bölüm altında okutulduğu görülmüştür.

Kitap bölümleri (Akın ve Uluçay, 1960; Akşit, 1955; Cezar,1950):

- İnsan Tarihine Giriş
- Türklerin Ana Yurdu
- Göçlerden Sonra Ana Yurtta Kalan Türkler
- Ön Asya Tarihi
- İlk Çağlarda Anadolu
- Ege Havzası
- Roma Tarihine Toplu Bir Bakış şeklinde düzenlenmiştir. Her bölüm altında da bölümle ilişkili konular yer almıştır.

Kitapların derse hazırlık bölümlerinde öğrencilerin konuya olan ilgisini arttırmak için çeşitli sorulara yer verilmiştir. Ayrıca üniteler altında yer alan konu başlıklarının soru cümlesi şeklinde oluşturulduğu görülmüştür.

Ortaokul II Tarih Dersi Kitapları:

Ortaokul II tarih dersi için incelenen 1951 ve 1958 tarihli ders kitapları, birbirlerinden farklı tarihlerde hazırlanmış olmalarına rağmen, müfredatın değişikliğe uğramaması sebebiyle konular aynı kaldığı görülmüştür. Kitap altı bölümden oluşmakla beraber bölümler aşağıdaki gibi düzenlenmiştir (Cezar, 1951; Akın ve Uluçay,1958):

- Ortaçağa Giderken
- İslam Tarihi

- Selçuklular
- Mısır Suriye Türk Beylikleri
- Osmanlı Devleti
- İstanbul'un Fethi.

Dersler yukarıda belirtilen bölümler altında düzenlenmiş konular ışığında okutulmuştur. Kitapta konulara ilişkin resim ve haritalara yer verilmiştir.

Ortaokul III Tarih Dersi Kitapları:

Ortaokul III tarih dersi için incelenen 1951 ve 1957 tarihli ders kitaplarının konuları, ortaokul II. sınıf konularının devamı şeklinde düzenlenmiştir. Kitabı oluşturan bölümler şu şekildedir (Akın ve Uluçay, 1957; Cezar,1951):

- Yeni Çağın Başlarında Avrupa
- Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri
- Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri
- Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devri
- Osmanlı – Türk Uygarlığı
- 17. Ve 18. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika
- Osmanlı Devletinin Geniş Islahat Devri
- Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri
- İstiklal Savaşı
- Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi
- II. Cihan Savaşı ve Türkiye.

Yukarıda görüldüğü gibi ortaokul III sınıf ders kitabı 11 bölümden oluşmuştur. Ders konuları dönem itibariyle yakın geçmişe kadar getirilmiştir. Kitabın son bölümü olan “II. Cihan Savaşı ve Türkiye” bölümünde savaş sonrası Türk milletine düşen görevler ve Türkiye’de demokrasi hayatının gelişmesine yönelik ifadeler yer almıştır. Kitabın bu bölümlerinde yer alan savaş sonrası vatandaşlardan beklenenler ve Türkiye’de demokrasinin gelişmesi başlıkları sosyal bilgiler dersi açısından önem taşımaktadır. Kitapların içerisinde yer alan kimi ifadelerin belli amaçlara hizmet ettiği görülmüştür.

“Türk milleti barışı seven ve insanlık haklarına riayet eden bir millettir. Onun için Birleşmiş Milletler (BM) kuruluna ve Unesco’ya girmiştir. BM anayasasının barış için istediği şeyleri büyük bir feragâtla ve mertlikle yerine getirmektedir. Kimsenin toprağında gözü yoktur. Fakat yurduna göz dikenlere karşı tek ferdine kadar çarpışmaya hazırdır. Onun için Türkiye dünyada barışın en başta gelen koruyucularındandır.” (Cezar, 1951).

Yukarıdaki paragrafta da görüldüğü gibi, öğrencilere verilmeye çalışılan milliyetçilik anlayışı göze çarpmaktadır. Bu gibi ifadeler ile kendi milletini sevmesi, dünya üzerinde önemli olduğunu hissetmesi ve vatanı söz konusu olduğu durumda kendisine düşen görevin bilincinde olması aktarılmaya çalışılmıştır.

Aynı bölüm içerisinde yer alan ‘‘Türkiye’de demokrasi hayatının gelişmesi’’ konu başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, CHP, tek parti yönetimi, DP kuruluşu ve DP’nin muhalefet yıllarına ilişkin açıklamalar yer almıştır. Konunun DP ile ilgili kısımlarında DP’ne yönelik olumlu tasvirlerin yer aldığı görülmüştür.

“1945 yılı sonrasında yeni siyasi partiler ortaya çıkmaya başladı. Yeni partiler arasında en kuvvetlisi ve en hızlı gelişeni Demokrat Parti idi. Yeni kurulan partiler içerisinde halkın en çok tuttuğu parti Demokrat Parti oldu. Demokrat Parti’nin kurulmasıyla beraber Türkiye’de demokrasi hayatı gelişmeye başladı. Demokrat parti’nin özellikle azimli ve planlı çalışması demokrasimizin gelişmesinde tesirli bir rol oynadı. Yurtta yazı, söz ve tenkit hürriyetleri gelişti. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri, Demokrat parti ezici bir çoğunlukla kazandı. Türkiye’nin 1950’de gerçekleştirdiği bu hareket tüm dünyada hayranlıkla karşılandı. Türk milletinin siyasi alandaki olgunluğu dünyaca bir kat daha tanınmış oldu. Dünya milletlerinin memleketimize karşı olan sevgi ve güveni daha çok arttı.” (Cezar,1951; Akın ve Uluçay, 1957)

Ders kitabında yer alan ve yukarıda verilen paragrafta görüldüğü gibi; DP’nin diğer partilerden farklı olduğu, azimle ve planla çalışıp, kendisini geliştirerek Türkiye’de demokrasinin gelişmesine olumlu katkısı olduğu vurgulanmıştır. DP’nin iktidara gelerek yarattığı etkinin, tüm dünyada hayranlık uyandırdığı ve dünya milletlerinin ülkemize karşı tutumunu olumlu yönde değiştirdiği ifade edilmiştir.

Konu anlatımları resim ve haritalarla zenginleştirilmiştir. Bazı kitapların bölüm sonlarında boşluk doldurmalı ya da doğru yanlış seçenekli değerlendirme bölümleri bulunmaktadır.

DP iktidarı öncesinde kullanılan tarih dersi kitaplarına bakıldığında var olan ders konularının, bir takım değişikliklerle birlikte DP döneminde de sürdürüldüğü görülmüştür. CHP hükümeti süresince okutulan ortaokul üçüncü sınıf tarih kitaplarında “Türk Ordusu ve Milli Savunma” konuları DP dönemi tarih kitaplarında yer almamıştır. CHP döneminde okutulan kitapların bu bölümünde öğrencilere askerlik vazifesinin önemi ve kutsallığı anlatılmış ve iyi askerin iyi insan olduğu ilişkilendirilmesi yapılmıştır. Dünya üzerinde Türk askerinin her açıdan daima üstün olduğuna ilişkin ifadeler yer verilmiştir. Türk ordusunun yeryüzündeki en iyi ordu olduğu vurguları yapılmış, orduya giren her erin yüksek bir insan olduğu ifade edilmiş ve ordunun sevilip sayılmasının gerekliliği anlatılmıştır. DP dönemi tarih ders kitaplarında bu gibi vurgular yer almazken, yapılan güncellemeyle birlikte bu konuların yerini II. Dünya Savaşı döneminde Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler almıştır. Bu konu içerisinde genel olarak “Yurtta Barış, Dünyada Barış” prensibine ilişkin vurgular yer almıştır. Barış için Türk Milleti’ne düşen görevler anlatılmıştır. Çok partili hayata geçilmesinin ardından Türkiye’deki demokrasi girişimlerine yer verilmiş ve kurulan partiler DP’nin en etkin parti olarak, üstün bir çoğunlukla iktidara geldiği ifade edilmiştir.

IV.4.1.2 Coğrafya Dersi Kitapları

Ortaokul I. ve II. sınıfta haftada iki saat, ortaokul III. Sınıfta haftada bir saat olarak düzenlenen coğrafya dersinde okutulan ders kitapları her sınıf için ayrı olarak hazırlanmıştır. Aşağıda 1950-1960 yılları arasında hazırlanmış olan ortaokul coğrafya ders kitapları içeriklerine yer verilmiştir.

Ortaokul I Coğrafya Dersi Kitapları:

Ortaokul I coğrafya dersi için 1954 ve 1956 tarihli ders kitapları incelenmiştir. Ortaokul I coğrafya müfredatını kapsayan kitap üç bölümden oluşmuştur. Bölümler aşağıdaki gibidir (Seçkin, 1954; Erinç ve Üngür, 1956):

- Genel Coğrafya
- Asya’ya Toplu Bakış
- Asya Memleketleri.

Bölümlerin altında toplam 31 konu yer almaktadır. Konular öncelikle coğrafyanın genel bilgileriyle başlamakta, Asya kıtasının özellikleri ile devam etmekte ve Asya’da yer alan ülkelere ilişkin bilgilerle sonlanmaktadır. Kitap içerisinde, ders öncesinde ön hazırlık niteliğinde sorular bulunmaktadır. Konular, haritalar, resim, şekil ve grafiklerle desteklenmiş ve öğrencinin ilgisini çekecek şekilde tasarlanmıştır. Kitap kapağında tüm dünya ülkelerini temsilen insan figürleri ilgi çeken özellik olarak dikkat çekmektedir.

Ortaokul II Coğrafya Dersi Kitapları:

Ortaokul II coğrafya dersi için 1953 ve 1955 tarihli kitapları incelenmiştir. Ortaokul II coğrafya ders kitabı dört bölüm altında 32 konudan meydana gelmiştir. Ortaokul I’de Asya üzerine yoğunlaşan konular ortaokul II’de diğer kıtaların incelenmesi ile devam etmiştir. Ortaokul II coğrafya ders kitabını oluşturan bölümler şu şekildedir (Seçkin, 1953; İnandık ve Tümertekin, 1955):

- Afrika
- Avrupa
- Kuzey ve Güney Amerika
- Okyanusya ve Kutuplar.

Kitapta, bölümler içerisinde yer alan ülkelerin konumu, yüzölçümü, sınırları, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, akarsular ve göllerine ilişkin temel bilgiler verilmiştir. Görülmektedir ki; ortaokul II. sınıf coğrafya müfredatı ile bireyin yaşadığı dünya üzerindeki diğer ülke ve milletleri bilmesi, tanınması ve bir dünya vatandaşı olduğu bilincine ulaşması hedeflenmiştir.

Ortaokul III Coğrafya Dersi Kitapları:

Ortaokul III coğrafya dersi için 1953 ve 1959 tarihli kitapları incelenmiştir. Ortaokul III coğrafya ders kitabı dört bölüm altında 24 konudan meydana gelmiştir. Ortaokul I ve II’de genel coğrafya bilgileri ve ülkeler coğrafyasına yoğunlaşan konular, ortaokul III’de ise yerini Türkiye coğrafyası konularına bırakmıştır.

Ortaokul III coğrafya ders kitabını oluşturan bölümler aşağıda gibidir (Seçkin, 1953; İnandık ve Tümertekin, 1959):

- Türkiye'nin Doğal Coğrafyası
- Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası
- Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri
- Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası.

Kitap içerisindeki konuların başında yer alan sorular ile öğrencilerin derse başlamadan konu hakkında dikkatlerinin çekilmesi sağlanmıştır. Kitap içerisinde Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi ve ekonomik değerlerin anlatımında, öğrencilere ülkesini sevmesi ve onu sahiplenme duygusu aşılanmaya çalışılmıştır.

IV.4.1.3 Yurttaşlık Bilgisi Dersi Kitapları

Yurttaşlık dersi ortaokul I., II ve III. sınıfta haftada birer saat olarak düzenlenmiştir. Aşağıda 1950-1960 yılları arasında hazırlanmış olan ortaokul yurttaşlık bilgisi ders kitapları incelenmiştir. Kitaplara genel olarak bakıldığında, kitapların eğitimde yakından-uzağa ilkesi çerçevesinde düzenlendiği görülmüştür.

Ortaokul I Yurttaşlık Bilgisi Dersi Kitapları:

Ortaokul I yurttaşlık bilgisi dersi için 1950, 1952, 1953 ve 1959 tarihli ders kitapları incelenmiştir. Ortaokul I yurttaşlık bilgisi müfredatını kapsayan kitap dört bölümden oluşmuştur. Bölümler aşağıdaki gibidir(Gökalp, 1950; Aksan, 1952; Sönmez, 1953; Arkın ve Su, 1953 ve Anıl, 1959):

- Okulumuz
- Ailemiz
- Çevremiz
- Belediyemiz

Yukarıda verilen bölümler içerisindeki konularla öğrencinin ait olduğu çevreye ilişkin bir farkındalık kazanması amaçlanmıştır. Kitabın ilk bölümünde yer

alan şu ifadeler öğrencinin yurduna karşı sahip olduğu vazife ve sorumluluğu açıkça göstermektedir:

“Bizim yurdumuz yurtların en güzelidir. Bu güzel yurda bakmak, onu sevmek, onu korumak hepimizin en kutsal vazifesidir. Bu kutsal vazife bizden iyi birer yurttaş olmamızı ister. İyi bir yurttaş olmak da ayrı bir bilgi ve eğitim işidir.”(Sönmez,1953).

Yukarıdaki ifade de görüldüğü gibi, öğrencinin yurttaşı olduğu ülkeye karşı önemli görevleri olduğu belirtilmekte ve bu görevin kutsallığı üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda iyi bir yurttaş olmayı bir eğitim temeline dayandırmakla yurttaşlık eğitiminin önemini vurgulanmaktadır.

Ortaokul II Yurttaşlık Bilgisi Dersi Kitapları:

Ortaokul II yurttaşlık bilgisi dersi için 1952, 1956 ve 1959 tarihli ders kitapları incelenmiştir. Ortaokul II yurttaşlık bilgisi müfredatını kapsayan kitap beş bölümden oluşmuştur. Bölümler aşağıdaki gibidir (Anıl ve Beğen,1959; Aksan, 1952; Arkin ve Su,1956):

- Topluluğu Yaşatan Kurumlar
- Millet Topluluğu
- Devletimizin Yasama Görevi
- Yürütme Görevinin Organları
- Devletin Yargı Görevi.

Ders, bölümler altında düzenlenen konu başlıkları üzerinden okutulmuştur. Devletin yasama, yürütme ve yargı görevlerine ilişkin verilen bilgilerle öğrencinin devleti ve devleti işleyişi hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmıştır. Bu sınıf içerisinde özellikle “Millet Topluluğu” bölümü altında yer alan konularla öğrenciye millet ve yurt sevgisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Bölüm içerisinde yer alan ifadelerde, Türk milletinin dünya üzerindeki en eski millet olduğu ve Türk milletinin geçmişinin şan ve şerefle dolu olduğuna ilişkin ifadeler yer almıştır. Yeni nesillerin bu şerefi sürdürme vazifesi olduğu ifade edilmiştir. Milleti oluşturan unsurlar olarak vatan, tarih, gelenek, görenek, dil ve ülkü birliği ve Türk milliyetçiliğine önemle vurgu yapılmış ve ancak bunları koruma vazifesini gerçekleştirenlerin yurttaşlık borcunun yerine getireceği ifadesi kullanılmıştır. Bu şekilde öğrencilere görev, ödev

ve sorumluluk anlayışı aşılarmaya çalışılmış ve bu konuda devletine karşı hassas davranması beklenmiştir.

Ortaokul III Yurttaşlık Bilgisi Dersi Kitapları:

Ortaokul III yurttaşlık bilgisi dersi için 1952, 1956 ve 1959 tarihli ders kitapları incelenmiştir. Ortaokul III yurttaşlık bilgisi kitaplara bakıldığında konuları içeren bölümlerin çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Genel itibariyle kitap bölümleri şu şekildedir (Aksan, 1952; Arkin ve Su,1956; Anıl ve Beğen,1959):

- Demokrasi
- Hak ve Ödevlerimiz
- Devlete Karşı Ödevlerimiz
- Hürriyet
- Trafik Bilgisi
- Seçim
- Meslek Seçimi
- Birleşmiş Milletler ve UNESCO

Kitap içerisinde yer alan demokrasi bölümünde demokrasiye ilişkin genel bilgiler verilmiş ve ardından o dönem için Türkiye'deki demokrasi anlayışının ne durumda olduğundan bahsedilmiştir. Demokrasinin o dönem itibariyle bir hayli geliştiği vurgusu yapılan kitaplarda, demokrasi anlayışı itibariyle ülkedeki tüm vatandaşların eşit olduğu hususuna vurgu yapılmıştır. Söz konusu dönem içerisinde yer alan siyasi partilere ve onların görevlerine değinilmiş ve DP'nin ardı ardına kazandığı seçimlerdeki başarısına değinilmiştir. Bu noktada her zaman, her şeyin üzerinde tutulan Atatürk, devrimleri, iç ve dış meselelerdeki milli birlik konularına dikkat çekilmiştir. Bunlar söz konusu olduğunda tüm partilerin vatana ve millete faydalı olmak amacıyla tek vücut oldukları ifade edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere öğrencilere yurttaşlık ödevleri, milliyetçilik, Atatürk ve devrimlere ilişkin önemli kazanımlar sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca kitap içerisinde yurttaş ve devlet arasında karşılıklı bir vazife durumunun olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada hem yurttaşın hem de devletin

üzerine düşen görevi yerine getirmesi konusunda açıklamalar yer almıştır. Böylece öğrencilerin yurttaşlık bilincinin kazandırılması ön görülmüştür.

Ortaokul III. Sınıf yurttaşlık bilgisi dersi için kullanılan kitaplarda dikkati çeken diğer bir konu “meslek seçimi”dir. Kitap içerisinde özel bir bölüm ayrılan meslek seçimi konusu ile, öğrencilere gelecekte sahip olacağı meslek aracılığı ile devletine nasıl bir katkı sağlayacağı konusunda bilgi verilmektedir. Çeşitli meslek gruplarından bahsedilen bölümde, o dönem içerisinde mevcut olan meslek okulları ve üniversiteler hakkında bilgiler de yer almıştır. Böylece öğrencilerin öğrenim hayatlarını devam ettirmelerine destek olmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle, ortaokul III. Sınıf yurttaşlık dersinin bir anlamda rehberlik dersi olarak hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

DP dönemi içerisinde sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan disiplinlere ilişkin verilen eğitim yukarıda belirtildiği gibi şekillenmiştir. Özellikle devlet ideolojilerinin aktarımında tarih ve yurttaşlık bilgisi derslerinin büyük öneme sahip olmuştur. Kitaplarda kullanılan dilin, sade ve anlaşılır olduğu görülmüştür. 1949 Ortaokul Programı’nda 1953’de yapılan değişiklik, sosyal bilgiler ders müfredatlarında herhangi bir değişiklik yaratmamış ve kitap içerikleri güncellenerek aynı şekilde sürdürülmüştür.

Kitaplar yazılı anlatımın yanında resimler, haritalar ve grafiklerle görsel açıdan zenginleştirilmiştir. Kitaplarda, kitap içerisindeki konuların hemen hemen tümüyle ilgili görsel içeriklere yer verilmiştir. Bu durum, hitap edilen yaş grubundaki öğrencilerin algısını olumlu şekilde etkileyecek bir niteliktedir. Ayrıca kitaplarda, konu başındaki derse hazırlık kısımları ve konu sonundaki değerlendirme bölümleri uygulanabildiği takdirde; bunlar, öğrencilerin anlamlı öğrenmesine hizmet eder niteliktedir.

1950-1960 yılları arasındaki sosyal bilgiler eğitimi, günümüzdeki durumla kıyaslandığında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ders saatlerindeki farklılık, kendisini müfredat içeriğinde de göstermektedir. DP döneminde tarih dersi

her üç sınıf için haftada 2’şer saat, coğrafya dersi ortaokul 1 ve 2. sınıf için haftada 2’şer saat, ortaokul 3. sınıf için 1 saat olarak düzenlenmiştir. Yurttaşlık bilgisi dersleri ise, her üç sınıf için birer saat olarak belirlenmiştir. Sosyal bilgiler açısından bakıldığında, tarih dersi için haftada 6, coğrafya dersi için haftada 5 ve yurttaşlık bilgisi dersi için haftada 3 olmak üzere toplam 14 saat ayrıldığı görülmüştür. Günümüzde ise sosyal bilgiler dersine ayrılan zaman ise, ortaokul 1 ve 2. sınıflar için (ilköğretim 6 ve 7) haftada 3’er, ortaokul 3. sınıflar (ilköğretim 8) için haftada 2’şer saat olduğu görülmektedir. Bu 2 saatlik dersin adı ise “T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” şeklinde değişmektedir. Ayrıca ortaokul 3. sınıflar (ilköğretim 8) için seçmeli olarak haftada 1 saat olarak düzenlenmiş olan vatandaşlık ve insan hakları dersi ile de yurttaşlık bilgisi derslerinin sürekliliği sağlanmaktadır. Ayrıca günümüzde sosyal bilgiler dersi içeriğinde birçok sosyal bilimler disiplini yer aldığından, özellikle yurttaşlık bilgisi dersine ilişkin kazanımlar ortaokul 1 ve 2. sınıflarda (ilköğretim 6 ve 7) kitap içerisindeki belli ünitelerle verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca herhangi bir üniteye sıkıştırılmış olarak yer alabilmektedir. Kazanımlar sosyal bilgiler dersi içerisine serpiştirilerek verilmeye çalışılmaktadır.

Ders içeriklerine bakıldığında ise ilk dikkati çeken günümüz sosyal bilgiler eğitiminde coğrafya konularına geçmişte olduğu gibi yer ayrılmamasıdır. Günümüz konuların daha çok bireyin kendisini, çevresini tanıması, karşılaştığı sorunları çözebilecek yetileri kazanması üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Temelde bireylerin kişisel gelişimlerine katkı sağlamak ve uyumlu bir toplumsallaşma süreci meydana getirme amacı bulunmaktadır. Bu anlamda 1950-1960 yılları arasında verilen sosyal bilgiler eğitimi oldukça yoğun bir şekilde bilgi aktarımına dayalıdır. Daha çok bilgi kazanımını ön planda tutan anlayış, zamanla kendisini değer kazanımına ve bireysel niteliklerin gelişmesine bırakmıştır.

BÖLÜM V

Bu bölümde araştırma bulguları doğrultusunda elde edilen sonucun tartışılarak ifade edilmesine yer verilmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

1950 yılından itibaren Türkiye’de çok partili hayata geçişle beraber, bu süreçte yaşanan sosyal, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylar eğitime de yansımıştır. Daha çok orta ve köylü sınıfını temsil ederek onlara yönelik çalışmalar yapmayı amaçlayan DP iktidarı döneminde, batıdan özellikle ABD’den alınan dış borçlar yardımıyla ekonomik anlamda büyük bir rahatlık yaşanmıştır. Yaşanan bu rahatlık havası, kendisini her alanda olduğu gibi eğitim alanında da hissettirmiştir. Okul sayısındaki artış eğitime olumlu bir şekilde yansımıştır. Eğitim program ve hedeflerini geliştirmek ve değiştirmek için özellikle batıdan gelen uzmanlar yardımıyla çeşitli raporlar hazırlanmış ve bu raporlar yeni oluşturulan program, ders ve müfredat düzenlemelerde dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Eğitimi geliştirmek adına önemli atılımlar yapılmış olsa da, DP iktidarının sürdüğü 10 yıllık süre zarfında 10 kez milli eğitim bakanı değişmiş ve 7 ayrı bakan görev yapmıştır. Görev yapan bakanlar arasında en uzun süre görevde kalan Tevfik İleri, DP’nin eğitim politikasına önemli katkıları olan isim olarak dikkat çekmiştir. Bakanlar hükümetle paralel çalışmalar sergileyip eğitim adına yol kat etmek amacıyla olmalarına rağmen, bakan değişiminin sıklığı eğitimde sürekliliği zedeleyip, kimi uygulamalarda farklılığa sebep olmuştur.

DP’nin iktidara gelmesinin ardından Cumhuriyet’in temel niteliği olan devrimlere ilişkin eleştiri ve olumsuz uygulamaları açığa çıkmıştır. Bu durum her ne kadar çeşitli eleştirilere maruz kalsa da, DP özellikle muhalefet olduğu zamanlarda verdiği sözleri tutmak adına ezanı yeniden Arapçaya çevirmek, kuran kurslarını artırmak ve din derslerinin zamanla uygulamada zorunlu hale getirilmek gibi politikaları hayata geçirmiştir. Bu yöndeki uygulamalar laiklik ilkesini zedelemiş olsa da, DP laikliği din ve vidan özgürlüğü paydasından değerlendirdiğinden düzenlemeleri uygulamaktan çekince duymamıştır.

DP döneminde 1952 öğretmen okulları programına, daha önce ayrı ayrı ders olarak okutulan tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisinin yerine sosyal bilgiler dersi konulması ve aynı yıl içerisinde toplanan Beşinci Milli Eğitim Şurasında sosyal bilgiler dersinin ilköğretim ve orta öğretim programlarında okutulmasının kararlaştırmıştır. Bu da devletin temel esaslarını ve hükümetin savunduğu temel politikaları anlatmakta oldukça etkili olan sosyal bilgiler dersine verilen önemi yansıtmaktadır. Ancak şurada alınan karar ancak 1962 yılında, sınırlı biçimde uygulamaya konulmuş bulunan İlkokul Program Taslağı'na bu dersin "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adıyla girmesine etki edebilmiştir. Daha sonra, 1968 tarihli yeni İlkokul Programı'nda, aynı ders, "Sosyal Bilgiler" adıyla benimsenmiştir. 1970-1971 öğretim yılında da ortaokullara resmen girmiştir.

DP'nin iktidarda olduğu yıllarda ortaokullar, birinci evre orta öğretim kurumları içerisinde yer almış ve sosyal bilgiler dersine ait ders ve konular bu kurumlar içerisinde verilmiştir. Sosyal bilgiler dersinin temelini oluşturan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 1968 yılı itibariyle "sosyal bilgiler" adını aldığından, DP dönemi içerisinde sosyal bilgiler dersi kazanımları tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersi içerisinden verilmiştir.

Sosyal bilgiler dersine geçmiş dönemlerden itibaren yüklenen anlamlar değişiklik göstermiştir. Kimi zaman sadece tarih ve coğrafya öğretimi olarak görülmüş, kimi zamanda saf bir vatandaşlık eğitimi olarak anlaşılmıştır. Ancak sosyal bilgiler dersi sadece teorik bilgilerin verilmesinden ibaret değildir. Sosyal bilgiler eğitimi ile bireyin sosyalleşmesi, toplumun önemli bir parçası olduğunun bilincine varması, içerisinde yaşadığı toplumla beraber üzerinde yaşadığı dünyanın geçmiş ve bugünüyle farkında olması, sağladığı katılımı etkin ve üretken bir vatandaş olması hedeflerini gerçekleştirmeye çalışan bir derstir. Sosyal bilgiler, bu hedef ve sorumlulukları yerine getirme konusunda disiplinlerarası ve çok yönlü bir yaklaşım izleyerek, kişilere bilgi edinme yollarını ve belli becerileri kazandırma amaçlarına öncelik veren bir derstir. Bulunduğu öğretim kademesi sebebiyle de, öğrencilerin gelişim dönemlerinde en önemli zaman dilimine denk gelmekte ve onların bir birey olarak yetişmesinde büyük rol oynamaktadır. Sosyal bilgiler dersi

içerisindeki özellikle tarih ve vatandaşlık konuları yeni nesile kimlik kazandırma yolunda önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple sosyal bilgiler dersi içerik ve uygulamaları anlamında devlet için oldukça önem arz ettiği için özenle programlanması gereken bir derstir. Bu noktada görülmektedir ki; ilköğretimin genel amaçları ile sosyal bilgiler dersinin özel amaçlarının bu noktada ortak amaca hizmet etmesi, sosyal bilgiler dersinin önemini bir kez daha arttırmaktadır.

DP döneminde, ortaokullarda sosyal bilgiler eğitimi alanına giren disiplinlerin ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verildiği görülmüştür. Sosyal bilgiler dersi için ayrılan zaman dilimi, istenilen hedefleri kazandırmaya uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Dönem içerisindeki öğrenci ve okul sayılarının artması ile birlikte eğitim program ve ders müfredatlarına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu durum yapılan eğitim şûraları ile desteklenmiştir.

DP iktidarı döneminde kullanılan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi ders kitaplarında DP'ye ve DP iktidarına olumlu yansıtacak ifadeler yer verilmiştir. Bu durum sosyal bilgiler dersinin ideoloji aktarımında bir araç olarak kullanılması durumundan kaynaklanmaktadır. Bu anlayış DP öncesi ve sonrası dönemde de sürmüştür. İlerleyen dönemlerde de, bu durum yeni iktidarlarla izlenen politika çerçevesinde şekillenmiştir. Bu durum iktidarların sosyal bilgiler eğitimi ile olan bağlantısını da gözler önüne sermektedir. Ayrıca DP dönemi içerisinde tarih ders kitaplarında millilik; yurttaşlık bilgisi kitaplarında da hak-ödev-sorumluluk vurgusu da ön planda olmuştur.

DP iktidarı döneminin ikinci yarısında politikasını sertleştirmiş ve CHP dönemi uygulamalarını kaldırmış ve ülkede sert rüzgârlar esmeye başlamıştır. DP her zaman özgürlükleri savunarak, liberal ekonomiyi benimseyip ve demokrasiye verdiği önemi yineleyen ifadelerini belirtse de, ilk iktidar döneminden sonra iktidarı kaybetme korkusu ile eski söylemlerini bırakarak basın hürriyetinin kısıtlanması, siyasi parti ve cemiyetlere toplanma yasağının getirilmesi gibi anti-demokratik uygulamalara başvurmuştur. Bu durum ülkede bir takım olay ve karışıklıkları beraberinde getirmiş ve sonucunda 27.05.1960'da ordu yönetime el koymuştur.

DP iktidarda bulunduğu dönemde sıklıkla eğitime verdiği önemi dile getirmekle birlikte, hükümet politikalarında eğitimi bir araç olarak görmüş ve bu yönde kararlar alınmıştır. Ancak bu dönemde özellikle milli eğitim bakanlarının sık sık değişmesi eğitim çalışmalarını olumsuz etkilemiştir.

Her ne kadar tarihten günümüze sosyal bilgiler dersinin devleti ideolojilerinin aktarımında önemli bir yere sahip olduğu söylene de, temelde sosyal bilgiler dersi amacını unutmamak gerekir. Sosyal bilgiler dersi ile bireyin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesi, toplumun önemli bir parçası olduğunun bilincinde olması, hem ülkesinin hem de dünyanın vatandaşı olduğunun farkına varması ve etkin ve üretken bir vatandaş olması amacıyla programlanmış olan bir derstir. Her dönem içerisinde döneme hâkim olan düşünelere göre hazırlanan sosyal bilgiler programı, ders amacının gerçekleştirilmesi yolunda bir engel teşkil edecektir. Bu sebeple, sosyal bilgiler ders program ve kitapları nesnel bakış açısıyla düzenlenmeli ve ders toplumsal yaşamda karşılaştığı sorun veya durumların üstesinden gelebilecek bireyler yetiştirilmesi amacına hizmet etmelidir.

KAYNAKÇA

- Akandere, O. (tarihsiz). *Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takririn Amacı ve Mahiyeti*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Akbaba, T. (1996). *Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 İhtilal Hükümetlerinin Eğitim Görüş ve Uygulamalarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaba, T. (1998) *Demokrat Parti ve 27 Mayıs Dönemi Türk Eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları.
- Akça, N. (2007). *Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların Tarih Ders Kitaplarına Yansıması*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, H. Uluçay, M.Ç. (1958). *Tarih Ortaokul II*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akın, H. Uluçay, M.Ç. (1957). *Tarih Ortaokul III*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akın, H. Uluçay, M.Ç. (1960). *Tarih Ortaokul I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksan, H. (1952). *Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Sınıf I*. İstanbul:Ders Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Aksan, H. (1952). *Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Sınıf II*. İstanbul:Ders Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Aksan, H. (1952). *Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Sınıf III*. İstanbul:Ders Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Akşit, N. (1955). *Ortaokullar İçin Tarih I*. İstanbul:Ders Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk Eğitim Tarihi. M.Ö. 1000 – M.S. 2008*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akşin, S. (1998). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: İmaj Yayıncılık.3. Baskı
- Anıl, B. Beğen, İ. (1959) *Ortaokul I Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Anıl, B. Beğen, İ. (1959) *Ortaokul II Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Anıl, B. Beğen, İ. (1959) *Ortaokul III Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Arkın, M. Su, M.K. (1953). *Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta 1*. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Arkın, M. Su, M.K. (1956). *Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta 2*. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Arkın, M. Su, M.K. (1956). *Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta 3*. İstanbul: Bir Yayınevi.

- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul:Alkım Yayınevi.
- Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi
- Başar, E. (2004). *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920–1960)*, İstanbul M.E. Basımevi.
- Birand, M.A; DüNDAR, C., Çaplı, B., (2001). *Demirkırat*. İstanbul: Doğan Kitapçılık 9. baskı.
- Börtücene İ., (1999). *75 Yılda Düşünceler Tartışmalar*, “Çok Partili Demokrasiden 1980 Müdahalesine”, İstanbul:Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Can, G. (Ed.) (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1064 Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 581.
- Ceylan, S. (2008). *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi. (1950-1960)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Cezar, M. (1950). *Ortaokullar İçin Tarih I*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Cezar, M. (1951). *Ortaokullar İçin Tarih II*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Cezar, M. (1951). *Ortaokullar İçin Tarih III*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*. 3. Baskı Ankara: İmge Kitapevi Yayınları
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Demirer, M.A. (1995). *Demokrat Parti İktidarının (1950-1960) Günlüğü – 27 Mayıs ve Sonrası*. Demokrat Parti Yayınları No:4
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara 1946.
- Deveci, H. (2005) *Sosyal Bilgiler Dersinde Gazete Kullanımı*. The Turkish Online Journal of Educational Technology TOJET July 2005 ISSN: 1303-6521 volume 4 Issue 3 Article 21.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1967). *Eğitim Hareketleri 1927-1966*. Ankara
- Dinçer, N. (1977). *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*. Ankara
- Ekinci, N. (1997) *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Orhan Yavuz Araştırma ve İnceleme Dizisi.

- Eren, M. (2007). *Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erden, M. (1993). *Eğitimde Program Değerlendirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Erinç, S. ve Üngür, S. (1956). *Coğrafya Orta:I*. İstanbul: Atlas Yayınevi.
- Eroğul, C. (1998) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Yayınları
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Gedikoğlu, Ş. (1971). *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*. Ankara.
- Gedikoğlu, Ş. (1978). *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamaları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, S:128.
- Gökalp, Z. (1950). *Yurtdaşlık Bilgisi Orta Kısım Sınıf I*. İzmir: Berrin Basımevi.
- Günden, S.(1995), *İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları*. Türk Eğitim Derneği Öğretim Dizisi, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- İcra, B. (1992). *Demokrat Parti Tüzük ve Programı. Demirkırat Alfabeti*. Ankara: Güner Ofset. 1. Baskı
- İnan, S. Haytoğlu, E. (Eds) (2006). *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnandık, H. ve Tümertekin, E. (1955). *Ortaokullar İçin Coğrafya II*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnandık, H. ve Tümertekin, E. (1959). *Ortaokullar İçin Coğrafya III*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, İ. (1999) *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi -Kavramlar-İlkeler-Teknikler-*. 16. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, Y. (2001) *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri “ Antigone’den Mızraklı İlmihal’e”*, İstanbul: Tıglat Matbaası, 1. Baskı, 1. Cilt.
- Kaya, Y.K. (1984). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Sermayesi İşletmesi Yayını.

- Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950–1960)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Koçer, D. (2009) *Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmaju*. Zeitschrift für die Welt der Türken. (ZfWT) Journal of World of Turks Vol. 1, No. 2
- Köremez, B. (2005). *Demokrat Parti Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Öztürk, K. *T.C. Hükümetleri ve Programları*, Ankara 1991.
- Koçak, C. (1990). *Siyasal Tarih (1923-1950)*. *Türkiye Tarihi 4*. Ed. Sina Akşin 2. Baskı. İstanbul:Cem Yayınevi
- Mango, A.(2005) *Türkiye ve Türkler 1938'den Günümüze*, İstanbul: Remzi Kitabevi. *Konusmalar*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1973) *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Hazırlayan: Ziya Karamuk. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1993) *T.C Hükümet Programlarında Eğitim (1920-1993)*. Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2003) *İlköğretim Genel Müdürlüğü. Türkiye'de İlköğretim "Dünü, Bugünü, Yarını"*.
- MEB (1995) *Milli Eğitim Şûraları (1939-1993)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2005) *Sosyal Bilgiler Dersi 6-7 Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. İstanbul:MEB yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *Tebliğler Dergisi*, C.68, S.2575.
- Milli Eğitim Vekaleti (1953). *Tebliğler Dergisi*, C.16, S.770.
- Öztürk, A.Adnan. (1997). *Türkiye`de Milli Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960)*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Öztürk C. ve Otluoğlu R. (2002) *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pagem A yayıncılık.
- Öztürk, C. (Ed.), Acun, İ.,Akengin, H., Ata, B., Baysal, N. Demircioğlu, İ.H., Doğanay, A., Gültekin, M., Kabapınar, Y.,Yanpar, T., Yaşar, Ş., Yel, S.,

- Yılmaz, K., (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. “Demokratik Vatandaşlık Eğitimi”. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Seçkin, N. (1954). *Coğrafya Orta:I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Seçkin, N. (1953). *Coğrafya Orta:II*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Seçkin, N. (1953). *Coğrafya Orta:III*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Shaw E.K. Shaw, S. (2000)*Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (Çev. Mehmet Harmancı). İstanbul: E Yayınları, Tarih Dizisi.
- Sönmez, Z. (1953). *Yurttaşlık Bilgisi Sınıf:I*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, İ. (1998). *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tunçay, M. (1990). “*Siyasal Tarih 1950-1960.*” Türkiye Tarihi IV. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Turan, M. (2009). *1950 ile 1960 Yılları Arası Ortaokul Tarih Dersi Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Turan, R., Sünbül, A.M., ve Akdağ, H. (Eds). (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar – I*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Üstel, F. (2008). *Makbul Vatandaşın Peşinde. II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*, 6. Baskı Ankara: Alkım Yayınları.
- Yiğit, A.A.,(1992).*İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938 – 1950)*, İstanbul:Boğaziçi Yayınları.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Özkaya, Y., Bozkurt, G., Akbulut D.A., Tokgöz E., Turan, R., Köstüklü, N., Balcıoğlu, M., Tural, M.A., Eraslan C., Avcı, C. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II. Atatürk Araştırma Merkezi* Ankara:Can Matbaacılık.

- Yeşilyaprak, B. (2006) *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldız, B. (2008). *Çok Partili Dönemden Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Gelişimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, M. (2006). *1938-1960 Yıllarında Türkiye’de Kullanılan Tarih Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yüce, C. (2008). *Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, M.S. (2001). *Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Kitapları

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Aktunç E., Özçınar Z. (2008) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminin Eğitim Teknolojisi Öğeleri Açısından incelenmesi*. International Educational Technology Conference. <http://ietc2008.home.anadolu.edu.tr/ietc2008/51.doc> (25.01.2011),
- Dinç, S. (tarihsiz). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde III. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları* (2-10 Aralık 1946). http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_III.miiliegitim_surasi_ve_uygulamalari.pdf (12.01.2011)
- Doğan, H. (tarihsiz). *Ortaöğretim Programları Üzerine Bir İnceleme*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/487/5709.pdf> (05.06.2011)
- Dönmez, C. (tarihsiz). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Kavramları*. http://w3.gazi.edu.tr/web/cdonmez/html/makale_10.html (02.06.2011)
- Eurybase – Türkiye, 2006 <http://earged.meb.gov.tr/urn/tr/pdf/ilkogretim.pdf> (22.02.2011)
- Milli Eğitim Bakanlığı (M.E.B) Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7.Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Karar Tarihi:30.05.2005 <http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=39> (29.12.2010)
- Okudan, İ. (2006). *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları No:23 <http://www.turkocagi.org.tr/kitaplar/tevfikilleri.pdf> (12.04.2011)
- Sözer, E. (1998) *Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri* Ünite 2. www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/2295/unite02.pdf (29.05. 2010).
- TBMM Tutanak Dergisi, (1950) Üçüncü Birleşim. 29.V.1950.Cilt.1 <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001003.pdf> (05.07.2011)
- Yücel, M.S. (tarihsiz). *Menderes Dönemi (1950-1960) Demokrasinin Gelişimi / Ekonomik Büyüme / Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Politikalar*. [http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/menderes%20d%C3%B6nemi%20\(1950-1960\).pdf](http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/menderes%20d%C3%B6nemi%20(1950-1960).pdf) (20.01.2011)

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/aslan.htm> (22.06.2011)

<http://www.belgeler.com/blg/pz6/demokrat-parti-kongreleri-bildirileri-congresses-and-declarations-of-democratic-party> (05.01.2011)

<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II11.pdf> (25.02.2011)